

496
1984/1-4

ГУЛИСТОН
1-4
1984

3-3
1984

ДАВРИМИЗ ГОЭЛРОси АМАЛДА

87523

Азиз ҲАМИДОВ,

Ўзбекистон ССР энергетика ва
электрлаштириш министри

ЭНЕРГЕТИКА программасини мамлакат миқёсида кенг қўламда амалга ошириш муҳим халқ ҳўжалик вазифаларидан биридир. «...Бизда мамлакатнинг ахлит халқ ҳўжалик комплекси вужудга келтирилган, регионлар бўйича ва экономиканинг энг муҳим проблемалари бўйича комплекс планлаштириш тажрибаси ортирилган. Озиқ-овқат программаси ва истиқбол аҳамиятга эга бўлган жуда катта ҳўжат, ҳозирги шароитдаги ўзинга хос ГОЭЛРО деса бўладиган энергетика программаси — бунинг энг мисолларидир, — деди ўртоқ Юрий Владимирович Андропова КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил Июнь пленумида сўзлаган ёрқин нутқида.

Маълумки, Совет Ўзбекистони СССР халқлари қардошлик оиласида тарихан қисқа вақт мобайнида иқтисодий, социал ва маданий жиҳатдан беқисс тараққиёт йўлини босиб ўтди. Республикамиз Шарқдаги қўшни халқлар учун жозибали намуна бўлиб турибди.

Республикада социал-иқтисодий ривожланиш ва фан-техника тараққиётининг бугунги муваффақиятларида қудратли энергетика базиси барпо қилинганлиги, унинг жадал ривожлантирилиши ва ўлкани ёппасига электрлаштириш муҳим роль ўйнади, десак муболаға бўлмайди. Ишлаб чиқариш кўчларининг жадал суръатлар билан ривожланиши бу ўлканинг юксак даражада тараққий этган индустриал республикага айланishiга имкон берди.

Асримизнинг бошларида Тошкентда атиги иккита электр станцияси бор эди, холос. Унинг бири 1 мкВт

450 киловатт қувватга эга бўлиб, 5 та дизель ёрдамида трамвай тармоқларини электр энергияси билан таъминлар, 125 киловатт қувватли Павловская станцияси эса шаҳарни ёритишда баҳоли-қудрат хизмат кўрсатарди. 1913 йилда ҳозирги Ўзбекистон территориясида электр станцияларининг умумий қуввати аранг 3 минг киловаттга етиб, уларда ҳосил қилинган электр энергияси 3,3 миллион киловатт-соатдан ошмасди. Ярим ҳунармандчиликка асосланган саноатнинг асосий қисмини қишлоқ ҳўжалиги маҳсулотларини қайта ишловчи ночор корхоналар ташкил қиларди. Уларни ҳам инқилобнинг дастлабки йилларида халқ ҳўжалари ишдан чиқаришган эди. РСФСР Халқ Ҳўжалиги Олий Кенгаши Президиумининг аъзоси В. П. Ногин Туркистон ўлкаси пахтачилигининг оғир аҳолини баён қилиб, ўша вақтда В. И. Ленин номига ёзиб юборган номасида таъкидланганидек, агар у, яъни саноат умуман йўқ қилиб юборилмаган бўлса-да, бироқ ҳар ҳолда фалокат ақасида турбди... Унинг бу ҳолати пахта майдонларининг жуда камайиб кетганлигидагина эмас, балки пахта сифатининг, ҳосилдорлигининг пасайишида ва заводларнинг узил-кесил барбод бўлишида кўринмоқда. Дастлаб энергетика манбалари барбод қилинган, шу сабабли мавжуд заводлар ҳам издан чиққан.

Ҳамма нарсани ибтидосидан бошлашга тўғри келди. Ўзбекистон энергетикасининг тараққиёти ҳам ленинча ГОЭЛРО планида ёрқин белгилаб берилди. Унга асосан ўлканинг бой гидроресурсларини комплекс ўзлаштириш ва унинг самараларидан энергетика ҳамда ирригация максимал даражада фойдаланиш кўзда тутилди. Мазкур планга мувофиқ Чирчиқ дарёсидан сув олувчи Бўзсув ирригацион каналида — Тошкентнинг яқинида 1924 йилда қурилиш ишлари бошлаб юборилди. 1926 йилда Бўзсув гидроэлектр станцияси фойдаланишга топширилди. Бу — ўз моҳияти жиҳатидан, — Совет Ўзбекистони энергетикасининг қалдирғочи эди. Иккита агрегатдан иборат бу станция биринчи навбатининг қуввати 2 минг киловаттдан иборат эди. ГЭСни қуриш билан бир вақтда 30 та трансформатор пунктга 6 киловольт ўзарувчан ток етказиб берувчи кабель тармоғи ҳам бунёд қилинди. У Бўзсув ГЭСини Тошкент шаҳридаги трамвай электр станцияларининг ҳаракатдаги дизеллари билан боғлади. Бу Ўзбекистон энергетика системаси тараққиётининг дебочаси эди.

Ўзбекистон энергетикасининг қалдирғочи — Бўзсув ГЭСи халқ қурилиши йўли, яъни хашар усули билан бунёд қилинди. Ҳозирги пайтда эса энергетика гигантлари бўлмиш Янги Ангрэн ҳамда Толлимаржон ГРЭСлари СССР Энергетика министрлигининг илгор коллективларидан бири — Ўзбекистон гидроэнергетика қурилиш трести техниканинг энг сўнги ютуқларидан фойдаланган ҳолда бунёд эттирилди.

Эндиликда, Чирчиқ — Бўзсув сув-энергетика комплексида халқ ҳўжалигига 19 та электр станцияси хизмат қилиб турибди. Уларнинг жами қуввати ҳозир 1 минг 200 мегаватт бўлган 5 та телебашқарув тизмасига бириктирилган.

Чирчиқ — Бўзсув электр станцияси қурилиши ва уни эксплуатация қилиш ишларида машҳур энергетиклар — Ленин орденли Иван Курков, Меҳнат Қизил Байроқ ордени нишондорлари Расул Пидеев ва Михаил Жигалов, коммунистик меҳнат зарбдорни Толлипой Уринбоев ва бошқалар фозиллик кўрсатдилар. Улар ҳозир ҳам ўз тажрибаларини ёшларга ўргатмоқдалар.

Шундан кейинги йилларда Ўзбекистонда янгидан-янги энергетика иншоотлари қурилиб, кетма-кет фойдаланишга топширилди. Фарғона Иссиқлик электр маркази, Самарқанд, Андижон, Қўқон, Наманган шаҳарларида электр станциялари шаҳар ва қишлоқларимизга Илчи нуруни тарқата бошлади. 1931 йил 27 март кунини Тошкентда Урта Осиё энергетикасининг I съезди очилди. Унда Ўзбекистонни электрлаштиришнинг ақин истиқболга мўлжалланган

бош плани кўриб чиқилди ва қабул қилинди. Партия ва ҳукуватимиз раҳбарлигида рўёбга чиқарилган ана шу план 1941 йилгача республикани электрлаштиришнинг белгиланган қувватларини 171 минг киловаттга кўпайтириш имконини берди. Ўша йили республикада электр энергияси ҳосил қилиш 482 миллион киловатт-соатга етди. Унгача Қодирия ГЭСи қурилиши тугалланди, Бўржар электр станцияси ишга тушди, Комсомол ва Товоқой ГЭСларининг дастлабки навбатлари ҳаракатга келди. Қувасой ГРЭСида 12 мегаватт қувватга эга бўлган дастлабки конденсацион турбоагрегатлар энергия бера бошлади. Кўмир кукуни билан ишловчи Тошкент Иссиқлик электр маркази Тўқимачилик комбинатида хизмат қила бошлади. Саноат, қишлоқ ҳўжалиги, коммунал ва маъши жабҳаларга хизмат кўрсатувчи станцияларнинг энергетика қуввати ортиб борди.

Станциялар қурилиши билан бир вақтда магистрал электр тармоқлари ҳам тортила бошланди. Бу республика саноати, қишлоқ ҳўжалиги, экономиканинг бошқа тармоқлари, социал ва маданий қурилишнинг жадал ривожланишига таъсир кўрсатди. Қодирия ГЭСи қурилиши билан бир вақтда республикада биринчи 35 киловольт кучланишга эга бўлган электр узатиш икки ҳалқали тармоғи ҳам қурилди. У Тошкент шахригага тортиб борилди. 1939—1940 йилларда 110 киловольтли дастлабки электр узатиш тармоқлари Қувасой ГРЭСи билан Андижон шаҳрини ва Товоқой ГЭСи билан Чирчиқ шаҳрини боғлади. Тошкент ва Фарғона энергетика тармоғи юзага келди.

Республика энергетикалари Улуғ Ватан уруши йилларида жуда катта бунёдкорлик ишларини олиб бордилар. Ўша йилларда Чирчиқ — Бўзсув тректида жуда қисқа муддатларда бир агрегатли Оқтепа, Оққовоқ-1, Қибрай, Салор ва Қуйи Бўзсув ГЭСлари фойдаланишга топширилди. 1943 йили Сирдарёда 126 минг киловатт қувватга эга бўлган Фарҳод ГЭСи қурилиши бошлаб юборилди. Улуғ Ватан уруши йилларида Тошкент агрофида 35 киловольтли электр узатиш тармоқлари ҳалқаси қурилиши поёнига етказилди. Шаҳар шимолли саноат райониин электр энергияси билан таъминлаш мақсадида алоҳида подстанция тикланди.

Улуғ Ватан урушидан кейинги дастлабки йиллардаёқ уруш етказган жароҳатларни тугатиш ишлари билан бир вақтда сифат жиҳатидан янгича бўлган электрлаштириш ишлари жадаллаштириб юборилди. Электр энергияси ҳосил қилиш учун Ўзбекистоннинг бой ақилги ресурсларидан фойдаланишга киришилди. Бу эса сув танқис бўлган пайтларда Чирчиқ ва Сирдарё сувини халқ ҳўжалиги эхтиёжлари учун хизмат қилдириш учун шароит яратди. Республикадаги дастлабки иссиқлик электр маркази Фарғонадаги, Каттақўрғондаги ёғ заводлари, Тошкентдаги Тўқимачилик комбинати базаларида вужудга келтирилди. Охангарондаги кўмир кукуни билан ишловчи 600 мегаватт қувватга эга юқори босимли дастлабки ГРЭС фойдаланишга топширилди.

Урта Осиёда бой табиий газ конларининг очилиши республикада энергетикани янада тараққий эттириш учун янги истиқбол ўфқларини очди. 60- ва 70-йилларда қудратли ГРЭСлар ҳаракатга келтирилди. Уларнинг асосий хом ашёси табиий газ бўлиб, арзон электр энергияси ҳосил қилишга ёрдам беради. Ускуналарни очиқ усулда ўрнатишнинг жаҳон амалиётидаги дастлабки улкан намунаси бўлган Тошкент ГРЭСи арзон электр энергияси ҳосил қила бошлади. Навоий шаҳрида ҳам шундай станция барпо қилинди. Амударёнинг куйи қисмида Тахиташ ГРЭСи иш бошлади. Сирдарё ГРЭСининг ишга туширилиши эса энергетикамиз тараққиётида янги босқич бўлди. Шу тарихга 1980 йилларга келиб, иссиқлик электр станцияларининг жами қуввати 7 минг 100 мегаваттга етди.

Ишлаб чиқариш илгорлари ва новаторлари, коммунистик меҳнат зарбдорлари — энергия блокнинг катта машинистлари Идеал Зайнуллин ва Равил Муҳаммадзонов, марказлаштирилган ремонт цехи слесарлари Ином Соҳибов ва Сергей Воронцов, электр цехи слесари Владимир Шестаев, машинист Игорь Локтевалар уларнинг фидоқорона меҳнати билан Сирдарё ГРЭСи шухратини оширмоқдалар.

Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

Ўзбекистон Компартияси
Марказий Комитетининг
ойлик ижтимоий-сиёсий,
адабий-бадний журнали

№ 1 (407)

Январь
1984

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

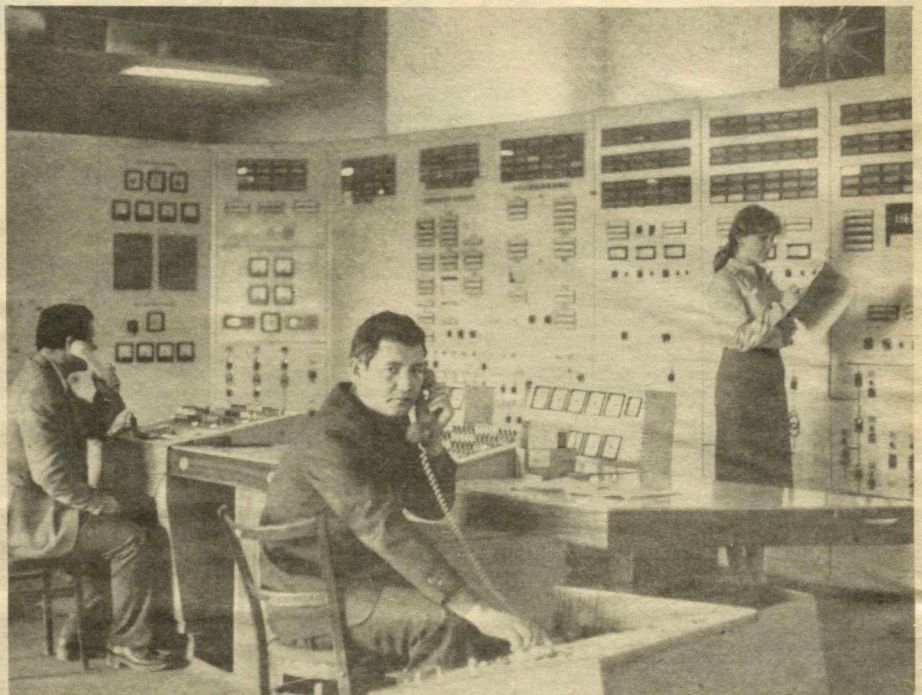
Ўзбекистон Компартияси
Марказий Комитетининг нашриёти

Утган йили — ўн биринчи беш йилликнинг ўзак йилида электр энергияси ҳосил қилиш 41 миллиард киловатт-соатни ташкил этди. Электр энергияси ҳосил қилишнинг умумий ҳажмида иссиқлик электр станцияларининг салмоғи 90 процентдан иборат бўлади. Ангрен кўмир кони базасида яна бир иссиқлик станцияси — Янги Ангрен ГРЭСи қурилмоқда. Унинг умумий қуввати 2 минг 400 мегаваттга етади. Таркибидан олтингурут оз бўлган газ билан ишловчи Толлимаржон ГРЭСи жадал суръатлар билан қурилмоқда. Унинг лойиҳадаги қуввати 3 минг 200 мегаваттдир.

Энергетика қуваатларини тез суръатлар билан кўпайтириб бориш ва уни истеъмолчиларга етказиб бериш самардорлигини ошириш тадбирлари қурилмоқда. Бунда СССР Энергетика ва электрлаштириш вазирлиги томонидан «Урта Осиё электр тармоқлари қурилиши» ихтисослашган трестнинг тузилганлиги яхши натижалар бераётди. Агар Урта Осиё республикалари ва Жанубий Қозғистонда 1962 йилда 35 ва ундан юқори киловаттли электр узатиш тармоқларининг узунлиги 600 километрни ташкил этган бўлса, ўзиничи ва ўн биринчи беш йилликлар мобайнида ихтисослашган трест ишчи ҳамда мутахассислари кучи билан йил сайин 1 минг 100 километрдан кўпроқ узунликда электр узатиш тармоқлари ишга туширилиб турди. 1975 йилда эса жаҳон амалиётида ҳали ҳеч синаб қурилмаган. Иш амалга оширилди — Тўқтағул ГЭСининг 172 километр узунликдаги улкан электр узатиш тармоғи балаанд тоғлардан олиб ўтилди.

Энергетикамиз тараққиёти ҳақида ёрқинроқ тасаввур туғдириш мақсадида бэъзи бир рақамларни таъкидлаб ўтмоқчимиз. 1913 йили жами ҳосил қилинган электр энергияси 3,3 миллион киловатт-соатга ёғри келган эди. 1924 йилда ҳосил қилинган электр энергияси 15 миллион, 1940 йилда 481,4 миллион, 1950 йилда 2 миллиард 682 миллион киловатт-соатни ташкил этди. 1960 йилда бу рақам 9 миллиард 884 миллион, 1970 йили 18 миллиард 397 миллион киловатт-соат бўлди. Беш йиллигимиз бошида электр энергияси ҳосил қилиш 33 миллиард 235 миллион киловатт-соатга етди. Қисқаси, энергетикамизнинг баҳодирона одимлари ҳақида бундан бошқа рақамларни кўрсатиб ўтиришнинг ҳожати йўқ. Барча кучланишдаги электр узатиш тармоқларининг узунлиги 1924 йили 171 километр бўлса, 1980 йилга келиб, 160 минг километрдан ортиб кетди.

КПСС XXVI съезди белгилаб берган улугвор вазифаларни, партиямиз Марказий Комитетининг 1983 йил Июнь пленуми қарорларини ўз жонажон иши деб билган энергетиклар республика ва умуман Урта Осиё халқ ҳўжалигини энергия билан тинимсиз таъминлашга ўзларини сафарбар деб билмоқдалар.

Сирдарё ГРЭСининг марказий бошқарув пультада: смена бошлиғи Файзулла Юсупов (ўртада), навбатчилар — Владимир Грачев ва Елена Теплоухова.

Ф. Шаферов ва И. Монсеев фотолари

Ун биринчи беш йилликда ўн йиллик иш нормасини бажаришга аҳд қилган коллективлар сафидан кенгайиб бораётди. Улар орасида КПСС XXVI съезди делегати, Ленин орденли Йўлдош Муслимов, электр слесарлар бригадаси бошлиғи Амир Бейсенов, электр монёр Иброҳим Ботиров, электр слесарь Фануза Тазетдинова, машинист Леонид Синоков ва бошқаларнинг меҳнатини алоҳида таъкидлаб ўтиш лозим.

Ишлаб чиқаришнинг барча участкаларида электр энергияси ҳаракатлантирувчи куч сифатида тан олинмоқдаки, бу, партия XXVI съезди белгилаб берган улугвор вазифаларни муваффақиятли бажаришда энергетика ҳам ҳал қилувчи роль ўйнаётганлигини далолатдир. Ўзбекистон сўғирладиган ерларининг майдони 1913 йилдаги 1,3 миллион гектардан 1979 йили 3,4 миллион гектарга етди. Кишлоқ ҳўжалигини электрлаштириш бу тармоқ ишлаб чиқаришини индустриаллаштириш ва кишлоқ меҳнатқилари моддий ҳамда маданий турмуш даражасини муштасил ошириб боришни таъминлайди. Бугунги кунга келгандеки, совхозлар, аҳоли пунктлари тўла электрлаштириб бўлинди. Ўзиничи беш йиллик охирига келиб, кишлоқ ҳўжалигида электр энергиясидан фойдаланиш 1940 йилдагига қараганда 600 мартадан кўпроқ ортиди.

Саноатда меҳнатни электр энергияси зиммасига юклаш суръатлари жадаллашиб бормоқда. Шаҳар ҳўжалигида ва маиший хизмат кўрсатиш соҳаларида электр энергияси хизматидан самарали фойдаланилмоқда. Электрлаштириш республика табиий бойликларини ўзлаштириш, саноат ва кишлоқ ҳўжалигини юксак даражада ривожлантиришда муҳим роль ўйнамоқда. Хуллас, таъкидлаш керакки, Ўзбекистон ССР юксак даражада тараққий этган кўп тармоқли индустриал республикага айланди. Эндиликда бу ўлкада 100 дан ортиқ тармоққа эга бўлган 1500 та саноат корхонаси ишлаб турибди. Шу тариқа СССР Энергетика программаси республикада мисолида ҳам муваффақиятли ҳал этилаётди.

Ўзбекистон меҳнатқилари ўн биринчи беш йиллик вазифаларини муддатидан илгари муваффақиятли амалга оширишларида энергетиклар ҳам муносиб ёрдам кўрсатмоқдалар, экономиканинг барча тармоқларида қўлга киритилган ютуқларда республика нурчиларининг ўзларига хос ҳиссалари бор.

Биз бугунги кунда коммунистик меҳнат зарбдорлари, ишлаб чиқариш илгорлари ва новаторлари, социалистик мусобақа голиблари бўлган кишиларимиз — Ташкент ГРЭСидан Суннатилла Очилов, Лутифулла Нуруллоев, Александр Горин, Георгий Тен, Бахтиёр Эргашев; Чорвоқ ГЭСидан Нозим Қорабоев, Владимир Аверьянов, Мария Супрун; Фарход ГЭСидан Худойберди Назимов, Собир Ҳамидов; Тахиратш ГРЭСидан Анатолий Шендер, Александр Колесников, Абдурахмон Урибосаров, Бобо Шонкулиев; Электр тармоқлари Фарғона корхонасидан Набижон Охунов, Мўмин Абдурахмонов, Тамара Тошпўлатова, Шавкат Суслин каби энергетиклар номини ҳурмат билан тилга оламиз. Шуни ҳам айтиш жоизки, пахта ва бошқа экинлардан юқори ҳосил олиш, экономиканинг барча тармоқларини жадал ривожлантириш соҳасида энергетиклар амалга оширишлари лозим бўлган ишлар ҳали кўп.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ Ю. В. Андропов КПСС Марказий Комитети 1983 йил Июнь пленумида сўзлаган нўтида: «Бутун ҳўжалик механизмининг яхши йўлга қўйилган, узлуksиз ишини таъминлаш — ҳам ҳозирги куннинг талаби, ҳам келгусидаги программавий вазифадир. Бу — ижтимоий тузумимизни такомиллаштириш умумий жараёнининг тарихий ҳисмидир», деб таъкидлади. Бу, биз энергетиклар учун ҳам муштарак бўлган вазифадир.

Совет Иттифоқида, биринчи бўлиб Ўзбекистон энергетика тармоқларида 40-йилларнинг охирига келиб станцияларни автоматлаш ва телемеханика ёрдамида бошқарувага ўтиш кенг қўлланила бошлаган эди. Диспетчерлик бошқарувида ҳам телемеханика ажойиб самаралар бермоқда. Ҳозирги вақтда иссиқлик электр станцияларида асосий иш жараёнларини автоматлар адо этмоқда. Электрон ҳисоблаш машиналаридан фойдаланиш вазирлигимиз системасида тобора кенг қўлланилмоқда.

Биз электр энергия ҳосил қилишга хом ашё сарфлашни ҳисобга олиш ва назорат қилишни тобора такомиллаштиришмоқдамиз. Республика халқ ҳўжалигининг электр энергиясига бўлган эҳтиёжини қондириш учун тармоғимиз ходимлари бундан бўён ҳам бутун куч ва имкониятларини сафарбар қилаверадилар.

Энергетиклар шахри — Ширин шу ердан бошланади.

УЙГУН

ЯНГИ ЙИЛ КЕЧАСИДАГИ УЙЛАР

Янги йил кечаси ўй босар мени,
Бошимда гувиллар ўйлар қуюни.
Ўйларим фалакка парвоз этади
Чароғон кўрганда дўстлар уйини.

Дўстлар янги йилни қаршилаб,
Қадаҳ кўтаришар бахтиёр, хуррам.
Устига бахт ортиб кезар бўшлиқда
Она-Ер аталган муқаддас куррам!

Нажот кemasига ўшар Куррамиз,
Коинот бағрида, узоқ сафарда.
Курранинг тақдири кўринар яққол
Халқимиз қозонган улуг зафарда.

Фақат биз ва бизнинг буюк ғоямиз
Куррани қазодан сақлай олади!
Ерга таҳдид қилган атом бомбаси
Ҳеч вақт ишлатилмай сабил қолади.

Юракда шу умид, шу ишонч ҳоким!
Мияни қоплайди энг ёруғ ўйлар.
Жуда кўп бўлади янги йилда ҳам
Яшнаган ўлкамда муборак тўйлар.

Ленин барпо этган саодат тушар
Ватандошларимнинг порлоқ ўйига.
Бутун дунё келар олқишлаб,
Севиқли доҳийнинг қутлуг тўйига.

Жаҳон жаҳон бўлиб кўрган эмас
Бундай улуг тўйни, шарафли тўйни.
Лениндан миннатдор бўлди кенг
Бахт, нажот нурига тўлганда қўйни.

Нажот соҳилига бахт кemasини
Омон олиб келган дарганинг тўйи.
Буюк доҳиймизнинг васиятини
Тўла ижро этиш халқимизнинг ўйи!

Коммунизм қуриш шонли ўлкада,
Ижро этиб доҳий васиятини!
Бу олий тилақдир, жаҳон билади
Доно халқимизнинг пок ниятини!

Халқимизнинг ўйи: Дунёда тинчлик,
Дўстлик ҳукм сурсин, гулласин
Уруш гирдобига тушмасин жаҳон,
Оналар бағрини эзмасин алам!

Тўхтасин Ливаннинг далаларида,
Араб тупроғида оқаётган қон!
Муштипар Куррамиз, азиз еримиз
Атом урушига бўлмасин майдон!

Чаманлар яшнасин, боғлар
Меҳнатдан безансин келин каби ер.
Гўза бўлиб унсин, гул бўлиб унсин
Деҳқон манглайдан ерга томган

Ишчининг болғаси, олимнинг илми,
Янги мўъжизалар яратсин, деймиз.
Янги космонавтлар шуҳратимизни
Бутун коинотга таратсин, деймиз.

Деймиз: давом этсин музаффарона
Улуг Октябрда бошланган баҳор.

Халқимизнинг бахти — бизнинг
Халқ бахтиёр бўлса, биз ҳам

Юракка ҳаяжон солар орзулар,
Мияни қоплайди мунаввар ўйлар.
Жуда кўп бўлади, — ишончим
Бахтиёр ўлкамда муборак тўйлар...

Янги йил кечаси гўё доҳиймиз
Кезиб юрган каби ўлкамиз бўйлаб.
Қадаҳ кўтарайлик, ватандошларим,
Азиз халқимизнинг бахтини ўйлаб!

Урта Чирчиқ районидagi
чорвачилик фермаларига тех-
ника хизмати кўрсатиш стан-
цияси ходимлари [чапдан] опе-
ратор Г. Номозбоева, станция
бошлиғи Т. Шукуржонов, опе-
раторлар А. Ли ва М. Умаро-
ва.

В. Портнов фотоси

УЛКАН МУВАФФАҚИЯТ

Космос кемани энергия қуваати билан муттасил таъминлаш космик фазода узоқ муддатли тадқиқотлар олиб бориш учун имконият яратувчи асосий омиллардан ҳисобланади. Совет олимлари ва конструкторларимиз космик кемаларни шу жиҳатдан тақомиллаштириш учун тинимсиз изландилар. 1957 йил 4 октябрда учирилган Ернинг биринчи сунъий йўлдошидан тортиб ҳозиргача космонавтикамиз босиб ўтган йўл юксак камолот босқичини ташкил этди. Уша — биринчи совет сунъий йўлдоши умумий оғирлигининг 38 проценти қийматини ток манбаидан иборат эди. Агар эсингизда бўлса, шу ток манбаи уч ҳафтага етганди.

Бугун биз космонавтика фанимизнинг бу борада эришилган яна бир улкан ютуғига гувоҳ бўлиб турибмиз. Киши бошқарадиган училар практикасида, космонавтика тарихида жаҳонда биринчи марта «Салют—7» орбитал космик кемасида илгари мўлжалланган муҳим йиғув-монтаж ишлари бажарилди.

1983 йил 1 ноябрда космонавтлар Владимир Ляхов ва Александр Александров «Салют—7» орбитал станциясини узоқ вақт ишлатишни таъминлаш программасига мувофиқ очиқ космосга чиқдилар ва ёрдамчи қуёш батареясини ўрнатдилар. 1983 йил 3 ноябрь кунини эса станция экипажини яна бир марта космик фазога чиқиб, иккинчи ёрдамчи қуёш батареясини ўрнатди. Махсус механизм ва мосламалардан фойдаланиб, шунингдек, бундан аввалги космик фазога чиқиш тажрибасини ҳисобга олиб, очиқ фазода олиб борилган ишлар Москва вақти билан соат 6 дан 47 минут ўтганда бошланди ва 2 соату 55 минут давом қилди.

Экипаж масъулиятли ва мураккаб монтаж ишларини бошқариш марказининг мутахассислари билан яқин ҳамкорликда бажарди. Бунда экипаж бажардиган ишлар учми олдидан Ю. А. Гагарин номидаги Космонавтлар тайёрлаш марказидаги ваазисизлик шароитига мослаб ишланган махсус ҳовузда [гидробассейн]да синаб пухталаштирилган эди. Очиқ космосга чиқиш жараёнида эса синовчан космонавтларнинг иш графигига мувофиқ гидробассейнда шу ишни тасвирлашди. Экипажининг икки марта чиқиши мобайнида очиқ космосда бўлиш умумий вақти 5 соату 45 минутни ташкил этди.

Экипаж муваффақиятли бажарган ишлар натижасида станцияни электр билан таъминлаш системасининг қуваати ортди. Бу нарса илмий-техник тадқиқотлар ва экспериментлар программасини анча кенгайтиришга имкон беради.

Экипаж аъзолари очиқ космос шароитларида мураккаб ва қийин ишларни бажараётганларида скафандрларнинг ғоят пухталиги синовдан ўтди. Улар станциядан ташқарида бўлиш ва ишлаш учун мўтадил шароитларни таъминладилар.

Космонавтлар В. Ляхов ва А. Александров ўтказган йиғув-монтаж жараёнлари космик шароитларда йирик габаритли конструкцияларни йиғиш борасида ишлаб чиқилган технологиянинг истиқболлигини, шунингдек, қабул қилинган конструктив ечимлар ва ишчи бажариш усуллари тўғрлигини тасдиқлади.

Космонавтлар томонидан космик станция энергетик қуваатининг кучайтирилишини космик фазони ўзлаштириш соҳасидаги муҳим ўзак масалаларни ҳал қилиш йўлидаги дастлабки тажриба ҳамда ҳаракатдаги орбитал комплексларнинг самарадорлигини оширишга қўшилган амалий ҳисса, деб қараш мумкин.

Космик станциядан ташқарида монтаж ишларининг муваффақиятли бажарилишини инсоннинг орбитада ишлаш қобилиятининг ошганлигидан, унинг ҳаракатдаги орбитал комплекслар тузилишини тақомиллаштиришга қодир эканлигидан далолат беради.

Космонавтлар Владимир Афанасьевич Ляхов ва Александр Павлович Александров «Салют—7» «Союз» орбитал илмий-тадқиқот комплексиди 150 суткалик учми программасини муваффақиятли бажардилар ва улар 1983 йил 23 ноябрда Москва вақти билан соат 22 дан 58 минут ўтганда Ерга қайтиб тушдилар. Космонавтларимизнинг узоқ муддат учмиш давомиди катта ҳажмдаги илмий-техник ва тиббий-биологик тадқиқотлар ва экспериментлар бажарилди. Дарҳақиқат, Совет космонавтикамизнинг бу жаҳоншумул муваффақияти фан ва техникамизни янги, ноёб маълумотлар билан бойитди ва космонавтиканинг бундай кейинги тараққиётига салмоқли тасвир кўрсатади.

Рисунг В. Лукьян «Салют—7» станциясига қуёш батареяларининг ўрнатилишини шундай тасвир этди («Правда»дан).

БОҒ ЯРАТАЙЛИК

Табият — бу инсоннинг таянч ва тирикчилик манбаи. Айниқса, XX аср фан-техника ривожланган ҳозирги даврда табият бойлиги ва унинг инсон меҳнати туйғайли етиштирилган маҳсулотлари тобора муҳим аҳамият касб этмоқда.

Советлар мамлакатида табият муҳофазасига эътибор ғоят катта. Ҳаётийимиз қонуни бўлган СССР Конституциясига амал қилиб, ер, сув, ҳаво, ўсимлик ва ҳайвонот оламининг эҳтиёт қилиб асраш, бойлигига бойлик қўшиш ҳаммамизнинг бурчимиз.

Атмосфера қанча тоза бўлса, ҳаво шунча мусаффо бўлади. Маълумки, киши бир кеча-кундузда 12

минг литр кислород истеъмол қиладди. Уни эса ўсимликлар беради. Мамлакатимиз ўрмонларга ниҳоятда бой. Ўрмон ҳавоси шаҳар ҳавосига нисбатан бир неча марта тозадир.

Ҳавони тозалашда кушларнинг ҳам роли бор. Қанотли дўстларимиз зарарли ҳашаротларни, кемирувчиларни, микроб тарқатувчи зараркундандаларни қириб, ер ҳамда ҳавони тозалашга ёрдам беради. Масалан, битта пашшахўр куш бир кунда ўртача 450 та пашшани қиради. Битта жиблажибон кунига 1000 та пашшани айди, кўршапалак эса 1000 та чивинга қирон келтиради. Бойўғли бўлса кунига 30 та сиқонини гўмдон қиладди.

Шунингдек, инсоннинг яқин дўстларидан яна бири — гамбузия номли балиқлар безгак тарқатадиган чивинларни қириб йўқотади.

Табиятни тоза ва тўла-тўқис, бекам-кўст сақлашда антибиотик ўсимликлар, дарaxтлар ҳамда кўкатлар ғоятда аҳамиятлидир. Хушбўй жамбил, райхон, лимон ўт, саримсоқпиёз, пиёз, эрмон, буймадрон, ёнғоқ, арча, қарағай каби кўкатлар ва дарaxтлар ўсган жойларда чивин, пашша — микроблар қирилади.

Ҳисоб-китобларга кўра, бир гектар майдондаги ўрмон ёки боғ йилга 18 миллион кубметр ҳавони тозалайди ҳамда атмосфераининг ҳароратини мўтадиллаштиради. Зеро, буюк аллома Абу Али ибн Синонинг: «Агарда ҳавода чанг, тўзон бўлмаганда эди, инсон минг йил яшарди», дейиши бежиз эмас.

Ўзбекистон шароити кўппаб мева ва манзарали дов-дарaxтларни ўстириш учун жуда қулай. Республикамаизда ҳар йил куз ва эрта баҳорда кўппаб кўчат ўтказилмоқда. Кўчат ўтказиш ойлиги биз учун анъана бўлиб

қолди. Аммо кўчат етиштирувчи баъзи ташкилотлар бунга етарли аҳамият беришмаяпти. Масалан, кўпинча шифобахш балхтўт, шотўт, кўксултон, ёнғоқ, бодом, pista, нок, беҳи, жонсоки олма, нонжийда, чилонжийда, ўрик, узум, шафтоли сингари кўчатларни вақтида топиш қийин бўлапти. Мавзуд кўчатлар эса сифатсиз, талабга жавоб бермайди. Иккинчидан, экилган кўчатларни асраб ўстириш ҳам ҳамма жойда кўнгилдагидек эмас. Яхши қаралмаган кўчатлар, дов-дарaxтлар турли касалларга чалиниб, уларни ҳашаротлар ва зараркундандалар еб қуритмоқда ёки сувсизликдан қовжираб қолмоқда. Бундай камчиликларга тезликда барҳам бериш зарур.

Ҳозир эл-юртимиз обод, ҳамма ерда мўл-кўлчилик. Ҳар биримиз она-еримизга кўпроқ меҳр қўйиб, уни ардоқласак, у ўз хазинасини оча-вереди, юрган йўлимиз гулгун бўла-вереди, турмушимиз янада фаровон-лашади.

Маннон ТҲҲИЧЕВ,
табиатшунос

ЮКСАЛИШ ОХАНГЛАРИ

КОРАТОФ этакларида яқин-яқингача жизганак бўлиб ётган далалар, адиру қирлар, дашту биббонлар ўрнида эндиликда Эрам боғидек бир даскзи яшнаб ётибди. Бўйи-басти, кўрки-жамоли Билан бу колхоз атоқли халқ шоири Исом Назар ўғли номига муносиб. Уч минг гектардан зиёд майдонга чигит экилади. Ҳосилдорлик ўттиз центнердан баланд — тўққиз минг беш юз тоннадан зиёд пахта беради. Бугдой, маккажўхори, беда, картошка, лавлаги, полза ва сабзавот экинлари етиштиришда ҳам Норпой райониде илгорлардан. Ҳали ўзлаштиражак ерлари талай....

— Бу ерларга суз пастдан — Норпой каналидан насос орқали тортиб чиқарилади, — дейди шу совхоз директори Ҳабиб Салимов. — Дастлаб, совхозга асос солинган йиллари, бу ерлар сувни «отиби» кета бошлади. Экин майдонларида суз қаёққадир ғойиб бўлаётган ўралар пайдо бўлди. Суз гўзалар, турли экинлар томирини яланғочлаб кетарди. Совхоз фидойилари бунинг ҳам иложини топди. Тиниқ сувни бўтана суз билан максус ҳовузларда аралаштирадиган бўлди. Қарабсизки, бир-икки йил ичиде ерлар «тўйинди», сувлар «ғойиб» бўлмайдиган бўлди. Маданий ва маҳаллий ўғитлар билан ерга ишлов бериш, ташаббусга йўл очиш, кийинчиларнинг олдида эсанкирамаслик туфайли совхозни шу ҳолга келтирдик. Ҳўжалигимизда бир юз ўттиз хонадон бор, саккизта бўлим, бир минг икки юз эллик ишчи ишлайди. Ҳайрон бўлманг, «Нега хонадон озу ишчи кўпи», деб. Ташхаридан қатнаб ишлаётган ишчиларимиз анча. Улар учун уй-жой куриб, маданий-مائийш шароитлар яратиб беришимиз лозим. Энг аввало, ҳар бир бўлимимизда мана шу совхоз марказидагидай посёлка зарур. Ушанда қатнаб ишлаш муаммосига, ишчи танқислигига барҳам берган бўламиз....

Кўриб турганингиз мана шу икки қаватли уйлар ҳар жиҳатдан жиҳозланган. Совхознинг маркази бош лойиҳа асосида курилмоқда. Хуз, тоғ ёнбағрида эса олти юз бош қорамолга мўлжалланган комплекс курилмоқда.

Совхоз канали бўйида чинорлар қад кўтариб турар, қалин олмасор ва узумзорлар, гўзалари тептекис яшнаб ётган пахтазор далалар ёйилиб ётарди....

— Мўъжизалар яратаётган совет халқи қатори Исом шоирликлар ҳам йилдан-йилга доврў солаверади, — дейди шу совхознинг олтинчи бўлими бошлиғи, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Абдулла Туробов. — Уста пахтакорлар — пўлат от суворийларидан Бувнор Каримова, Неймат Жуманов сингари кишиларимиз меҳнати шундай дейишга асос беради. Улар совхознинг учинчи бўлими шўхратини ошираётганлардан. Узгаларга ўрнак бўлаётган Инобат Абдулломова, Ойўти Ҳўжанова сингари кўпмингкилограммчи фидойижонларнинг садагаси кетсанг арзийди. Уларнинг сафи йилдан-йилга ошиб бораётир. Бу — совхоз ишчиларининг эртанги кунга иштиёк билан интилаётганидан, ҳар қайси ишчи ўз касбия меҳр кўйиб тер тўкаётганидан далолатдир.

Совхознинг донгдор механизатори, СССР Олий Советининг депутаты Усмон Мамадийев бўлса ўз бахтидан, меҳнат суруридан, мўъжизалар яратаётган совхоздагиларнинг ишларидан гуруланиб дейди: — Мен шу совхоз ерларида тер тўкиб, одамларнинг ишига, туйғуларига, қувонч ва ташвишларига шерик бўлиб обрў топдим. Совхоздошларимнинг ташаббуси, фидойчилиги, яратувчанлигига таяниб меҳнат қилаётганимдан қувонаман. Ниятим — Исом шоир совхозини Бутуниттифоқ миқёсида танилган илгор ҳўжаликлар қаторида кўриш.

Совхозда юзга яқин коммунист ҳар бир ишда етакчи бўлаётир. Уларнинг шижоатли ишларида партия ташкилотининг секретари, ташаббускор коммунист Асад Бўроновнинг ташкилотчилик фаолияти кўл келмоқда. Директорнинг маданий ишлар бўйича ўринбосари Абдуназар Раҳмонов бўлса, амалга оширилган ишлар ҳақида тўлқинланиб сўзлайди:

— Бошқа гал келганингизда бу ерларни танимай қолшингиз мумкин. Уч юз ўринли мактаб, беш юз ўринли кинотеатр, савдо маркази, спорт комплексларини ўзингиз кўрдингиз. Хайрулла Раҳимов раҳбарлигидаги йигирма икки кишидан иборат «Гулрух» ансамблимиздан совхоз ишчилари хурсанд. Юздан зиёд ишчимиз олий маълумотли....

Директор Ҳабиб Салимов: «Ҳозирча шулар. Ҳали ниятларимиз кўлами катта», дейди.

У бу йил умрининг ярим асрини нишонлайди. Баъзан у ўтган изига назар ташлаб гурурланади, гоҳ ҳеч иш қилмагандек кўнгли тўлмайди. Бу туйғу халқига, Ватанига, партия иши ва ғояларига камарбаста ҳар бир кишига эш-ку!

...Олдин Тошкент Кишлоқ ҳўжалиги техникумининг кундузги бўлими, сўнг Тошкент Кишлоқ ҳўжалиги институтини сиртдан тамомлади. Аввал ўзи улғайиб ўсган Ленин номили колхозда бўлим агрономи, кейинчалик ҳўжаликнинг бош агрономи бўлиб ишлади. Ташаббускор, ўзидан кўра ўзгаларга ва жонажон ерига кўпроқ жон куйдиришга одатланган Ҳабиб Салимов 1962 йили Ленин номидаги колхозга раис этиб тайинланди.

Беором тунлар, ҳар кишига шарт-шароит яратиш, хулқ-атворини ҳисобга олиб муомала қилиш ўз самарасини берди. 12 центнердан ҳосил бераётган ҳўжалик 80-йилларга келиб, қирқ центнерлик маррага етди. Қадим Тоткент, Ҳўжақўрган қишлоқларида бош лойиҳа асосида уйлар курилди. Хонадонлар водопровод суви, газ, маданий-مائийш ашёлар билан таъминланди. Ҳавас қилса ариғулик ҳаваскорлик ансамбли, пахта пункти, консерва цехи, трактор парки, мазмурий тураржой бинолари бунёд бўлди. Қарабсизки, Ленин номидаги колхоз Норпой райониде эмас, Самарқанд областида ҳам илгор ҳўжаликлардан бирига айланди. Энди бу ҳўжалик Ленин номидаги бирлашма, деб юритила бошланди. Шу муносабат билан Салим Ҳабибовни кўшин Исом шоир номили совхоз директориликга тўказаётганларида юраги бир ачшидио яна ташаббускор раҳбарларга хос шижоат билан ишга киришиб кетди. Мана, оз муддат ичиде ўзинга таниш ва қадрдон Қоратоғ ёнбағрида жамол очётган Исом шоир совхозига тер тўкади. Тиниб-тинчимайди: ким биландир баҳслашади, кимгадир тушунтирига, қай бир ташкилотга юмуш билан кўнғирок қилади, маҳлисларда куйиб-куйманади, гоҳ макталиб, гоҳ дамдан эшитади.... Хуллас, Исом шоир совхозини намунали ҳўжаликка айлантириш иштиёки билан ёнади.

— Районимиз меҳнаткашлари ўтган йили эллик олти минг тоннадан зиёд пахта етиштирдилар, — дейди район партия комитетининг биринчи секре-

тари, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Иноят Туробов. — Шунингдек, кишлоқ ҳўжалигининг бошқа тармоқлари бўйича маҳсулотлар етиштиришда ҳам юқори кўрсаткичларга эришяпмиз ва эришамиз. Бир йилнинг ўзиде 380 гектар ер ўзлаштирилди. Бу ишларнинг амалга оширилишида Исом шоир номидаги совхознинг ҳам салмоқли ҳиссаси бор. Илгор ҳўжаликларимиздан бўлган Исом шоир совхоз экилганда шаҳар билан беллашишга қодир ҳўжаликка айланади. Областиимиздаги илгор, кўшин Пахтачи райони билан мусобақадор районимиз барча соҳаларда юқори кўрсаткичларга эришди, жонажон партия ва ҳукуматимизнинг йўл-йўриқлари, айниқса, КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил Июнь пленуми белгилаб берган йўлларга ва тадбирлар фаолиятимиз учун асосий дастурилмал бўлиб қолади.

...Совхоз далаларини кезиб, меҳнат аҳлининг хуш кайфиятига шерик бўлиб қайтарганимиз, атоқли Исом шоир Назар ўғлининг мисралари ёдга тушади:

Қўлимизда олий тилак байроғи.
Чоғ бўлди Советлар элин димоғи.
Шўъла берди доҳий Ленин чироғи,
Ватаним жаҳоннинг энг гўзал боғи.
Бундан ойдин машғал борми
жаҳонда!

Норпой — Тошкент

ОТАЁР

Суратда: Хоразм воҳасидаги Туйғуйинг гидроузелининг умумий кўрinishи. Қ. Отаев фотоси [921АГ]

ХАМҶИШЛОҚЛАР

Ленин мунофоти лауреати, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Георгий Марков янги романи — «Келажак асрга»нинг иккинчи қисми-ни ҳам ёзиб тугаллади.

Бу кўп планли асар воқеалари Сибирда бўлиб ўтади. Синегор область партия комитетининг биринчи секретари Антон Соболев романининг бош қаҳрамонидир.

Ёзувчи замондошларимизнинг ҳалол, бунёдкорона меҳнатини ва бу меҳнат туфайли кишиларимиз тобора маънан бойиб бораётганлигини тасвирлайди. «Келажак асрга» романи қаҳрамонлари келажак олдидagi ўз масъулиятларини теран ҳис қиладилар, она заминни асраш ва уни келгуси авлодларга бедахл, гўзал тарзда етказиш учун курашадилар.

Қуйида шу асарнинг иккинчи қисмидан парча ўқийсиз.

ЛЕНА бирмунча вақт уйда ишсиз ўтириб, мартабали эрининг хотини бўлиш осон эмаслигини ҳис этди. Ишсизликдан зерикиб, ҳатто ҳар нарсага жаҳли чиқадиган бўлиб қолди, ниҳоят, ҳосил йиғим-терими пайтида Ромашкинога бориб, колхозга ёрдамлашиш, серташвиш Спиридон Федотич Соронкинга кўмак бериш ҳақидаги мулоҳазасини Антонга маълум қилди.

Соболев унинг кайфиятини тўғри баҳолади:

— Энди ишлашиш керак, жонгинам. Фақат нима иш қилиш лозимлигини ўйлаб олгин. Назарий тажрибага эга бўлган агрономни қишлоқ хўжалиги муассасида ўтқизиш қўямаслар, дейман-ов...

— Ҳамма ишга розиман, фақат газета тахлашу қоғоз тикишга қўймаслар бўлди...

— Бу нарса ўзингга боғлиқ.

— Яхши. Сен, Антоша, бу ишга аралашма. Мен обкомнинг қишлоқ хўжалиги бўлимига кўнгироқ қиламан, ўртоқлар билан гаплашаман. Уларнинг ҳаммасини танийман, у эгига нима қилиш кераклигини сен билан маслаҳатлашамиз.

— Келишдик, Ленушка.

Лена обкомда тақдир қилинган ўнлаб вазибалардан Мелиорация ва сув хўжалиги бошқармаси план бўлимининг инспекторлиги ёки инспекторлигига тўхтади. Бу бежиз эмас эди. Мелиорация соҳаси Синегор областида биринчи вазифага айланган эди. Бундай катта ишда иштирок этиш Лена учун қизиқ ва олжаноб машғулот бўлиб туюларди. У мелиорация ишларида ўзини мутахассис ҳисобламас эди, аммо қисқа муддат ичда ишининг кўзини билиб оламан, деб ишонар эди. Айниқса, бошқарма бошлиги Корнилов билан бўлган суҳбат уни бу ишга қизиқтириб қўйган эди. Лена бу одамни анча илгарӣ — область кенгашлири ва семинарларидаги уршувларда кўриб, таниб қолган эди.

— Сизнинг агрономлик ишидаги тажрибаңгиз биз учун жуда қимматли. Ҳозир Ромашкино зонасида мелиорация ишларининг лойиҳа-схемаларини тузиш давом этапти. Иш сикинлик билан борапти. Жиддий қарама-қаршиликлар ва тўсиқларга дуч келаямиз,— деди Корнилов.— Дарвоқе, Елена Николаевна, районларга

чиқиб келишга рағбатингиз борми? Афсуски, тез-тез чиқиб туришга тўғри келади. Тўғри, бизда асосан ишлаб чиқариш бўлимининг ходимлари чиқиб туришади,— дея кечирим сўрагандек қўшиб қўйди Корнилов.

— Бунинг афсусланарли жойи йўқ, Яков Данилич. Сафарга бораман. Жон-жон деб бораман! Идорада ўтиргандан кўра, сафарга чиқиш яхши-ку. Мен далаларда юриб ўрганганман...

— Жуда яхши, ундай бўлса, кадрлар бўлимига ўтинг. Мен ҳозир сизни штатга олишлари зарурлигини бошлиққа айтиб қўяман. Қачондан деб айтмай!

Соболев Ленанинг вазифа танлашини маъқулладию ҳазиллашиб қўйди:

— Эҳ, бечора Корнилов, ўзининг нима иш қилаётганини билармикин? Бўрини қўйлар ичига юборадиган бўлибди-да... Эҳ, бечора, ўзига қийин бўлади.

Лена хафа бўлиб, бир нима демоқчи бўлдию Антоннинг кулганини эшитиб, ўзи ҳам кулиб юборди:

— Антоша, қаёқдаги гапларни топсан-а! Наҳотки, мен шунақа бўлсам? Бўри эмиш! Шу ҳам гап бўлдию!

— Бунинг нимаси ёмон! Бемалолгина, эснаб ишлаётганларни уйғотиб юборасан. Қарабсанки, бир йил ўтар-ўтмас улар ҳам плани одамга ўхшаб бажаришади.

— Бўпти, кўраверамиз,— дея ўз сўзини тугаллади Лена.

Лена бошқармада иш бошлаганидан бир неча кун кейин уйга янги хабар билан кириб келди: уни ўш кунлик командировкага юборишга тайинланган экан. Учта райондаги — Новоромашкин, Заовражний, Маслов районларидаги совхозлар ва колхозларда бўлиб, мелиорация ишларини бажаришга тайёргарлигини текшириши керак экан. Бу ишларнинг плани яқин кунларда область ижроия комитетида тасдиқланар экан.

— Ишни, албатта, Новоромашкин районидан бошлаيمان, Корнилов, командировкадан ташқари, Ромашкинодаги уйимизга боршимиз учун икки-уч кунга рухсат берди. Эҳ, Антоша, уйимни шундоқ соғинганманки, буни ифодалашга сўз тополмайман...

Лена ғоят хурсанд ва бахтиёр эди. Соболев эса, бир оз маъуслик билан ўйларди: «Мана, истатинг рўёбга чиқди: яна ҳижрон, кузатиш, кутми».

— Мен ҳам шу кунларда, Ленуш-

ка, Заовражнийга бормоқчиман. У ерда сув тошқинидан кейин ишлар қандай йўлга қўйилаётганини кўриш керак. Комбинатдаги ишлар негадир оқсай бошлади.

— Жуда яхши! Уйлаётганки, ўз туғилган жойининг аτροφидан айланиб ўтиб кетмайсан. Ота-онанинг аҳолидан хабар оласан, бизникиларни ҳам кўрасан... Ваъда берасанми? Қани, айт-чи, ваъда берасанми! Эҳ, мен қанчалик соғинганман у жойларни! Антоше!— Лена ниманидир кутгандек, унга хумор кўзлари билан боқарди.

— Ростини айтганда, қани энди бир-икки кун далаларни айлансанг, чарчогингни тарқатсанг. Негадир кечкурунлари бош оғрияпти,— деди Соболев ўйчан ҳолатда.

— Бу гапинг яхши! Жудааям яхши! Сени далаларга олиб чиқаман, ҳамма-ҳамма нарсани, сўнги сойликларга ҳам курсатаман. Ҳар хил мевалар терамиз, кўзқоринлар қовуриб еймиз...

— Кечкурунлари-чи, эртак айтиб ухлатасанми!— дея ҳазиллашди Соболев.

— Эртак ҳам айтаман, қўшиқ ҳам қўйайламан.

— Ундай бўлса: яхши!

* * *

Эртаси кунни Лена самолётда учиб кетди.

У ўзининг Ромашкинога бораётган-

ни ҳақида ҳеч кимга хабар бермади. Колхоздан йигирма километр узоқда бўлган район марказидаги аэродромдан рейсли автобусда келди. «Тўсатдан кириб бораман. Шунчалик қувонишсинки...», дея ўйларди Лена.

Қўча қишлоқ марказидан ўтмасди, унинг аτροφидан айланди, айрим жойларда томорқаларнинг ёнгинасидан юриларди.

Лена беқатда автобусдан сакраб тушди-да, ўзининг енигилгина чамадончаси билан қайинзорга лип этиб кирди-да, у ерни оралаб, ота-онанинг томорқасига етди. Қайин ҳодларидан тикланган деворчадан ўтдию, теварак-атрофидаги қишлоқ боғларига кўзи етганича тикилиб, беш минутча туриб қолди. Гуллаган кунгабоқарлар ўзларининг доира ликчаларини қўйишга қаратиб туриш, кўнкори бошлари қўшдан нур элиб етилар, қайчида кесилгандек барглар тағида боднинглар чўзилиб ётар эди. Лавлага барглари худди баҳордагидек ям-яшил эди. Картошқалар аллақачон гуллаб, гулини тўкиб юборган, лекин, тўнги совуқлар ҳали бошланмагани учун, унинг йўғон поялари, мўл ҳосилдан дарак бераётгандек, эгилмай турар эди. Боғлар устида турли-туман анвойи ҳидлар, зигирпояннинг ўткир ҳиди ҳам эҳён-аҳёнда димоққа урилар эди. Лена бу ҳидларга тўямасди. Бу ҳидларни у қанчалик яхши кўрарди, ёз ойларида соқинлик қўйига чўмган

боғларнинг бундай кўриниши унинг кўзларини қанчалик аяштарди.

«Мен қишлоқ қизиман, қишлоқ қизиман. Бу ерда бир умр яшашга тайёрман»,— дея ўйларди Лена. У буларнинг ҳаммаси эндиликда қаергадир — ўтмишга қараб сийлиб бораётганини ҳис этиб, қалбидан совуқ бир нарсани сезиб ўтгандек бўлди. Энди у бу ерга фақат меҳмон бўлиб келиши мумкин.

У шовшмасдан, томорқанинг жўяклар ёнидаги ҳайдо берилмаган уяғида ўсган бўлиқ ўтларни оралаб, ўзи тугулиб-ўсган уяға ақинлашди-да, йўлада яна тўхтаб қолди.

«Қанчалик сокин-а! Бордию уйда ҳеч ким бўлмаса-чи! Ойим фермада, дадам билан Валя далада, бувим Настя холаникка кетган бўлиши мумкин»,— деб ўйларди Лена ва уяға кирди.

— Меҳмонни кутиб олмайсизларми?— деди Лена кувноқ овозда, остонадан ўтиб, чамадончасини девор ёнига қўяр экан.

Ойиси бу пайтда печка ёнида куймалар эди. У ўша заҳотни кўлидаги қозон ушлагични ташлади-да, қизининг истиқболига юрди.

— Вой, ўзим қоқиндик бўлай! Қаёқлардан келиб қолдинг? Нега кўнғирроқ қилмадинг?— Она қизини кучиб, бағрига босди-да, сўнгра Ленанинг кўлидан ушлагични, ундан хиёл узоклашиб, юзига тикилди.

— Хўш, қалайсан? Яхшимисан?— дея жиддий оҳангда сўради Наталья Тимофеевна. Ойисининг бу саволлари замирида нима яшириниб ётганини, уни ҳозир нима қизиқтираётганини Лена зийраклик билан сезиб олди.

— Иккиқатман, ойи,— деди Лена шивирлаб ва қизарганича ерга қаради.

Она Ленани қайтадан кучиб, унинг юзларидан қайта-қайта ўпди.

— Дадаси! Ҳо, дадаси! Ленушканиз яқинда фарзанд кўради!— дея қичқирди у ўзининг меҳрибон кўзларини жигарбандининг елкасидан узмаган ҳолда.

Ленанинг дадаси Николай Никандрович оёқ ялаган, кенг шалвар устидан кўйлагини ташлаб юборган, сочлари тўзгичан ҳолда нариги хонадан отилиб чиқди. У тунги ишдан кейин, тонг пайти даладан қайтган эди. Колхоз курилиш бригадасининг бошлиғи Николай Назаров иккита механизмлаштирилган хирмонхонани ўз вақтида райжирком комиссиясига топши-

ришга шовилтираётган эди. Қўриқини қабул қилиб олиш эртеги кунга белгиланган эди.

— Буни қара-я! Буни қара-я! Бизни хурсанд қилдинг, Ленушка,— Николай Никандрович хотини ва қизи олдида айланарди, қизининг кўзларига ўхшаш кўзларида ёш кўринарди.

Тўсатдан кириш эшиги очилиб, Валя қалдирғоч сингари уяға учиб кирди. У ойиси ва дадасини нарибери суриб, бўйи тикроқ бўлгани учун, Ленанинг бошини ўз кўкрагига босди. Лена ниманидир айтмоқчи бўлар, аммо синглиси уни нафас олишга ҳам қўймади. Она Валянинг кўлидан ушлаб:

— Қўйиб юбор. Улдириб қўйма уни! У яқинда фарзанд кўради!— деди.

Валя опасини ўз кучоғидан чиқариб, кувноқлик билан тиззасига уриб қичқирди:

— Вуй, қандай яхши-я, мен кичкина чақалоқни эркалатман, у мени хола дейди!

— Қани, Ленушка, ювиниб стол атрофига ўтиринглар. Тушлик маҳали бўлди,— деди Наталья Тимофеевна Валянинг гапи тугагини кутиб.— Сен ҳам, дадаси, ўзининг тартибга солиб, стол атрофига ўтир. Валюша, шифдан идиш-товоқ олишга ёрдамлашиб юбор.

Бир неча минутдан сўнг ота-она ва қизлар стол атрофига ўтирдилар. Кимки оилада ўсган бўлса, ота-она бошпанаси остида ҳаёт бахтини тотиб кўриш кимга насиб этган бўлса, ўша одам бундай соатлардан кўра покиза ва тоза руҳли пайт бўлмаслигини билди: ҳамма бир ерда, ҳамма бирибирига қайноқ ҳарорат билан боқади, ҳар бир киши инсон бўлиб яшаш қанчалик яхши эканлигини ҳис этади...

«Хўшбат тамоm бўлмас — дарёдек куюлиб келарди...»

* * *

Спиридон Федотович Сорокин районларга Ленанинг яқна ўзини юбормади. Унга ўз машинаси билан шоферини ҳам ҳамроҳ қилиб жўнатди.

— Машинада айланасан, Лена! Мен машинаси ҳам ишни эплайвераман. Сен, Митрофан,— дея Сорокин ўспирин, сочлари хурпайган шоферга муржоат этди,— эҳтиёт бўл! Машинанинг тезлигини оширма!
— Нималар деяяпсиз. Спиридон

Федотич! Елена Николаевнани илгар олиб юрмаганманми? Хотиржам бўлинг.

— Ҳар қалай, эҳтиёт бўл!— дея қўли билан пўписи қилди кекса раис. Сорокиннинг бу тадбирида, Ленага ҳурмадан ташқари, унинг кичкина ҳисоб-китоби ҳам бор эди, Лена қўшни районларни айланиб Ромашкинога қайтиб келиши, албатта ўз таасуротларини ўртоқлашиши, бошқа совхозлар ва колхозларда мелиорация ишларини амалга оширишга қандай тайёрланганларини айтиб бериши лозим эди.

Худди шундай бўлди ҳам. Лена Заовражий ва Маслово районларида олти кун юриб келди. У райжиркомларга кириб, сўнгра ҳар бир районда иккитадан совхоз ва колхозда бўлди.

— Хўш, қўшниларибизда ишлар қалай, Лена? Улар мелиораторларни қабул қилишга тайёрми?— қизиқиб, қизикувонликдан кўзлари ярқираб сўради, Ленанинг қайтишини сабрсизлик билан кутаётган Сорокин.

— Ишлар расво, Спиридон Федотич!

— Нега?
— Ҳар ким ҳар хил фикрда. Иш услуби ишлаб чиқилмаган.

Лена: шу билан гап тугайди, деб ўйлаган эди, аммо Спиридон Федотич унақалардан эмас эди. У Ленани кўлтигидан ушлаганича ўз хонасига олиб кирди-да, ўтиргизиб, ҳамма гапни батафсил сўзлаб беришини илтимос қилди. Лена шовишдан фойда йўқлигини сездди. Сорокин — ишига пишиқ одам. Бу қария ҳар бир ишни муфассал ҳисоб олишини афзал кўради.

— Уларда билибдорлик қалай, Николаевна?— деб сўради Сорокин.

— Ҳаммасини бир бошидан айтиб бераман, Спиридон Федотич.

— Қани, қани.

— Ҳосил бор. Тўғри, мўл-кўл эмас, лекин ўртача ҳам эмас. Баландроқ. Заовражийда пастрок, Масловода дурустроқ, Баэзиларда, масалан Дондуковдэ жуда яхши. Ўзи ҳаммаша шунақа-ку, Спиридон Федотич. Азё арготехника билан яхши уруғ...

— Узини кўрадингми?— деб сўради Сорокин Дондуковнинг ишлари билан гоят қизиқавтганини яширмасдан.

— Колхозлар советида қатнашиш учун Москвага кетиб қолибди...

— Эҳ, атанг!— дея бошини сарак-сарак қилди Сорокин ва уҳ тор-

тиб қўйди.— Агар мен ҳам унинг ёшида бўлганимда...

— Дондуков ҳам сизнинг ёшингизга кириб кўрсинчи,— деди Сорокиннинг адолатсизларча тушунлика берилганини кўрган Лена.

Сорокин индамади. Чамаси, бу мавзуда сўзлашмаслик учун:

— Машиналар ҳали келмаяптими?— деб сўради.

— Масловога етиб келди. Скрейперлар, ариқ ковалдиган, қувур кўмадиган машиналар. Лекин тўла-тўки эмас... Ҳаммашаги бош оғриғи!

— Негадир бида жимжитлик. Кеча Новоромашкига бориб, қишлоқ хўжалик бошқармасига кирувдим... Кишга яқин келса, фойдаси кам бўлади.

— Техниканинг кечиккани ҳам дуруст, Спиридон Федотич. Иш схемаси ҳамма ерда шубҳа тугдираяпти. Колхоз ва совхозларда тортишувлар кетаяпти...

— Уларда ҳам шунақами?— Демак, биз яқна эмас эканми-да...

— Яқна эмасми, Спиридон Федотич.

— Кенг ўйлаш керак, Николаевна. Табиат — онамиз! Хушвақтлик билан қабул қилса яхши, гоҳи газабланиши ҳам мумкин... Унда яқин бўлмайди. Бошлиқларга доклад қилсанми, йўқми, Николаевна?— деб сўради Сорокин кўзойнаги устидан Ленага тикилиб. Унинг қарашиде, қатъийроқ чораларга ҳам борсанми, деган савол бор эди.

— Сўзсиз! Оғзаки гапнинг йўриғи бошқа. Бундан ташқари, қисқагина ёзма баёнот ҳам ёзаман... Масала кўяман...

— Тўғри. Каттикроқ бураш керак. Мияларини ишлатишин.

— Шундай бўлади, Спиридон Федотич.

— Антон Василчичи биз тарафга келмоқчи, дегандай бўлдингми?— деб ўсмоқчилаб сўради Сорокин.

— Ваъда қилган. Заовражийга бориши керак эди. Сув тошқинидан кейин ёғоч комбинатининг иши бўшашиб қолган. Урмон асосан кўтариб қолинган, ёғоч ишлаб чиқариш программаси эса, чок-чокдан сўкилиб кетган. Шу ишни текшириб, у ердагиларга ёрдам бермоқчи.

— Мен бошқа нарсани ўйладим,— деди Сорокин бир оз жимликдан кейин дўриллоқ овозда.— Чойлашармиз,— у ёқ-бу ёқдан гаплашармиз, йўл-йўлакай ерларимизни кўрсатиб, ишларимиз ҳақида сўрармиз

Н. ИБРОҲИМОВ чизган расм

ДОН-МАЪМУРЧИЛИК

Гани ҚУРБОНОВ,

қишлоқ хўжалик фанлари доктори, профессор

Халқимизнинг ажойиб одати бор. Отaxonлар, онахонлар қобил ёшларни ҳамisha алқайди, уларнинг яхши ишларини мақтаб, кўнглини ўстиради, «тупроқ ушласангиз, олтин бўлсин», «уйингиз донга тўлсин», деб тилак айтди.

Дон кўл бўлса, эл-юрт маъмурчилиқда яшайди. Партия-ҳукуматимиз муттасил гамхўрлик кўрсатиб, қишлоқлар фаровонлигини таъминлаб келмоқдалар. Дончиликни янада ривожлантириш қишлоқ хўжалиқидо муҳим муаммо эканлиги Озиқ-овқат программасида алоҳида таъкидлангани бежиз эмас, албатта. Дарҳақиқат, дон — бу озиқ-овқат, чорва моллари учун тўйимли озуқа. Умуман, дондан 180 хил маҳсулот тайёрланади. Партия ва ҳукуматимизнинг бу муҳим соҳани ривожлантиришга алоҳида эътибор бераётганлигининг боиси шунда.

Мамлакатимизда дон етиштириш микдори ҳар беш йилликда ортиб бормоқда. Масалан, 1971—1975 йилларда ҳар йили ўртача 181,6 миллион тонна, 1976—1980 йилларда эса 205 миллион тоннадан дон етиштирилди.

КПСС XXVI съезди қарорлари ва мамлакат Озиқ-овқат программасига биноан мамлакатимизда етиштириладиган доннинг миқдори ўн биринчи беш йилликда ҳар йили ўртача 238—243 миллион ва ўн иккинчи беш йилликда 250—255 миллион тоннадан кам бўлмаслиги белгиланган. 1981—1985 ва 1986—1990 йилларни ўз ичига оладиган икки беш йилликда ҳам донни кескин кўпайтириш, бунга эса қисман экин майдонларини кенгайтириш билан бирга, асосан ҳосилдорликни анча ошириш ҳисобига эришиш кўзда тутилган.

Республикамизда ҳам деҳқончиликнинг бошқа соҳалари билан бир қаторда дончилик ҳам муттасил ривожланмоқда: 1976—1980 йилларда 11,5 миллион тонна дон етиштирилгани ҳолда, 1981—1983 йиллардаёқ етиштирилган дон миқдори 9,2 миллион тоннани ташкил этди. Ун иккинчи беш йилликда Ўзбекистонда ҳар йили етиштириладиган дон миқдори 5 миллион тоннага етиши мумкин. Бундай улкан дон хирмони бунёд этиш учун эса барча резервлардан оқилона ва самарали фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Бунда маккажўхори, оқжўхори, шולי ва бошқа хил бошоқли дон экинлари ҳамда дуқакли дон экинлар майдонини кенгайтириш билан бирга бу экинлар ҳосилдорлигини бирмунча ошириш муҳим аҳаиятга эгадир.

Дон ва дуқакли дон экинлар ҳосилдорлигини ва ҳосил сифатини оширишда фан ютуқлари ва илгорларнинг иш тажрибаларидан кенг фойдаланиш дончиликда улкан муваффақиятларга эришиш омилдир.

Районлаштирилган навлар ва дурагайларни ишлаб чиқаришга кенг жорий этиш, кўпроқ юқори сифатли уруғликларни экиш, алмашлаб экиш системасига тўла амал қилиш, органик ва минерал ўғитлардан самарали фойдаланиш билангина муттасил мўл ва сифатли дон ҳосили олиш мумкин.

дедим: шунақа гаплар, Василий, бизга ёрдам беринг, демокийдини. Сўми сарфлаб, тийинлар ундирлани...

— Сиз бу ишни қийин деяпсизми, Спиридон Федотич! Жуда яхши бўлади. Барибир обкомсиз иш битмайди-ку...

— Тўғри. Мен ҳам шуни айтмаманда. Кейин қорғозблик қилиб юрганда кўра... яхшиси юзма-юз туриб айтган дуруст...

— Жуда тўғри, Спиридон Федотич...

— Ундай бўлса ўзинг ёрдам бергин, Николаевна.

— Бўпти. Фақат ўша ёқдан кетиб қолмаса бўлгани.

— Ҳе, парвардигор,— дея шивир-

лади Сорокин ва жиддий қиёфада, мадад сўраб бутга чўқингандек қўлини кўрагига олиб борди. Лена ҳайрон эди: Сорокин ҳазиллашаётгани, додиряпгани, унга нима бўлган ўзи ёки чиндан ҳам худони эслаб қолди-ми?

Лена уйига шошилиб борар экан, йўл-йўлакай Сорокин ҳақида ўйларди: «Колхозлар ва совхозларнинг раҳбарлигига худди ана шу тоифадаги кишиларни қўймоқ керак. Юз қадм нарини кўриб қадам ташлайди, ҳамма нарсани ҳисобга олади, иш борасида биронта имкониятни қўлдан чиқармайди. Бу сента Заовражийдаги совхоз директори Сапелкин эмас. Сапелкинга ишинг аҳволи ҳа-

қида гап очсанг, у бутун уйни бошига кўтариб қиққиргани қиққирган: «Бошқалар билан менинг нима ишим бор!! Биз учун район ва областнинг кўрсатмалари — қонун! Бизлар тепа-ча бўлсак, улар минора, уларга ҳамма нарса кўриниб туради!»

* * *

Лена ўз сўзини устидан чиқди. Соболев эрталаб Заовражийдан етиб келди, кечга яқин эса, Назаровлар уйда боболардан мерос қолган қадимий мис самовар ўзидан бугун пуркай бошлади. Икки оиладаги — бир умрлик қон-қариндошга айланган қўшилар — Соболевлар ва Назаровлар оиласидаги дўстлар стол ат-

рофига йиғилдилар. Спиридон Федотович Сорокин, яна колхоздаги учта «бош» — бош инженер, бош зоотехник, бош агроном улар билан бирга эди. Райкомнинг биринчи секретари Поликарп Алексеевич Петров Ново-ромышиндан етиб келган эди. Яқин қариндошлардан фақат Антонинг синглиси Нада йўқ эди. Нада икки йилдан бери Москвада яшамоқда, аспирантурада ўқимоқда, мурақаб мутахассислиги — биохимикликини ўрганимоқда.

Соболев, энг хўрматли меҳмон сифатида, тўрдаги бурчақда ўтирарди.

Оқилжон ҲУСАНОВ таржимаси

ка билан уйғунлаштириб олиб бориш — дончиликда мўл ва сифатли ҳосил олиш гаровидир.

Республикамиз галлакорлари КПСС XXVI съезди, партия, Марказий Комитетнинг Май ва Ноябрь [1982 йил] ҳамда Июнь [1983 йил] пленумлари қарорларини амалга ошира бориб, 1983 йили 800 минг тоннадан ортиқ бугдой ва арпа дони, 2 миллион 17 минг тонна маккажўхори дони, 536 минг тонна шולי етиштирилди. Жами дон хирмониимиз 3 миллион 356 минг тоннани ташкил этди.

1983 йили сурхондарёлик галлакорлар область бўйича суғориладиган ерларнинг ҳар гектаридан ўртача 40,5 центнердан дон ҳосили, 56 центнердан шולי йиғиб олдилар. Областининг Ангор, Гагарин, Ленин йўли районлари бўйича сувли ерларда етиштирилган бугдой ва арпани ҳосилдорлиги ўртача гектаридан 43—45 центнерни ташкил этди. Гагарин районидоги «Пограничнини» совхозининг Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Э. Бўриев бошлиқ бригадаси дондан рекорд ҳосил етиштирди. Фан ютуқлари ва илгор тажрибадан кенг фойдаланиш асосида бу бригада аъзолари 220 гектар суғориладиган ернинг ҳар гектаридан такрорий экилган маккажўхорининг ҳар гектаридан 100 центнердан дон, умуман, бир йилда гектар ҳисобига 160 центнердан дон ҳосили етиштирдилар. Биз ана шундай илгор коллективларининг тажрибаларини чуқур ўрганиб, олмаштиришимиз лозим. Шунингдек, Самарқанд область Патхачи районидоги Свердлов номили, Сурхондарё область Қумкўрган районидоги «Қизил Октябрь» колхозларининг, Ангор районидоги «Таллимарон» совхозининг, Самарқанд область Жолбой районидоги «Октябрь», Оқдарё районидоги Карл Маркс номили, Иштихон районидоги Ленин номили, Каттақўрган районидоги «Правда» колхозларининг галлакорлари ҳам 1983 йилда юқори кўрсаткичларга эришдилар.

1983 йили Хоразм областининг шолкорлари область бўйича ўртача ҳар гектардан 56 центнердан ҳосил олдилар. Гурлан районидоги «Коммунизм» колхоз 1050 гектар ерга шולי экиб, ўртача 70 центнердан ҳосил олди. Хўжалиқнинг Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Николай Пак бригадаси эса гектардан 88 центнердан шולי ҳосили ундирди.

Келгусида республика бўйича шолнинг ўртача ҳосилдорлиги 60—70 центнерни ташкил қилиши кераклиги Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг VII ва VIII пленумлари [1982 йил] материалларида белгилаб берилган жанговар вазифадир.

Ўзбекистонда маккажўхоридан мўл дон ҳосили олиш борасида ҳам жуда катта ютуқларга эришилмоқда. Маккажўхори, шולי ва бошоқли дон экинларидан мўл ва арзон ҳосил етиштиришда индустриал технологияни кенг қўллаш жуда яхши натижа бермоқда. Индустриал технология — бу деҳқончиликнинг ҳозирги замон прогрессив усули бўлиб, ерни экишга тайёрлашдан то ҳосилини ўриб-ячиқ олгунга қадар бажариладиган барча ишлар меназимларда ўз мўдатига сифатли қилиб бажарилади.

Республикамизда кейинги йиллари маккажўхори дони ҳосилдорлиги ўртача 67—70 центнерни ташкил этди. Бу кўрсаткичнинг 1985 йилга бориб 80 центнерга етказиш мўлжаллангандир.

Шундай қилиб, республикамизда донли экинлардан мўл ҳосил етиштиришда катта ишлар амалга оширилмоқда, дон хирмониимиз йилдан йилга юксалмоқда. Ўзбекистонда дон хўжалигининг истиқболи катта. Ишончимиз қомили, миришкор галлакорларимиз олимлар, мутахассислар билан ҳамкорликда партия ва совет ҳамда жамоат ташкилотларининг раҳбарлигига деҳқончилик маданиятини юксалтириш соҳасида катта ишларни амалга оширадиган ва янада яхши самараларга эришадилар.

Галлакорларимизнинг келгусида ҳар йили 5 миллион тоннали дон хирмониини бунёд этиш йўлида олиб бораётган самарали кураши Озиқ-овқат программасини бажаришда, шубҳасиз, ҳал қилувчи роль ўйнайди.

Озиқ-овқат программаси амалда

навларини яратишда яхши натижаларга эришилмоқда. Кейинги йилларда экишга районлаштирилган бугдойнинг «Грекум-439» каби навлари илгари экиладиган навларга қараганда анча юқори ҳосилли бўлиши билан бирга унинг дон тарихи оқсилга бойдир. Келгусида ана шундай юқори ҳосилли ва сифатли навларни экиш ва илгор агротехникани кенг жорий қилиш асосида республикамизда фақат бугдой ва арпа экинлари ҳисобига ҳар йили қўшимча равишда 30 минг тонна тўйимли оқсил олиш мумкин. Бу эса оқсилга бўлган талабни қондиришда катта имкониятдир.

Ўзбекистон Дончилик илмий-текшириш институти селекционерлари томонидан яратилган ва районлаштирилган «Грекум-439» нави 1983 йили 50 минг гектардан ортиқ майдонга экилган бўлса, келгусида уни 420 минг гектарга экиш режалаштирилмоқда. Шу туркумдаги навларнинг серхосиллиги ва сифатлилиги ҳисобига 1983 йили 3,5 миллион сўмдан ортиқ қўшимча соф даромад олингани кўвончлидир. Келгусида бу кўрсаткич 28 миллион сўмни ташкил этиши мумкин. Демак, селекция соҳасида эришилган ютуқларни сара уруғчилик ва прогрессив агротехни-

ТАРИХИЙ БАШОРАТ

Доҳиймиз Владимир Ильич Лениннинг «Пролетар революцияси ва ренегат Каутский» номли асарини ёзилганига 65 йилдан зиёд вақт ўтди. Бу асар халқаро коммунистик ва ишчилар ҳаракатидagi оппортунистлар ва реформистларни фoш қилишга, ишчилар синфи, кенг меҳнаткашлар оммасини социализм руҳида, революцион кураш ва пролетар интернационалиزمни руҳида тарбиялашда муҳим назарий қурол бўлиб хизмат қилмоқда.

В. И. Ленин бу асаридa социалистик революция ва пролетариат диктатураси тўғрисидаги марксча назарияни янада ривожлантирди, II Интернационалнинг раҳнамоларидан бири бўлган К. Каутскийнинг 1918 йилда чиққан «Пролетариат диктатураси» брошюрасида баён этилган оппортунистик қарашларни фoш қилди.

Маълумки, Улуғ Октябрь социалистик революциясининг ғалабаси, Совет ҳокимияти мавқеининг мустақамлавиши ҳамда капиталистик мамлакатларда революцион ишчилар ҳаракатининг кучайиши жаҳон империализмни саросимага солди, уни қутуртирди. Империалистик буржуазия Совет давлатини йўқ қилишни асосий мақсад қилиб қўйди. Оқибатда 1918 йил баҳоридан бошлаб ёш Совет республикасига қарши очик ҳарбий интервенция бошланди. Уша йил август ойига келиб, мамлакатнинг тўртдан уч қисми чет эл босқинчилари ҳамда ички аксидилчиликчилар томонидан босиб олинди. Советлар республикаси учун ниҳоятда оғир давларда II Интернационалнинг оппортунистлари империалистик томонига ўтиб олди, Совет давлати ва большевиктик партияга қарши чиқиб, улар тўғрисида турли-туман ўйдирмалар ва бўҳонлар тарқата бошлади.

В. И. Ленин ўз асаридa, К. Каутский марксизмнинг революцион назариясидан воз кечиб, Россия пролетар революцияси, пролетариат диктатураси тўғрисида турли ўйдирмалар тарқатаётганини фoш қилиб ташлади.

В. И. Ленин К. Маркснинг пролетариат диктатураси ҳақида куйидаги машҳур фикрини келтиради: «Капиталистик жамият билан коммунистик жамият ўртасида биринчисини революцион йўл билан иккинчисига айлантириш даври бор. Бу даврга сиёсий ўтиш даври ҳам мувофиқ келади ва бу даврининг давлати пролетариатнинг революцион диктатурасидан бошқа нарса бўлиши мумкин эмас». Бу цитатани келтириб, В. И. Ленин К. Маркс ва Ф. Энгельс 1852 йилдан 1891 йилгача, яъни қирқ йил давомида бу ҳақда [пролетариат диктатураси ҳақида] сўзлаб келганликларини ва марксизмни ёдлаб олган Каутский марксизмни сохталаштиришининг сабаби у фақат оғида марксист, амалда эса буржуазиянинг малаялига айланганини фoш қилади. (В. И. Ленин. ТАТ, 37-том, 280—281-бетлар).

Пролетариат диктатураси ўрнатилгандан сўнг ҳам синфий кураш тўхтамайди, балки, аксинча, у янада кучаяди ва янги шаклларда давом этади. Халқаро буржуазия ағдарилган эксплуататор синфларни қўллаб-қувватлайди. Пролетариат ўз ҳокимиятини икки йўл билан — тинчлик ва зўрлик йўли билан амалга ошириши мумкин. Россия шароитида империалистик буржуазиянинг кескин қаршилиги, Совет ҳокимиятини ағдариб ташлаш учун ўриндилари пролетариат диктатурасини зўрлик ишлатишга мажбур қилди. В. И. Ленин ўз китобида буржуазиянинг қаршилигини бостириш учун пролетариатнинг революцион зўрлик ишлатиб, ўз ҳокимиятини ҳимоя қилиши ва мустақамлаши бирдан-бир тўғри йўл эканлигини исботлаб берди.

В. И. Ленин буржуа ва пролетар демократияси тўғрисида гапириб, буржуа давлатининг демократияси меҳнаткашлар устидан буржуа диктатураси, эзувчиларнинг эзилувчилар устидан диктатураси эканлигини кўрсатиб берди: «Урта асрларга нисбатан улуғ тарихий прогресс бўлган буржуа демократияси ҳамма вақт тор, чўлтоқ, сохта, мунофиқона демократия бўлиб, бойлар учун жаннат, эксплуатация қилинувчилар учун, камбағаллар учун қопқон ва алдоқчи демократия бўлиб қолади ва капитализм чоғида унинг шундай бўлиб қолмаслиги мумкин ҳам эмас». (Уша том, 292-бет).

Сохта буржуа демократиясининг моҳиятини очиб ташлар экан, В. И. Ленин меҳнаткашлар манфаатига хизмат қилувчи ҳақиқий демократия фақат пролетар

демократияси бўлиши мумкинлигини айтади. В. И. Ленин Каутскийнинг пролетариат диктатураси давлатининг шакли бўлган Совет ҳокимияти, унинг демократияси моҳиятини сохталаштиришга ўринишини ҳам фoш қилиб ташлади. «Пролетар демократияси,— деб ёзади В. И. Ленин,— ҳар қандай буржуа демократиясидан миллион марта демократроқ демократиядир; Совет ҳокимияти энг демократик буржуа республикасидан миллион марта демократроқ демократиядир» (Уша том, 299-бет).

Совет ҳокимиятининг энг демократик давлат эканлиги капиталистик тузум даврида мамлакатни, жамиятни бошқаришдан бутунлай четлатилган меҳнаткашларнинг давлатни тўла бошқаришга жалб этилганлигига аёқол кўринади.

В. И. Ленин, Коммунистлар партияси Октябрь революциясидан олдин ҳам, аynиқса унинг ғалабасидан кейин ишчилар синфи билан деҳқонлар ўртасидаги иттифоқни мустақамлашга алоҳида аҳамият бердилар. Бу иттифоқ пролетариат диктатурасининг олий принциpidир. В. И. Ленин ўз асаридa К. Каутскийнинг ишчилар синфи билан деҳқонлар ўртасидаги иттифоққа қарши чиқиб, кўпчилик аҳолини деҳқонлар ташкил этган Россияда пролетариат диктатурасини ўрнатиш, социализм қуриш мумкин эмас, чунки ишчилар билан деҳқонлар ўртасида «зиддиятлар» кўп, деб жар солишга ўринишларини фoш қилди.

«Пролетар революцияси ва ренегат Каутский» асарининг яна бир бўлими пролетар интернационализмга бағишланган. Каутский, II Интернационалнинг бошлиқлари ва рус меньшевиклари ишчилар синфи манфаатлари, социализм иши ва пролетар интернационалиزمни принципларига хенат қилиб, социал-шовинизм ва миллатчилик позициясига ўтиб олган эдилар. В. И. Ленин каутскианчиликнинг ишчилар революцион ҳаракати учун нақадар хавфли эканлигини таъкидлаб: «Ишчилар синфи мана шу

ренегатликка, тутуриқсизликка, оппортунизм олдида лаганбардорлик қилишга ва марксизмни назарий жиҳатдан мисли кўрилмаган даражада расво қилишларга қарши раҳмсизлик билан кураш олиб бормасдан туриб, ўзининг оламшумул-революцион ролин амалга оширолмайдми,— деб ёзган эди. (Уша том, 276-бет).

Доҳийнинг бу асари ўз оламшумул-тарихий аҳамиятини ҳозиргача йўқотгани йўқ. Утган йиллар мобайнида жаҳон коммунистик ҳаракати даврининг энг қудратли кучига айланди. 1918 йилда дунёда фақат бир неча коммунистик партиялар мавжуд бўлган бўлса, ҳозир уларнинг сони 90 дан ошиб кетди. Мамлакатимизда эса пролетариат диктатураси давлати ўз зиммасига юклатилган оламшумул-тарихий вазифани бажариб, умумхалқ давлатига айланди. Эндиликда мамлакатимизда етуқ социализм тузуми барпо этилди ва у янада тақомиллаштириб бориламоқда. КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ Ю. В. Андропов ўзининг «Карл Маркс таълимоти ва СССРда социалистик қурилишнинг баъзи масалалари» деган мақоласида тарихда янги йўл бошлаб бериш Россия пролетариати зиммасига тушганлиги, мамлакатимизда ишчилар синфи ҳокимияти кенг халқ учун, меҳнаткашлар учун ҳақиқий демократияни таъминлагани, меҳнат аҳли шундан кейингина тўла ҳуқуқ ва эркинликларга эришганлигини яна бир бор таъкидлаб ўтди.

СССР ва социалистик мамлакатларнинг пролетар диктатурасини ўрнатиш, янги социалистик жамият қуриш, меҳнаткашлар учун ҳақиқий демократияни таъминлаш соҳасидаги тажрибаси революцион қайта қуриш, социализм йўлидан бораётган кўпчилик ривожланаётган мамлакатлар учун намуна бўлиб хизмат қилмоқда.

Абдулхай ВАЛИЕВ,
фалсафа фанлари доктори, профессор

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг Кибернетика институти программачи инжениери Гулнора Пўлатова иш устида.

ПАХТАКОР ШАРАФИ

ОРТИҚБОЙ Раҳматов ташвишда. Ташвишланмай бўладими? Экилганга етти-саккиз кун бўлса ҳам, баҳор ёлғири бирикки савалаб ўтса ҳам, ниҳол ҳали юз кўрсатганича йўқ. Кўёш ҳарорати ерни етарлича қиздирилмапти. Бу аҳволда чигит чириб кетиши мумкин. Чириманганда ҳам, сийрак бўлиб чиқади. Нима қилиш керак!

У эрта тонгдан далага ошиқади. Пайкал кезади. Учбурчак марзачаларнинг у ер-бу ерини титиб, уруғнинг унишмини кузатади. Чигитдан униб чиққан позининг елкасини кўриб ҳам қувонади, ҳам ташвишга тушади.

— Кўраясанми? Ниҳолнинг елкасидаги юк оғирлик қилаяпти,— дейди у механизатор йигитга. Чиндан ҳам унаётган ниҳолнинг пояси буккилган, ҳали ёзилмаган япроқлари ерга қадалиб қолган эди. Бригадир чигитнинг ниш урган пояси устидаги кесакларни уқалаб туширади.— Ане, энди у қўёшга интилади. Кўш қулоқлари кўкка қараб бош кўтаради. Ниҳолларнинг тезроқ униб чиқиши учун ана шу кесакларни тушириш лозим... Бунинг учун нима қилиш керак!

— Тезда қаталоқни синдириш керак,— дейди у механизаторга.

— Отангизга балли,— дейди бригадирга ҳавас билан қараб турган механизатор,— ҳозир шайланамиз.

— Агар бу иш кун қизганда бажарилса, қатламнинг синиши қийин бўлади. Ниҳоллар зарар кўради. Тонг ва тунда ёки ёгиндан сўнг бўлса, қатлам осон синида. Ниҳолнинг унишига йўл очилади. Юки энгиллашади...

Механизатор Назир Иброҳимов тракторни ишга шайлади. Энди иш бошлайман деб турганда яна бригадир келиб қолди.

— Ука, бугун қўя турасан,— деди мулойимлик билан.

— Нега, ахир, вақт ганимат.

— Ёлғир ҳўди келаяпти. Кун ботарга қара, осмонни қуюқ бўлут босаяпти, албатта ёгин келади, эрталабгача ер юмшайди... Сўнгра иш осон кўчади.

Назиржон бригадирнинг омилкорлигига яна бир бор тан берди. Кечга томон ёлғир ёғди. Ернинг бети бир оз юмшади. Эрта тонгдан иш бошлаган тракторнинг ишчи органлари гўза елкасидаги юкни беозор юмшатиб, энгиллатиб кета бошлагди. Юмшатиб қўйилган пайкалда ниҳоллар юз кўрсатади. Пахтакорларнинг қалби қувшадек қароғон бўлди...

Манзура мактабга бормоқчи бўлиб, ҳовлига чиқкен эди, почталон унга телеграмма келтириб берди. Бу ҳукумат телеграммаси бўлиб, унда шундай сўз ёзилганди: «Жизза районидagi Навоий номи колхоз бригадирни Ортиқбой Раҳматовга, СССР Олий Совети Президиумининг фармонига мувофиқ ҳукуматнинг олий мукофоти» — Социалистик Меҳнат Қаҳрамони деган юксак унвон билан табриқлаймиз. Сизга узоқ умр, метиндек соғлиқ, яратувчилик меҳнатингизда янада улкан муваффақиятлар тилаймиз...»

...Ҳадемай уйни меҳмон босди. Колхоздан, райондан, областдан қўловлар кела бошлади.

Ортиқбой ака далада бўлгани учун унга машина юборишди. Хушхабар бригаданнинг барча аъзоларини ҳам беҳад хушхўд этди. Бригадир қишлоққа йўл оларкан, ўтмишини эслаб кетди. Шахсий «Жигули» асфальт йўлга чиққан, тезликни оширди. Даладан уйгача роса бир соатлик йўл эди. У шу йўлдан роса қирқ йилдан бери қатнайди. Бир пайлар унинг эшак сотиб олишга ҳам қурби етмаганди. Ҳисобчиники қилиб юрганда ҳам, уни бригада бошлиғи қилиб таяинлашганда ҳам аҳвол шу эди, чунки эл-юрт урушдан ҳориб чиққан эди. Битта қушга ҳам сув керак, ҳам дон деганларидек, ҳафта-ун кунда бир марта жувоздан мой, бозордан туз, тегиримондан ун олиб келиб, рўзғорини бўлаб кетарди. Шунда ҳам у-бу нарса узилгудек бўлса, она жавраб қоларди:

— Жонингни жабборга бериб ишлаганинг билан шу чўлдан тилла ундирарминг!?

— Мен чўлдан тилла ундирарман! — Ортиқбой бу сўзларни ишонч билан айтган эди.

Тошпепа этакларидаги ерлер жуда шўрхок эди. Кекса пахтакорлар Ортиқбойдаги интилишини кўриб, уни шу ерларга отлаштиришди.

— Уғлим, ернинг ҳам қари-ёши бўлади,— дедилар улар.— Бу ерлар қари. Бу ерларнинг тилсимини Парда Азимовга, Қўниш Раҳмонқулов, Носир Аҳмедов, Қосим Қобилов, Ҳаким Олимов, Парда Усмонов, Қудрат Умаров, Нишонбой Расуловлар очишди. Тошпепа эса кутуриб ётипти. Текислатиб, сув йўллариин олган, шўдгорласанг, уни жиловлаб ололмайсан...

Ортиқбой ишга шўнғиб кетди. — Олтовлон ола бўлгандан, тўртволон тугал бўлган ахши,— деди у ўз дўстларига.— Ҳамжиҳат бўлиб ишласак, ҳувиллаб ётган бу чўлни жиловлаб оламиз.

Ёшлик завқи ўз кучини кўрсатди. Катта чўлдан биринчи йили 50 гектар, кейинги йиллари ўн беш-йигирма гектардан янги ер ўзлаштирилмаверди. Асрий қарқоқ ер оби-ҳаётга қониб, ўз саховатини тўкиб солди. Колхознинггина эмас, бутун районнинг кўзи Тошпепага қаратилган эди. Правление Тошпепа колхозининг истиқболли зонаси деб эълон қилди. Янги тош йўл чиқаришга қарор қилинди. Колхоз раиси Зокир Норматов Мулкон қишлоғининг чеккасига бир машина, Тошпепага яна бир машина сомон тўкишни буюрди. Сўнг иккала тракторчини қақриб шундай деди:

— Чўлга тун чўкканда сен Тошпепадаги сомон уюмига ўт қўясан. Мулкон қишлоғидаги сомонга эса Халил ўт қўяди. Гулхан ёнғинини кўришинг билан сен шу ёрўққа тўғрилаб йўл оласан. Бу ёқдан Халил сен томон йўл олиб боради.— Тракторлар солган из тош йўлнинг четларини белгилаган эди. Оралиққа эса тупроқ уюлиб, тош тўкилди. Шундан кейингина Тош-

тепага бориладиган масофа анча қисқарди. Бу ўша йўл эди... Қирқ йил давомида ўзининг бахт йўли деб билган, ўз истиқболининггина эмас, чўл истиқболининг порлоқ йўли деб меҳр қўйган йўл эди.

Унинг зағу нятиги пахта ҳосилдорлигини оширишдан иборат бўлди. У Жиззага райониде ҳосилдорликини 60 центнерга етказиш ҳаракатига қўшилиб, ҳатто мўлжалдагидан 5 центнердан ошириб пахта етиштиришга эришди.

Бригада коллективи давлатга 1 минг 500 тонна «оқ олтин» топширди. Шуниси қувончлики, Ортиқбой ўз тажрибасини қўниш мусобақадош бригадаларга ҳам жорий этиш учун қурашди. Шу сабабли пахта ҳосилдорлиги бўйича 60 центнерлик маррага эришган бригадалар сонини унчага етди. Улар Соиб Сьэддуллаев билан Талишхон Раҳматовлар эди.

Бригадада асосан 8 ишчи, 3 механизатор, бир ҳисобчи, жами 13 киши ишлайди. Улар 782 тонна пахта етиштириш учун ҳаммаси бўлиб атиги 67 минг сўм маблағ сарфлашди. Бу, бригадада қўлдан бўён жорий этиб келинаётган ҳўжалик ҳисобининг шарофатидан эди. Бригадада ҳар бир сўмлик харажат ҳисоб билан қилинади. Шу сабабли ўтган йили бригада аъзолари йил бўйи олган ҳар бир сўм иш ҳақлари учун қўшимча равишда яна 2 сўм 55 тииндан пул олишди. Шундай қилиб, ҳар бир ишловчининг ўртача ойлик иш ҳақи 400 сўмини, механизаторларники эса бундан ҳам кўпроқни ташкил этди.

«Меҳнат қилган — элда азизи, дейди халқимиз. Меҳнатнинг қўзини билган деҳқон доим ернинг кўзини очади. Бундай киши доим эл-юрт эъзозига мушарраф бўлади. Ортиқбой Раҳматов бунини ўз тажрибасидан билади. Шунинг учун у ҳаммаш эл эътибори даражасида бўлишга интилади. Гўза зарарку-надаларига қарши курашда биологик усулдан фой-

далана бошлаган биринчи пахтакорлар сафида бўлгани ҳам шунини кўрсатади. У ўсимликларини ҳимоя қилиш область станцияси қошидаги биологик лабораторияга бориб, ўз бригадаси учун трихограмма капалакларини ўстириб беришни илтимос қилди. Утган йили шундай капалаклар юз гектар ерга қўйилди. Натижада бригада даласида кўсак қурти, ўргимчаккана сингари ҳашаротлар бўлмади.

— Пахтадан мўл ҳосил етиштиришнинг асосий гарови — яхши парвариш, ҳашаротларга қарши кураш ва ниҳоят ҳосилни нобуд қилмай йиғиштириб олишдан иборат,— дейди у.

Унинг бригадирлик қила бошлагандан бўён ўтган 35 йил мобайнида пахта ҳосилдорлигини 26 центнердан 65 центнерга етказганининг сирини ҳам тинимсиз меҳнат, доимий изланиш, янгиликни дадиллик билан жорий этишдадир.

Колхоз ахли Ортиқбой Раҳматов давлати билан ана бир ишга қўл урди. Улар қўшни ҳўжаликнинг қолақ еридан минг гектар қўшиб берилишини район партия комитетидан илтимос қилдилар. Ташаббус маъқулланди. Қолақ ерда кўклам-дала ишларини ташкил этишни ҳам Ортиқбой Раҳматов бригадаси ўз оталигига олди. Ҳамма ерлар 45—50 сантиметр чўқурликда шўдгорланди. Ариқ-зовурлар тозаланди. Йиллик ўғит нормасининг 90 проценти шўдгорлаш олдидан берилди. Баҳорги чигит экиш пайтида ҳар гектар ер ҳисобига 5—10 минг килограмм ҳисобиде маҳаллий ўғит жамланди.

Баҳорнинг ҳар кунини йилни боқади, деганлар,— дейди Ортиқбой ака.— Бунда ҳикмат кўп. Бу — бугунги ишни эртага қўйма, демекдир. Бу ҳар қандай табиий офатларга шай бўлиб туришни тақозо этади. Токи, ҳар бир агротехник тадбирини тезлик билан амалга ошириш зарур бўлиб қолганда етишмовчилик бўлмаслиги керак. Деҳқоннинг тадбирдорлиги шунда.

Об-ҳавонинг кузги инжиқликлари Ортиқбой акага баҳорнинг хархашаларини эслади. Машиналар дала-ларда ҳосилни бир марта териб улгурар-улгурмас ҳаво қоюгини солиб олди. Кўп ўтмай ёлғир шивалади. Терим машиналари пайкалга киролмай, пахта топшириш суръати бир ерда тўхтаб қолди. Ёлғир гўё бригадирнинг ичига ёғаётгандек эди.

— Барока топгурлар,— деди у бригада аъзолари хонадонига бир-бир кириб,— олдимиз киш. Энди ҳавода ҳақимиз қолмади. Ундан марҳамат қутиб ўтиганимиз тўғри бўлмас. Марраин эгаллаш — ҳаммазимнинг ишимиз. Шу марра эгалланмас экан, берган ваъдамиз ниҳол устидаги қатлаққодой елкамиздан оғир юк бўлиб босиб тураверди.

— Бошла. Токи шу юкдан тезроқ халос бўлайлик. Қалбимиз нурга тўлсин! — Суачи Саттор аканинг сўзи бригадир қўнглига далда бўлди.

— Барча ҳосилни қўл кучи ишламай териб оламиз деб мажбурият олганмиз. Ҳаво яна ўн кун нормалдик қилмаганида, бундай мурожаатга ўрин ҳам қолмасди.

— Ҳечқиси йўқ,— деди яна Саттор ака,— шундай қиламизки, ҳаво очилиши билан терим машиналари яна тўлиқ ишга тушиб кетади.

Азаматлар олдларига полиэтилен плёнкалари тўтиб, устидан этак боғлашди. Қирза этикларига балиқ мойи суршиди. Сувачи ҳам, механизатор ҳам, ҳисобчи ва бригадир ҳам ҳар кунини 20—30 тадан эгат тозалашга аҳд қилиб, иш бошлади. Далаларга машина тушгунча пайкаллардаги тўкилган пахталар териб олинди. Тўртинчи кун машиналар ишга тушди. Тез кунда бригаданнинг юксак мажбурияти ҳам областда бринчилар қатори бажарилгани ҳақида рапорт берилди. Коллектив елкасидаги юк ағдарилгандай бўлди. Бу ҳамманинг шон-шарафига эди...

Агротехника талабларига изчил риоя қилинганлиги сабабли бригада далаларида ҳар гектар ердан биринчи теримдаёқ машиналар билан 38 центнердан «оқ олтин» йиғиштириб олинди. Колхознинг номи эса энг юқори пахта ҳосилин кўтарган ҳўжалик сифатида танилди. Ҳўжалик ҳар гектар ердан 57 центнердан ҳосил қўтарди. Бунда Ортиқбой Раҳматов билан бирга Талиб Раҳматов, Тўхфа Раҳмонқулов сингари ўнлаб юқори ҳосил усталари, юзлаб колхозчиларнинг улushi катта бўлди.

НУЪМОНЖОН МИРЗАЕВ

Жизза

ЭЛ ЭХТИРОМИ

СУРАЙЕ эртаб тағдирлари билан мактабга бораётиб, кўча бўйидаги қатор уйлardan бирининг пештоқидида ёзувга кўзи тушди: Маҳмуд Пўлатов кўчаси... Узица бир зум мулоҳаза қилди: шу вақтгача ота-оналаридан, ўқитувчиларидан эшитган, китоблардан ўқиган улуғ кишиларнинг орасида бу исми учрамаган. Одатда, кўчалар улуғ, катта ишлар қилган кишилар номига қўйилади-ку! Маҳмуд Пўлатов?..

— Нега ҳаёл суриб қолдинг? Дарсга кечикмаиз,— деди Сурайёнинг ёнидаги дугонаси Шахло.

— Маҳмуд Пўлатов ким бўлган? Сен биласми?— дея Шахлога жиддий юзланди Сурайё.— Ҳар кунни шу кўчадан қатнаймиз, яна тагин мактабимиз ҳам шу кўча бўйида жойлашган бўлса-ю, биз эса кўчишга номи қўйилган кишининг қимлигини билмасак, уят эмасми?

Сурайёнинг бу гапи Шахлони ҳам ўйлантириб қўйди.

— Айтмоқчи, бугун тарих дарси бор-ку, ўқитувчинингдан сураб биласми-да,— деди у синфдошига маслаҳат солган бўлиб...

Дарсга қўнғирок чалинди. Уша кунни 7 «а» синфида биринчи дарс тарих эди. Ўқитувчи ўтган дарсини икки-уч ўқувчидан сураб такрорлади. Шундан кейин у:

«Энди янги темани бошлаймиз» дея салмоқлаб гап бошлаган эди ҳамки, Сурайё кўл кўтарди:

— Битта саволим бор,— деди у.

— Марҳамат!— деди ўқитувчи гапидан тўхтаб.

— Маҳмуд Пўлатов ким бўлган? Йўлда келаётиб, Шахло билан гапलाшиб қолдик... Тўшунтириб берсангиз.

— Ҳа, кўчанингнинг номи қўйилган кишини назарда тутиясиз-да,— деди ўқитувчи ўйланиб.— У киши ўзимизнинг ҳамқишлоғимиз бўлган. Совет ҳокимиятини ўрнатиб ҳаракатда фаол иштирок этган...

Гапнинг охири, ўқитувчи ҳам бу ҳақда кенгрок маълумотга эга эмас эди. Шунинг учун у бу хусусда «Бахтимиз учун курашганлар» мавзусида махсус кеча ўтатириш лозимлигини айтиб, сўнгга янги темани бошлади.

Орадан икки-уч кун ўтгач, мактабнинг эълонлар тахтасида: «5 ноябрь кеч соат 4 да мактабимизда «Бахтимиз учун курашганлар» мавзусига бағишланган кеча ўтказилади. Кечада партия ва меҳнат ветеранлари қатнашадилар», деган ёзув пайдо бўлди.

Уша кунни бутун мактаб ўқувчилари интизорлик билан кутдилар. Мактаб дирекцияси ва жмаоат ташкилотларининг фаоллари учрашувга катта тайёргарлик кўрдилар.

Мактабнинг мажлислар зали одамлар билан тирбанд. Ҳайъатда жмаоат вакиллари, кўксини орден ва медаллар беэб турган мўътатар ветеранлар ўтиришарди.

— 1984 йилнинг кузида Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Коммунистик партиясининг 60 йиллиги кенг нишонланади,— дея вазин гап бошлаган мактаб директори.— Ҳозир ҳамма жойда мана шу улуғ санага қизгин тайёргарлик кўрилмақда. Ҳар бир меҳнат коллективи эса республикамиз юбилейига муносиб тўёна тортиқ қилиш истатади фаол ишламоқда. Бугунги кечамиз ҳам ана шу шарафли санага бағишланади. Биз ветеранларнинг билан яқиндан алоқа боғлаш учун, улар ўқувчи ёшларимизга ўз хотираларини гапириб берсин, деган ниётда бу ерда партия ва меҳнат ветеранларини тақлиф қилганмиз. Сизларнинг ижозатларингиз билан биринчи сўзни табаррук отахонимиз, кекса коммунист Абдулла Бобожоновга берамиз.

Залин гулдурас қарсақлар сэдоси қоплади.

— Қадрли ўқитувчилар! Азиз болаларим! Бу ерга тақлиф қилиниб, сизлар билан учрашганимдан беҳад хурсандман,— дея залга юзланди Абдулла ота Бобожонов.— Бугун биз ажойиб замонда яшапмиз. Лекин бугунги бахт, фаровон ҳаёт осонлик билан кўлга киритилгани йўқ. Йигирманчи йилларда Совет ҳокимияти учун икки ва ташқи душманларга қарши беаёв кураш олиб борилди. Биз мансуб бўлган катта авлод ҳуррият учун, эрк учун қон тўкиб курашдик. Бу ерда ўша давр воқеаларининг ҳаммасини гапириш имконияти йўқ. Мен сизларнинг бахтингиз, иқболингиз учун фаол курашган, эндиликда марҳум, мўътатар ҳамқишлоғингиз ҳақида баъзи воқеаларни гапириб беришни истардим.

Янглишмасам, 1920 йил, кузнинг бошлари эди. Шўролар ҳукуматиға қарши хуруж қилган босмачилар пайт пойлаб қизилларга зарба бериш, Шўро ҳукуматининг маҳаллий фаоллари ҳаётига суяқсод қилиш пайида эдилар. Шўро ҳукуматининг посбони бўлган ва биз кўнгили бўлиб кирган қизил гвардиячилар олдида босмачиликни тугатиш, Бухоро амирлигининг таянч тиргақларидан бири— Хатирчи беклигини йўқотишдек жанговар вазифа турарди. Бу муҳим вазифа зиммасига юклатилган қизиллар отрядига йўл кўрсатувчи ишончли киши қилиб қизил милиция ходими, сизларнинг ҳамқишлоғингиз, гирдиқўрғонлик Маҳмуд Пўлатов белгиланади. Улар аёвсиз жанг қилиб Хатирчини, бекнинг у ердаги темир қафаси — Мирқалъани ишғол қиладилар. Шундан кейин қизилларнинг Бухоро томон юриши учун қў-

лайлик туғилди. Қаҳрамонларга, жумладан, Маҳмуд Пўлатовга ҳам кўмондонлик томонидан ташақкурнома эълон қилинди ва қимматбахдо совғалар берилди. Пўлатовнинг хизмати бугина эмас. У киши қизил милициянинг доворак ва зийрак ходими сифатида Каттакўрғон, Қорадарё даҳаларида босмачиларга қарши жасорат билан кураш олиб борди, ўша жойларда Шўро ҳукуматини мустаҳкамлашда жонбозлик кўрсатди. Мен ўша ҳаракатнинг иштирокчиси сифатида ҳаммасига гувоҳман. Шу тоғда яна бир воқеа эсимга тушиб қолди. Ҳозир Каттакўрғон район маркази— Пайшанба участкасида 25 километрлар чамаси нарида Мирдош бозори бор эди. Босмачилар шу тарафдаги қишлоқларнинг аҳолисини қийнаб, мол-мулкни талаб, роса хўрлардилар. Қўмондонлик Маҳмуд Пўлатов бошлиқ қизиллар отрядига ўша жойдаги босмачиларга зарба бериш вазифасини топширади. Яхши ҳамки, йўлда бозордан қайтаётган бир йўловчи: «У аблаҳлар юздан ошиқ, сизлар эса камчили— олти киши экансизлар. Эҳтиёт бўлинглар», деб Маҳмуд Пўлатовни оғохлантиради. Сўнгга командр Пўлатов босмачиларга чап бериб, ўз отряди билан Гулистон қишлоқ Советига ўтади. У ердаги фаоллар билан маслаҳатлашиб, босмачиларни тор-мор келтириш режаларини тузади. Уларга Хатирчи волости милиция органининг бир гуруҳ ходимлари ҳам қўйиладди. Шундан сўнг Пўлатовчилар пистирма қўйиб, газандалар уясига тўсатдан ташланадилар. Жанг беомон бўлади. Қизиллар ҳам талафот кўрадилар. Масалан, қизил милицияимизнинг Хусан исмли ходими ўша жангда ҳалок бўлади. Унинг жасади район маркази — Пайшанбада дафи этилган; қабри ҳозир биз учун, айниқса, ёшлар учун муқаддас зияратгоҳ бўлиб қолган. Уша оғир йилларда Маҳмуд Пўлатов бошлиқ қизил милиция отряди Носирбек кўрбوشي бошлиқ босмачиларни тор-мор келтириб, бу ерларда Қорадарё, Хатирчи даҳаларида Шўро ҳукуматининг мустаҳкамлашига шараф эрлатди.

Маҳмуд Пўлатовнинг бизлардан устун бир томони бор эди. У рус тилини яхши биларди. Шу боисдан ҳам дунё воқеаларидан хабардор, кўмондонликнинг зарур йўл-йўриқларини дарров англаб олар эди. Негаки, у оқподшо даврида, яъни 1916 йилда мардикорликка олдинган вақтда Орехо-Зуеводаги Уземельная тўқимачилик фабрикасида ишчи бўлиб ишлаган кезларнда рус тилини ўрганиб қайтган эди. Маҳмуд Пўлатов коллективлаштириш даврида ҳам қишлоқ Совети раиси, артель бошлиғи вазифаларинда ишлаб, партияга ва халққа садоқат билан хизмат қилди. Уруш йиллари фашистларга қарши курашди. Галабадан сўнг эса юртига қайтиб, Чўянчи қишлоқ Совети раиси вазифасида узоқ вақт ишлаб, қишлоқ хўжалигини тиклашда алоҳида фаоллик кўрсатди. У ҳақиқий коммунист, жонқуяр ва ташкилотчи раҳбар эди. Ана шу табаррук зотининг номига кўча

қўйиб, яхши иш қилгансизлар. Бу — халқимизнинг ўз фарзандига бўлган эҳтиром, эъзози рамзи... Биз— ҳар бир партия ветерани, унинг номини ана шундай ҳурматлашимиз лозим. Уртоқ Ю. В. Андропов партия ветеранлари билан учрашувда бунини алоҳида таъкидлади...

Кечага ташриф буюрган бошқа ветеранлар ҳам ёшларга ўз хотираларини ҳикоя қилиб бердилар. Маҳмуд Пўлатовга ўхшаган содиқ коммунистларнинг ҳалол ишларини, фидойилик аъёналарини давом эттираётган коммунист ва комсомолларнинг Каттакўрғон районидидаги Тельман номли колхозни иқтисодий ва маданий жиҳатдан юксалтиришдаги хизматларини мамуният билан эътироф эттиди.

Мактабда Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Коммунистик партиясининг 60 йиллигига бағишлаб ўтказилган бу кеча қатнашчиларда катта таассурот қолдирди. Ветеранлар билан бўлган ўша учрашув туртки бўлиб, мактабда ўқувчилар ва ўқитувчиларнинг умумий ҳаракати билан республикамиз юбилейи шарафига «Шон-шўхрат бурчағи» ташкил этилди. Унга қўйилган ранг-баранг экспонатлар оловли йилларда Совет ҳокимияти ва халқимизнинг бахт-саодати учун ажойиб атакларпарварлик намуналарини кўрсатган Маҳмуд Пўлатовга ўхшаган оташин коммунистларнинг сўймас ҳаётидан, Тельман номли йирик колхознинг доғдор кишиларининг самарали фаолиятидан ҳикоя қилади.

Дарҳақиқат, Тельман номли колхозни, унинг фидойи кишиларини ҳар қанча таъриф қилса арзийди. Хўжаликка кўп йиллардан бери колхоз ишлаб чиқаришининг моҳир ташкилотчиларидан бири, қишлоқ аҳлининг гамхўр оқсоқоли Отақул Хусанов раҳбарлик қилмоқда. Колхоз деҳқонлари ўтган йил ҳам қариб 2 минг гектар майдонда мўл пахта ҳосили етиштирдилар. Ўзбекистон ССР Олий Советининг депутати, пахтачилик бригадаси бошлиғи Норхон Самадова, Умар Норов, Тўйчи Ҳасанов каби моҳир деҳқонлар, Раим Дўлтов, Хайрулла Абдуллаев сингари таърибали механизаторлар даладаги пахта ҳосилини охириги граммгача нобуд қилмасдан йиғиштириб олиш учун бутун куч-гайратларини сафарбар этдилар.

КПСС Марказий Қўмитетининг Бош секретари уртоқ Ю. В. Андропов партия ветеранлари билан бўлган учрашувда: «...Ветеранларнинг таърибаси ва билими айниқса зарур бўлган бир иш участкаси бор. Назаримда, нима демокчи эканлини пайқаб олдингизлар, гап билан ишлаш ҳақида бораёти», деб ўқитди. Ана шу жиҳатдан ҳам Каттакўрғон районидидаги Тельман номли колхоз ҳамда Қори-Низий номидаги 3-урта мактаб коллективларининг бу борада олиб бораётган гоъвий-тарбиявий ишлари диққатга сазовордир.

Шомурод СИДИҚОВ

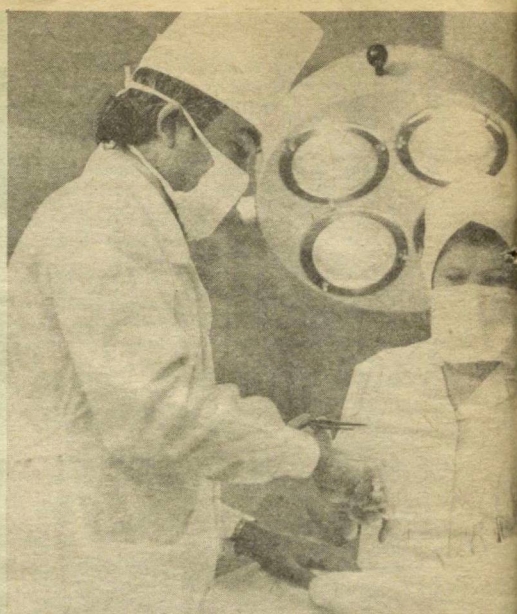
Чирчқ шаҳридаги «Болалар дунёси» магазинида.

В. Портнов фотоси

Доцент-ревматолог Тўхтасин Солиев ва врач Алла Бережная.

ШИФОКОРЛАР ШАҲАРЧАСИ

Жонажон пойтахтимиз Тошкент кундан-кунга гўзаллашиб бормоқда. Шаҳарнинг географик ҳаритасида йил сайин янги-янги тураржой массивлари, маданият уйлари, тиббий ва маиший хизмат кўрсатиш марказлари пайдо бўлмоқда. Шифокорлар шаҳарчаси шулар жумласидандир. Шаҳарнинг ғарби-шимолий чеккасида бунёд этилган бу шифохона маркази ҳамма вақт гавжум. Бу ерга фақат шаҳар аҳолисигина эмас, балки республикамизнинг турли район ва қишлоқларидан, ҳатто бошқа республикалардан беморлар даволаниш учун келиб туради. Шаҳар маъмурияти келувчилар учун тегишли қулайликлар яратди, жумладан, янги трамвай ва автомобиль йўллари очилди. Транспорт воситаларининг ҳаракати мутасил йўлга қўйилди.

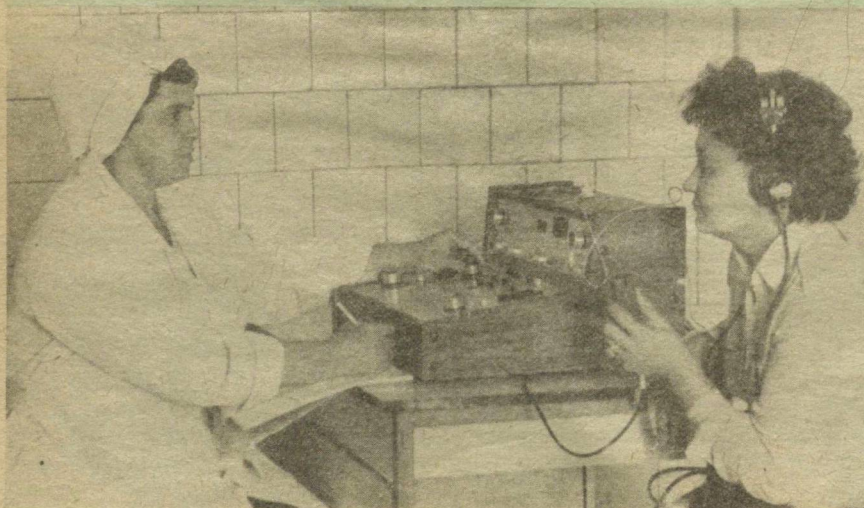
Меҳнат Қизил Байроқ орденли Тошкент медицина институти қошида ташкил этилган Шифокорлар шаҳарчасининг барча клиника ва бўлимлари замонавий даволаш техникаси ва асбоблар билан мукамал жиҳозланган. Беморларни тек-

шириб кўриш, уларнинг касалликларини аниқлаш, ҳожатмандларга турли хил маслаҳатлар бериш, муҳтожларни шаҳарчадаги тегишли клиникаларга жойлаштириш ишлари республика консультация поликлиникаси орқали амалга оширилади.

— Шифокорлар шаҳарчасида,— деди янги муассаса ҳақида консультация поликлиникаси бош врач Шавкат Баширов,— беморларга тиббиётнинг турли соҳалари бўйича хизмат кўрсатиш имконияти мавжуд. Шинча жиҳозланган озода ва ёруғ хоналарда беморларнинг малакали врачлар ва етук медик олимлар ҳомийлигида шифо топишлари учун барча шароит мўҳайе. Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг мухбир аъзоси Р. А. Каценович, профессорлар А. Мўминов, М. Ашрапова, Т. Г. Ильина, А. С. Мардухович, Р. А. Капкаев, В. Г. Михайлов сингари етук шифокор олимларимиз беморларнинг ишончли гамўрларидир. Бизда бошқа клиникалардан

фарқли ўлароқ, медицина генетикаси, эшитиш аъзоларини тиклаш, бепарзандлик сабабларини аниқлаш ва даволаш марказлари сингари муҳим янги бўлимлар ишлаб турибди. Кези келганда, областлар соғлиқни сақлаш бошқармаларига ўринли эътироз билдиримоқчимиз. Республикаимиз консультация поликлиникаси ўлкаимизнинг турли район ва шаҳарларидан келадиган беморларга ҳам хизмат кўрсатишга мўлжалланган ҳолда, жойлардаги баъзи мутасадди муассасаларнинг раҳбарлари бу нарсaga етарли эътибор бермаяптилар. Наҳотки, республикамизнинг ўзоқ район ва қишлоқларида бизнинг хизматимизга муҳтож беморлар бўлмаса. Жойлардаги соғлиқни сақлаш муассасалари шунга эътиборга олган ҳолда беморларга йўлланма беришлари лозим.

Ҳа, Шифокорлар шаҳарчаси ҳақиқий шифобахш маскан. Ҳар бир бемор ундаги замонавий тапаб даражасидаги мавжуд имкониятлардан бемалол фойдаланишлари мумкин.

Катта ҳамшира Людмила Фисенко ўз ҳамкасби билан биргаликда ҳамша хизматга шай.

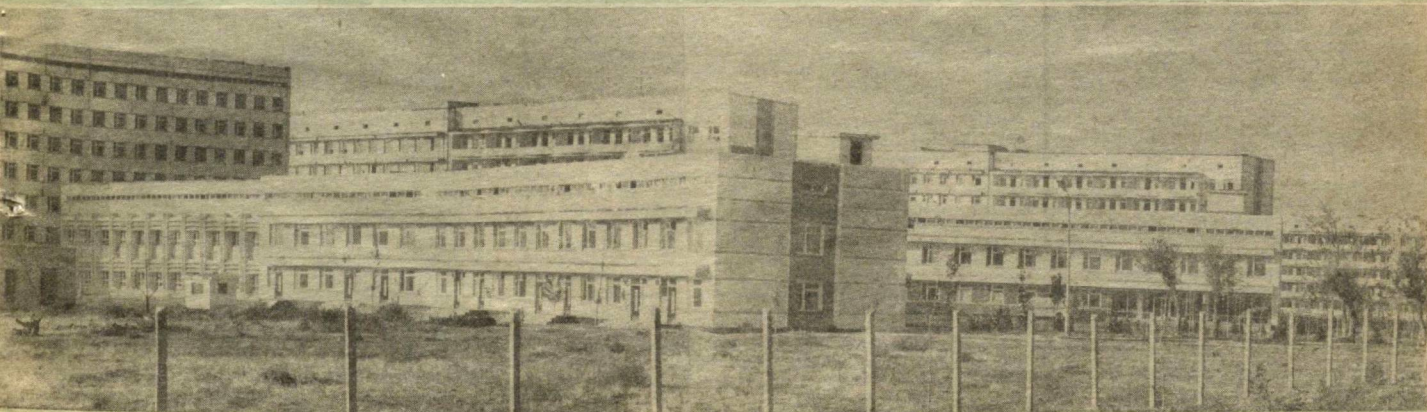

Хирургия кабинетида: доцент Қажрамон Турсунов (унгдан), ҳамшира Дония Шигамова ва врач Тоҳир Қасимов.

Медицина генетикаси кабинети мудири, врач Мазлума Аҳмаджонова.

Окулист-врач Абдували Набиев (унгдан) ва каттаҳамшира Маҳбуба Алихужаева замонавий аппаратлардан унумли фойдаланадилар.

Шифокорлар шаҳарчасининг умумий кўриниши

Ч. Шарипов фотолари

МУҚАДДАС ИЛҲОМ

Мустафо ал-ФОРСИЙ
(Тунис)

ХАР ГАЛ Совет Иттифоқиға комил ишонч билан келаман. Чунки қайси фаслда, қайси ўлкага борсам, ҳамма жойда мени қадрдон дўстларим қучоқ очиб кутиб олишларини яхши биламан. Биз бир-биримизга самимий ва қаттиқ меҳр қўйиб улгурганимиз, дўстлигимиз аллақачон синовлардан ўтган, зеро, кучли ва мустаҳкам заминга эгадир.

Совет Иттифоқиға ўн бешинчи мартаба келишим. Лекин, назаримда, гап неча марта келишда эмас, балки, сафарнинг мақсади, мазмунинда. Муддао шулки, ҳар бир савҳат, ташриф меҳмон ва мезбон ўртасидаги самимий дўстлик ва муҳаббат занжирига янги кўзанақ улай олсин. Чунки, қаерда бўлмасин, инсон заминнинг марказидир, заминнинг ва тарихнинг фаол ўзгартирувчисидир, модомки, шундай экан, у ер қиёфасини янгилаш, она сайёрада,— бутун инсоният манфаатларини ҳисобга олган ҳолда,— ҳаётни тараққий эттириш учун ўз туғишгани— инсон билан яқдил бўлиб ҳаракат қилмоғи лозим. Менинг уйим билан Москва, Ленинград, Тошкент, Боку, Душанбе, Псков, Ереван, Олмаота, Хабаровскдаги қардошларим хонадонлари орасида узок масофа бор. Бизнинг уйларимиз бир-биридан олсин... Лекин бизнинг— менинг ва мени— бу гўзал шаҳарлар ва гуллаб-яшнаётган пойтахтларда самимий кутиб олган адиллар ва артистларнинг юракларимиз яқин: шунинг учун улар даврасида ўзимни азиз меҳмон ёки яқин дўст дебгина эмас, балки худди ўз оиламдагидек, туғишганларим ва меҳрибонларим ёнидагидек ҳис қиламан, заррача тортиниш ёки ўнғайсизлик сезмайман. Биз ўзаро дўстлик ришталари билан маҳкам боғланганимиз, зеро, биз жаҳонда ягона иттифоқни намоён этамиз. Бизнинг бир умумий мулкимиз мавжудки, уни мезон ёки тарози билан ўлчаш мумкин эмас: бу мулк бизни бирлаштириб туради ва қалбларимизни ҳамонанг тешишга мажбур этади: биз, Осиё ва Африка фарзандлари, озодлиқни севамиз, ва уни ер шарининг ҳар қандай бурчагида ҳимоя қилишга тайёرمىз. Мавриди келганда, биз, устავга тахрир киритиш ёки муайян ҳужжатни имзолаш мақсадида, Совет Иттифоқи республикаларининг пойтахтларидан бирида учрашамиз. Базан биздан сўзимиз қудратини бирлаштиришга ва сафарларимизни мустаҳкамлашга нима мажбур этади, деб сўрайдилар, шунда ҳеч иккиланмасдан айтмадикки, биз, икки улғу қитъа— Осиё ва Африкадаги турли мамлакатлар ёзувчилар ташкилотларининг вакиллари масъул, онгли сўз— қуролимиз эканлигига, озодлиқни бўғадиган, инсонни эзадиган, тинчликка таҳдид соладиган ҳар қандай қора кучга қарши тураемиз, шунинг учун биз империализмга қарши турдик ва қарши тураемиз, шунинг учун худнинг барча кучларини ўзига жамлаган империализмга, унинг захарли шохобчалари— сионизм ва ирқчиликка қаршимиз, шунинг учун империализм малайлари,— ўз ҳужайини буйруғига кўра,— бизни Фаластин ва Намибияда, ер шарининг яна бошқа кўпгина районларида ҳар куни ўлдирмоқда. Айни пайтда биз, устимиздан ҳужумчилик қилаётган бу зуравонлиқни ҳар бир муайян ҳодиса воситасида фўр этамиз ва аминимизки, ўз адолатли ишнинг тўричилигига комил ишонч билан қарайдиган эзгу нијатли кишилар овозини татто ўлим ҳам буға олмайдди. Биламизки, жаҳонда ҳафсизлиқни таъминлаш учун, башариятнинг баркамол инсоний жамият тузиш ва ер шаридаги ҳамма одамларнинг бахтли

келажagini барпо этиш ҳақидаги асрий орзусини амалга ошириш учун эзиш системасини тамомилла бербод қилишдан ва зулмининг мавжуд барча илдишларини қуритишдан бошқа йўл йўқ, бунинг учун эса ҳар қандай шаклдаги ва қўришнидаги империализм дарахтини таг-томири билан биргаликда қирқиб-кўпориб ташлаш керак.

Бу ишонч бизни 1983 йилнинг кузида ўзи ташкил бўлган шаҳар— 2000 йиллик юбилейини кенг нишонлаган гўзал Тошкентда 25 йиллик тўйини ўтказган уюшмамиз— Осиё ва Африка ёзувчилари Ассоциацияси асос солинган даврдан бери илҳомлантириб келади. Биз бу аjoyиб юбилейни муносиб кутиб олдик, зеро, чорак аср мобайнида тинчликни ҳимоя қилиш ва кишилар ўртасида қардошларча дўстлик ришталарини мустаҳкамлаш учун, озодлик сайёрадаги ҳар бир инсонга теаллуқли бўлиши учун биргаликда курашдик. Худди шу даврда бизнинг душманларимиз уруш оловини ёқиб, кўнглида ҳеч қандай кири йўқ одамлар юрагига низо ва нафрат уруғларини сочиш, гўдаклар бўғзаиди, аёллар бағридаги озодлиқни бўғиш учун ўзаро тил бириктирди. Улар аёлларни беъза қолдиради, болаларни етим қилади. Инсоният душманлари мижжа қоқмайди, озги гордек очилган, қорин сира тўймайди. Биз эса ўз фарзандларимиз ва невараларимиз учун дунёни ўткир туйғу билан ҳис қиладиган, хотираси ва ақли пешланган, юксак маданий башарият манфаатларига тўла-тўқис жавоб бера оладиган келажакни яратамиз, аёл гўзаллигини ва ер ҳосилдорлигини тарафдорамиз. Бизга аёл-замин билан қанчадан-қанча учрашувлар— ягона, бетакрор, муҳаббат билан тўлиқ учрашувлар nasib этган: улар бизнинг қалбимизга умид уруғларини сочади ва орзуга бўлган ишончимизнинг тўзишига йўл қўймайди. Бундай учрашувларда яшариш-янгилишни мўъжизаси мавжуд: айни мўъжизанинг поёни ҳам ва унга тўсиқ бўла оладиган куч ҳам йўқ!

«Тошкент руҳи» оламаро ёйлишига сабаб бўлган ўша гўзал учрашувнинг ўн йиллигини қадимий ва навқирон Олмаотада нишонлаганимизда, энг муқаддас мурод-мақсадлар тўғрисида чуқур муҳаббат билан, ижодий эҳтиросга тўлган ҳолда сўзлаганимизда, мен шулар ҳақида гапирдим. Буни илгари ҳам айтган эдик, яна такрорлаймиз: биз Мирзо Турсунзода-нинг биродарларимиз, у— Тожикистоннинг серилҳом ва бетакрор шоири бизнинг кўпларимизни қандай яшашга ва қандай ўлиш кераклигига, ҳаммиса ҳалол бўлишга, ҳаммиса яхшиликка қорловчи инқилобни ҳимоя қилишга, золимларнинг зуравонлигига қарши қўзғолишга ўргатган эди. Вахोलанки, зулм-зўрлик неча хил ниқоб остида яшириниб юради, мустабибларнинг қанчадан-қанча эгизаклари бор, қоронғулик бағрида беҳисоб ҳаф-хатарлар мавжуд!

Биз яқдил овоз билан сўзлаймиз, бизнинг ора-мизда ёзувчилар ва шоирлар, адабиётчилар ва файласуфлар бор: Сарвар Азимов ва Муин Бсису, Алекс Ла Гума ва Мирза Иброҳимов, Анатолий Софронов ва Давид Кугультинов, Субҳас Мукержи, Тазви Ахтанов, Колтай, Муҳаммаджонов, Мўмин Қаноат, Римма Казакоева. Биз нақадар кўпмиз ва талантли асарларимиз қанчадан-қанча. Сарвар Азимов ўз нутқида унга Мустафо ёки Мамаду, Муин ёки Мўмин, Алекс ёки қолган барча сафдошлари турли тилларда айтган фикрларини ифодалайди, ҳеч шубҳасиз, бизнинг ҳар биримиз орзу, муҳаббат, илҳом билан тўлиқ бир дунёемиз, лекин буларнинг бари турли чолғу асбобларидан тўғилган ва ягона симфонияга айланиши керак бўлган оҳангларга ўхшайди, бу оҳангнинг ҳар бир йўли бир бутунлик сари оқади ва ана шундагина у узвийлик, ҳамжиҳатлик, уйғунлик қақирғига... орзу қақирғига айланади.

Бизнинг орзумиз озодлик, тинчлик ва гуллаб-яшнашдан иборат. Бундай орзу қилганимизга сабаб ўзимизни ўйлаганимиз эмас. Йўқ. Лекин бэъзан кўнглини вақина босади: худбинлик бизни қаҳр-ғазабга тўлдириши мумкин ва дилимизни кибр тўлқинлари қадрлаши мумкин, агар шунга йўл қўйсан, ҳалок бўламиз.

Биз— халқларнинг виждони ва ўз Ватанимиз юрагининг оташи. Биз сайерализмда яшаётганларнинг

ҳаммасига чексиз-чегарасиз бахту саодат тилаймиз. Бизнинг умидларимиз ўз моҳиятига кўра инсоний ва ҳамма учун ойдаг равшан, шунинг учун у ҳақиқат ва ҳаёт каби гўзал, зеро, унга алдоқчилик, ёлгон ва сохтакорликнинг заррача гадди кўнмаган.

Биз биламизки, ҳақиқат бизнинг томонимизда, ҳаммаслақларимиз биз билан ёнма-ён бормоқдалар, биз ҳаётни севамиз, биз халқ билан мустаҳкам боғланганимиз, бизнинг халқимиз эса бутун самовий динлар олқишини олган ва инсониятнинг барча меҳнатқашлари олқишига сазовор бўлаётган, ҳар тонг, ҳар оқшом ҳаёт номи билан оёққа қалқётган ва жанг қиляётган башарият дарахтидир, зеро, ҳаёт зайтунга ўхшайди: унинг илдишлари мустаҳкам ва чуқур, шохлари эса кўкни қоплагудек.

Москвада икки ҳафта бўлдим, булар фаолият ва ҳаёт билан тўлиб-тошган ҳафталар бўлди. Энди, қайтар чоғимда, танкили тунис шоирларидан бирининг юқорида айтилган фикр-мулоҳазалар мазмунини ёрқин ва гўзал бир тарзда бадий ифодаворида тўртлиги ёдига тушди:

Ғар дилинг ёндирса муқаддас илҳом,
Ёв тоши этолмас кўз олдинг қаро.
Қалбимда аланга ҳар саҳар, ҳар шом,
Не учун кўрқайин змистон аро!

Шоир Аш-Шаббий таъкидлаган худди шу нарса— «муқаддас илҳом» бизни жаҳон пайгамбарларига, империализм, сионизм, ирқчилик ва реакция гумоҳлари айтганларига қўлоқ солмайдиган масъул ва онгли сўзинг, эртами-кечми, бизнинг умримизга таҳдид солаётган зулмат палакларини йиртиб ташлайдиган сўзинг тарғиботчиларига айлантиради.

Янги тонг билан биргаликда қувшининг ёрқин нурлари тўғилганидек, биз ҳам янги субҳидамга қараб интиламиз: тезроқ тонглар вақти етиб келсин, тонг отсин!

Суратда: Тошкентдаги 2-пайабзал фабрикасининг ветеранларидан бири, ёш ишчилар мураббийси Абдулла Каримов.

В. Портнов фотос

Гулистон гурунги

Солдат мактуби

С АЛОМ, азиз дўстим Равшан. Уйимдан, сен каби қадрдон дўстларимдан тез-тез хатолиб турибман. Соғ-саломатликларимгизни билиб, кўнглим жойига тушди, хизматдаги ютуқларим ҳам чакки эмас.

Сўнги мактубингни олдим. «Институтга кириш икковимизга ҳам нарис этмади», деб тўри ёзибсан. Аммо бундан фожиа яшашнинг нима кераги бор? Ҳали ёшмиз, биз эгаллайдиган чўққилар олдинда. Узинг ҳам бало экансан. Вақтни ўтказмай, курилишга жойлашиб олибсан, тайёрлоа курсига кирибсан шекилли?

Мен ҳам, мўлжални чакки олганим йўқ, деб ўйлайман. Онам бир оз кўз ёш қилганларини айтмасам, ҳаммаса кўнгилдагидай бўлди. Институтдан ҳужжатларни олдим у отамнинг ишхоналарига равона бўлдим.

— Гап бундай, дада, баҳоргача корхонагизда ёрдамчи ишчи бўлиб турсам. Кейин йигитлик бурчини ўтагани борсам. Ахир, ўзингиз айтасиз-ку: «Болам, буй бўлгани билан одам ақли бўлавермайди, ҳаёт қозонида обдон қайнаб олмагунингча, сен ҳақингда бир ҳукми чиқаролмайман», деб.

— Мана бу ўғил боланинг иши,— дедилар дадам. Кейин елкамдан кучиб, бағрларига босдилар.

Икки ой шоғирдикни ўтагач, ишчи ҳазрати олийлари сафига қабул қилдим. Ота-онам хурсанд. «Уғлим эсли-хушли чикди. Мирзавойнинг эркатойига ўхшаб толганини такасаланг улфатлари билан ресторан-ресторан юриб харжламаяпти», деб ойим мақтанадилар. Дадам ойимнинг бу гапини қувватлаб: «Ота ўғли-да, менга тортди Арслоним», дея керилиб қўйдилар.

Гарчи бу гап-сўзларни ўз қулғим билан эшитмасам-да, кенжайот синглим Дилдора лабларини чўчайтириб, оқизмай-томизмай менга етказиб туради. Аканг қарағайнинг ўзи ҳам зўр-да. Холидага берган сўзимнинг устидан чиқди—нафас кўлини дудбўрон қилувчи сигарет тутуни инсон боласини ҳар кўйга солиб ўйнатувчи ичкилик кўчасига кирмади. Толганими ойимга келтириб бераман.

— Уғлим, мана, дадангнинг юз-кўзи. Айтинг, дадаси, кеч уйланганман, деб, ҳалигача афсусланиб юрасиз-а? Сени новда-ниҳоллигингда бошингни жуфт қилиб кўймоқчиман. Махалламизда попудек қизлар кўп. Хоҳлаганингни айт, олиб бермасам, Манзура отимни бошқа кўйганим бўлсин,— дейдилар ойим. Бунга жавобан дадам:

— Намунча кериласиз, хоним! Узингиз ким эдингизки, бошқалар сизга қизларини икки қўллаб тутқазмишса?— дея кинга қилардилар.

Аммо ойимга бас келиб бўлармиди. Дарҳол жавоб қайтардилар: — Нега керилмай, жон дадаси?! Номдор одамсиз сиз ҳам, трактор заводининг ишчисисиз. Илгор ишчи Воҳид Жўраевнинг Арслонжонига ким қизин бермас экан, ким? — Беришга берар-у, ўлгимизнинг ҳам кўнглига қараш керакми? Балки бошқа мўлжалли бордир, ҳали армия хизмати деган гап бор орада,— дейдилар дадам ойимнинг ҳоврини босиб учун.

— Хизмат қилса, қилаверадик, ке-

лингнамни бағримда олиб ўтиравераман.

— Олиб ўтираман эмаш. Тракторларни созлашни кўрсатгани чет элга уч ойгина кетганимда, ўзларининг ранглари қандай заъфарон бўлгани эсларидан чиқдим, дейман,— деб ойимнинг жингга тегадилар дадам.

Баҳса берилиб кетишгандан фойдаланиб, жуфтакни ростлаб қолам...

«Бу гапларнинг хизматга нима дехли бор», деб ўйларсан? Борлиги шундаки, сенга ушбу хатни ёзатуриб, «жа-

нинг дўқ-пўписаси, ялинишлари ҳам қулғимизга кирмасди. Бу ерда-чи? Истайсанми, йўқми, раъингни суриштириб ўтирмай, сартарошининг қайчасига рўбарў бўласан. Бирор ишни кейин бажараман деб кўр-чи! Битта «наряд»нинг ўзи элақега келтириб қўяди.

Уйда қартошқа, сабзига ўра қазिश, ток кўмиш деса, минг бир хил баҳоналарни қалаштириб ташлардим. Бу ерда бўлса, ярим соат ичда ҳандақ қазиб битиришни ўрганиб олдим. Жанговар тайёргарлик

данлар уруши, Улуғ Ватан уруши ҳақида ажойиб тарихий романлар бор экан. Айниқса, Константин Симоновнинг «Тириклар ва ўликлар», Александр Чаковскийнинг «Қамал», Георгий Марковнинг «Ер мағизи» романлари мени ром қилиб қўйди. Худди асар қаҳрамонлари билан бирга юргандек бўламан.

Ҳозир Василий Соколовнинг трилогиясини ўқияман. Бу асар ҳам Улуғ Ватан уруши ҳақида. «Босқинчилик», «Ёмириллиш», «Халоскорлик» деб номланган ҳар уч китобда оддий кишилар, жасур жангчиларнинг образлари орқали халқимиз жасорати мадҳ этилади.

Айниқса, фронт қўмондонни генерал Ватутининг образи мени ларзага солди. Саркарданинг онаизори билан учрашуви манзараси сира кўз олдимдан кетмайди. Душман билан ҳаёт-мамот тўқнашуви арафасида генерал киндик қони тўқилган оддийгина дехқон қулбасига кириб келади. Қамиш томли ноқор шу қулбада унга ҳаёт бахш этган она яшайди. Она ва боланинг сўнги учрашуви тафсилотини ўқиганимда ҳаяжондан энтикасан. Уғлон она дийдорини кўриш учун бир-икки соатгина фурсат топганини, фронт қўмондонининг масъулияти, вазият уни узоқ ушланиб қолишига имкон бермаслигини тижиклаб чекиб, минг андиша билан айтганида, онаизор жигарбандига ёпишиб олмади. Ички ҳаяжонини босиб, ўғлининг кўзларига дадил боқди:

— Кечикишнингга мен ҳам изн бермайман. Фақат айтгин-чи, Коляянам... Менинг генерал ўғлоним, қулбага ўт қўйяйинми?

— Нега энди, онажон? Ким ўргатди бундай қилгин деб?

— Фақатлар шундай останада турибди-ку! Бадмастларнинг шовқинсуруни ҳам қулқоққа чалинаёпти, ахир!

Ватутининг қошлари чимирилди, ўзини арванг босиб жавоб қилди:

— Вазиятга қараш керак бўлади. Ендириш керак бўлса, ендирарсиз... Аммо хафа бўлманг, онажон. Кейин бундан ҳам яхшисини тиклаб оламиз.— Онанинг маънос кўзларига тикилиб, тасалли бермоқчи бўлди Ватутин.

Она бир муддат сукат сақлаб ўзини ўнглаб олди. Ниҳоят, шундай деб сўради:

— Узим ҳам ўша ёққа равона бўлайми?

— Қаёққа, онажон!

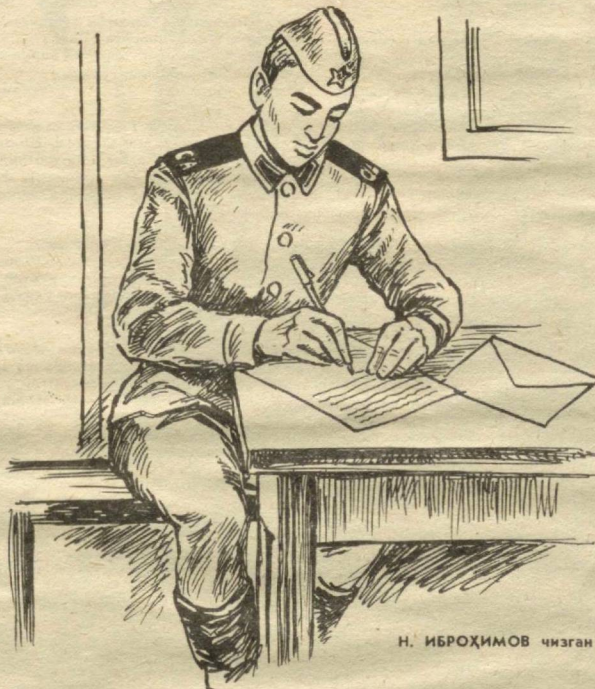
— Утга, оловга даялман-да.

Ватутининг юрак-бағри эзиллиб оққандай бўлди, ҳеч нима дейлмади.

...Мана шунақани китоблар, ҳарбий-ватанпарварлик мазмунидаги кинофильмлар, уруш ветеранларининг ёш жангчилар билан учрашувлари, кундалик ҳарбий хизмат характериинги тобларкан, Ватанга, халққа, партияга садоқатининг минг чандон ошарракан.

Дўстим Равшан! Эрта ўтиб, индинга бўлинимизда кўрик бўлади. Тўқ-қиз ой ичда олган таълим ва ҳунарчимизни намойиш қиламиз. Устоз командирларимнинг қилган меҳнатлари зое кетмаганини исботлашга астойдил ҳаракат қиламан. Кейинги мактубимни ана шундан кейин ёзаман.

Ҳайр, соғ-саломат бўлинглар. Холам ва амакига солдатларик саломини етказиб қўйгин, деб дўстинг: АРСЛОҢ.

Н. ИБРОҲИМОВ чизган расм

гим очилиб кетди». Ичимдагиларни бир тўкиб солгим келиб қолди. Бугун мен навбатчи соқчиман. Йигитлар ширин уйқуда. Мен бўлсам, гўё сен билан юзма-юз турган ҳолда сўхбат қураяман хаёлимда.

...Шу десанг, Май байрамимни ўтказдим у бешинчиде жўнавордим. Армия ҳаёти ўзгача бир олам экан. Агар билсанг, каттакан мактаб, дорилфунсон деса арзийди. Узимдан қисс. Гарчи ота-онамнинг қобилгани фарзанди бўлсам-да, ҳақиқий гражданин бўлиш учун кўп фазилатлар менда ҳали етишмас экан. Ҳарбий хизмат ана шу хислатларни камол топтириб, одамни чиниктираркан. Характеринг ҳам бинойидек ўзгариб бораркан. Бир мисол. Соч қўлимиз деб не-не маломатларга қолмагандик. Ҳатто тўққизинчи синфни битираётганимизда физика ўқитувчимиз Фазлиддин ака сочларингни машинада қиртишлаб олдирмагунларингача йиллик баҳо чиқармайман, деб оёқ тираб олганди. Ҳай, гўлдирай-гўлдирай сочимизни ҳам тақир олдиргандик. Орадан ярим йил ўтар-ўтмай, яна жамалак ҳолига келиб қолганди. Ушанда уйдагилар-

бўйица командирнинг ташақкурнома-сига мўяссар бўлдим. «Шу кетишда давом этсанг, сендан зўр жангчи чиқади», даяпти.

Равшан, бу гапларни ичидан тўқиб чиқараяпти, деб юрма тагин. Галнинг сирасини айтялман сенга.

Бу ерда Сергей Васильев деган сержант билан қиёматли дўст тутиндик. Хизматни битиришга ярим йил қолаётди. Шуниси кўнглимни хижил қилиб турибди. Узи жуда дилкаш йигит. Хушқадчак, ҳазилқош, айна пайтада талабчан. Буйруқини бекам-кўст бажармагунингча, ўзи ҳам тинчимади, сенгаям тиним бермайди. Тунд бўлиб олади. Бир нима дейишга орагинг бетламайди. Топширқ қиёмига етиб бажарилдим, уни таниёлмай қоласан. Албатта келиб, қўнлини қисиб табриклайди: «Хўп терлагинг-да, тирранча», деб ёйилиб кулади. Мен ҳам тек турмайман. Жиддий қиёфада туриб: «Машқда қийин бўлса, жангда осон кўчади», деб жавоб қайтараман. «Суворов ҳақ гапни айтган», деб тасдиқлайди Сергей.

Буш вақтни кўнлича у билан бирга ўтказаман. Кутубхонамиз бой. Гаржа-

«ХАМСА» МАДҲИ

Устод Алишер Навоийнинг муборак 500 йиллиги нишонланаётган «Хамса»да мана бундай:

Ки қойил эрур сунги фарзандимиз
Билик мазраъидин барумандимиз—

деган мисралар бор. Алишер Навоий шазнига айтилиш ушбу байтада бир олам мазмун балқиб турибди. Дарҳақиқат, Навоий — ҳаёт ҳақиқатини Бадий тафаккур этиб, ҳар жиҳатдан мукаммал асарлар ёзиб, ҳаммани қойил қолдирган даҳо санъаткор. Шунинг учун Алишер Навоий «Хамса»сини биринчи бўлиб ўқиб чиққан мавлоно Абдурахмон Жомий муаллифга сидқидилдан таҳсинлар айтди:

Назар солди очиб варақ-барварақ,
Бўлул мултафит, чун очиб ҳар варақ.
Қаю сўзлашим бир савол айлабон,
Жавобин дегач завқу ҳол айлабон.
Қилиб гоҳ таҳсину гоҳи дуо,
Ки юздин бири йўқ манга муддао...

Шунда Жомий «Мусалсал каломидин оғзида сўз» устма-уст таърифотлардан-таърифотларга улашиб кетган, Навоий ҳаёли «...узини бир тоза бўстон... боғу гулистон аро» ҳис этди. У ерда жами улуг қаламкашлар «дилпазир» сўхбатдамишлар ўртада ҳамсанавислардан Низомий Ганжавий, унинг ўнг тарафида Хусрав Дехлавий, чал тарафида мавлоно Жомий, атрофида эса Абулқосим Фирдавсий (934—1020), Унсурий (вафоти 1040), Хоконий (вафоти 1120), Саъдий (вафоти 1121), Анварий (вафоти 1153), Жалолиддин Румий (1207—1273), Саъдий Шерозий (1203—1292) лар ҳам бор эмишлар...

«Саъди Искандарий»да 265 байтдан иборат бўлган ба манзара тасвиридан навоишшунос Порсо Шамсиев ва Суййма Ганиеваннинг «Жомий ва Навоий» китобида 185 байт келтирилган. Бироқ «Жомий ва Навоий» китобида тушириб қолдирилган 80 байт таркибида шундай зарур ва тансиқ байтлар ҳам борки, улар албатта келтирилиши керак эди. Чунончи, устодлар Навоийга мурожаат этиб:

Кини келди замонида сендек киши,
Ки эрмас нишнинг одамизод инши.

дейдилар. Кўриниб турибдики, Алишер Навоий ҳаёлида сайри «бўстону гулистон»даги Низомий, Хусрав Дехлавий, мавлоно Жомий: «...Сен ўз замонингда якяю ягона бўлиб, ҳеч бир одамизод қилолмайдиган улугвор киши адо этдинг», деб уқтирмоқдалар, ўзбек тилидаги биринчи «Хамса» учун Навоийга таҳсин-офаришлар айтмоқдалар, ҳайрат ихзор этмоқдалар.

Шундай қилиб, бундан роппа-роса 500 йил илгари Абдурахмон Жомий буюк Алишер Навоий «Хамса»сини насрда ҳам, назмда ҳам биринчи бўлиб ардоқлаган эди. Ундан кейин мавлоно Бинойнинг: «Мири донишвари хирадпеш»:

Шеърин у буд бештар турки,
Ки набадаш назир дар турки.

(Мазмуни: Унинг аксар шеърлари туркий эди. Туркийда анинг қибеси йўқ эрди) деб таъриф битиши, Захриддин Мухаммад Бобурнинг «Хамса» сини бенасир» деб баҳолаши, Роқийий Самарқандийнинг «сўз иклимининг подшоҳи» («Таворихи Роқийий» китобида) деб уқтириши, мавлоно Нишотий Хоразмий «Хусну Дил» дostonида:

Воҳид АБДУЛЛАЕВ,
ЎзССР Фанлар академиясининг академиги

Ена бири булбули достонсаро,
Яъни Навоий эрур ул хушнавон...
Хомис улурга қил аён уштулум
То десун эл хомисухум калбуҳум,—

деб Навоийдан тазмин келтириши шoir «Хамса»сининг қудратидан, жозиба сеҳридан далолат беради.

Навоий «Хамса»си таърифни кейинги асрларнинг қаламкашларидан ҳам истаганча келтиравериши мумкин.

Бир печа китоб дебон Навоий
Етказди ҳазинилара даво,—

деб ёзганида Мухаммад Шариф Шавқий Каттакўрғоний (1785—1861) «Хамса»ни ҳам назарда тутиганини аниқ, Очлдимурод Мирий Каттакўрғоний (1841—1899) Алишер Навоий хамсанавислиги, шеърятидан бутун ҳаёт баҳрамандлигини шундай таърифлайди:

Зи баъдаш амири Алишергир,
Зи назмаш жаҳон комёбу мунир...

Сўнг, кейинги мисраларда устоди ҳақида: «...У шеърятда жуда моҳир бўлиб, назми дилкаш, таъби салим, ўзи эса донишманд, файласуф ва ҳақим ҳамдир», деб таъкидлайди.

Наво бўстонида чеккан сардоёт
Амири туркилар, яъни Навоий,—

деб таърифлаган Мирий Каттакўрғоний, «Қисса Салим Жавҳарий» дostonини Алишер Навоийнинг «Фарҳод ва Ширин» дostonи ваъзиде ёзиб: Қачон Фарҳоден Ширин бўлур шош,
Қачон Фарҳод Ширинен Ширин тош.

каби тазминлар тўқиди ва ҳатто, Навоий Фарҳоднинг: Хушарин асрабон кетгумдур охир,
Элиб туфроққами кетгумдур охир.

қасамёлларига мослаштириб:
Бошим бу гамдин олиб кетгум охир,
Бу кишвардин нишоненз етгум охир.

каби байтлар ҳам тартиб берди.

Бундай эътирофларни кейинги асрларнинг ҳамма дostonсаролари, жулладан, бухоролик Салоҳиддин Салоҳий, термизлик Собир Сайҳалий, хоразмлик Мухаммаднинг Нишотий, Умарбойқий, урганчлик Нурмухаммад Андалий, шахрисабзлик Мулло Курбон Хиромий, қўнлик мавлоно Нодир, туркманлардан Маъруфий, Шохбанд ва шунингдек, озарбойжон, тожиқ, қозоқ, қорақалпоқ қаламкашлари ижодларидан ҳам келтираверишимиз мумкин. Лекин, шуниси равшанки, кейинги асрларда қанчалик ҳар жиҳатдан етук дostonлар, йирик полотнолар, элик ёки лироэлик асарлар яратилганидан қатъий назар, ўзбек адабиётида ҳам, умуман, туркий халқлар адабиётларида ҳам Алишер Навоий «Хамса»сига тенг келадиган бошқа «Хамса» сини яратилганича йўқ.

Совет ҳокимияти йилларида эса ўзининг бор-бисоти билан қайта тиртилган Алишер Навоий ҳар жиҳатдан ардоқланди, унинг хамсанавислигидаги тансиқ ихтиролари нафақат насрий ва илмий асарларда, балки янги совет шеърятини ҳам юксак гоҳий дид билан қаламга олди. Уйғун ва И. Султон «Алишер На-

воий» пьесасида улуг шoir ҳақида юксак фикрлар айтди.

Ойбек ўзининг «Навоий» (1937 йил) дostonида «Хамса»ни ҳам алоҳида таъкидлаб:

Ярашарди унга ифтихор,
Шеър аҳлига бўлди байроқдор,—

деб уқтирган бўлса, Мақсуд Шайхзода «Навоий» балладасида (1939 йил):

Оҳ, яна эсига «Хамса»си тушди.
Навоий ҳаёли мисрага учди...
Эй, уртоқ Навоий, эурсан, йиринсан,
Сен тирик шoirсан, руҳан тетиксан,—

деб ёзди. Шароф Рашидов асарларида эса «Хамса»даги Фарҳод, Ширин, Шопур, Баҳром каби қаҳрамонлар ҳурмат билан тилга олинган. «Навоийга» (1938 йил) шеърини шундай деб ёзган эди:

Эр Фарҳодга вафо қилди мард Ширин.
Номадр Хисрав юрагини чок этди.
Бош эгмади, ҳам қўрқмади ўлимдан,
Ўз орузи, севгинини пок этди.

Шoir Ҳабибий Алишер Навоийнинг 500 йиллиги Октябр ватани бўйлаб тайёрларлик кўрилаётган катта тўй арафасида ёзилган «Очилди яхши соатда» (1941 йил) шеърини «Хамса»даги беш дostonини—«беш гулшан» тарзида мадҳ этди:

Кўринди «Хамса»ни боғинда, ҳай-ҳай турфа беш гулшан,
Турғилимш «Ҳайратул-абсор» ила «Фарҳоду Ширин»дан,
Яна ул Лайли, Маънуи бирла Искандар бўлур равшан,
Бериб зийнат яна Ваҳром ила бир— ёнди илму фан.

Кейинги 15 йил ичида эса, Алишер Навоий ҳақида ҳам, унинг маънавийёт жаҳоҳирлигига тўлуғ «Хамса»си тўғрисида ҳам кўндан-кўп шеърлар, газаллар ёзилди. Айниқса, Совет ҳокимияти йилларида муборак анъана айланган устоднинг турғилган нуни муносабати билан ўтказилмайдиган илмий конференциялар, адабий кечаларда бағишлош шеърларнинг янги-янгилари жаранглаётди.

Бундай мушоиралар эндиликда Афғонистон Демократик Республикасида ҳам ташкил этилмоқда. Улуғ Октябрдан намуна олиб, ўз халқи учун бахт-иқбол эшикларини мангуликка мубаддал эттирган Савр инқилоби ҳамма улуг зотларни, жулладан, Алишер Навоий ижодини ҳам урганлиб, маънавий баҳра олиш учун кенг имкониятлар очди. У ерда устоднинг ҳамма асарлари, жулладан «Чор девон» ва «Хамса»си нашрга тайёрланаётди.

Бугунги Афғонистонда бирор қаламкаш, бирор шoir йўқки, Навоийнинг табаррук номини тилга олмаган ёки байту фазл тўқиб, унга бағишланган бўлсин. Айниқса Ашраф Азимий, Мухаммад Амин Матин, Ҳидоят Аҳмадий, Мумтоз Жузжоний, Абдулхамид Оғах, Мухаммад Азим Аминий, Абдулсалом Осим каби шoirлар кўпроқ ёзмоқдалар. Чунончи, Мумтоз Жузжоний: «Улуғ Навоий» («Юл-

дуз» газетаси, 1981 йил, 4 август) шеърини қуйидагича яқунлайди:

«Хамса»нгизни ҳар киши кўрса
ақлдан лол эрур.
Илми ҳақини кема айлаб соҳила
сурган бобом.

Мухаммад Амин Матин «Улуғ устод» («Юлдуз» газетаси, 1981 йил, 4 август) шеърини «тажохили орифон» (билиб билмасликка солиш) санъати билан «Қўрганмусиз» радиифода яратди. Алишер Навоийни бағишлаган «Хамса»сини бўстонга, ҳар бир дostonини бир «...Баҳори рангу маъни»га тенглаштириб, мана бундай байтлар битди:

Сўз билан ўзбек тилини шеърят гулзориди,
Тога яшнатган қадрли бағбон кўрганмусиз?..
Беш баҳори рангу маъни «Хамса»сини ошкор,
Сўзи мазмун-ла безалган бўстон кўрганмусиз?..

Ашраф Азимий Алишер Навоийга бағишланган шеърини «Юлдуз», 1981 йил, 26 август) «Чор девон», «Маҳбубул—қулуб»лар билан бирга «Хамса»да Абдурахмон Жомийга берилган тасвиғга ҳам алоҳида тўхтади. Алишер Навоийнинг Шермухаммад Мунис, Оғаҳийларг устод эканлигини таъкидлайди.

«Хамса»нинг туртинчи дostonи «Сабъи сайёр» сунгида:

Етти афлонки анга ёр эт,
Етти иқлим элин харидор аёл.

деб катта ишончлар билан «беш гулшан», «беш ҳазина», «беш бўстон» ярата олган Алишер Навоий жаҳоннинг барча тилларини дoston бўлаверди. Унинг олам бўйлаб ноёб дуру жаҳоҳирлар сочган, ёзила бошланганига 500 йилдан ошватган «Хамса»сини ҳам жамийи эл мадҳ этаверди.

Ушбу муҳтасар мақолани биз устод Алишер Навоий таваллудининг 525 йиллиги муносабати билан «Дехбед» сўхазиде истиқомат қилувчи Моъий тахаллусли мўсафид колхозчидан олган феълалимиз билан яқунлашни истар эдик:

Муборакбод бўлсин шул замонинг номдор ўлди

Низомиддин Алишери Навоий ошкор Самарқандга,

Навоий беш эди, келди шарофатлик бахрадор ўлди.

Анинг аъламлари— донишваридан бахрадор ўлди.

Низомий, Хисравий, Жомий каломини кўп мадд қилди.

Абул—Лайседан ўрганди, намоли комкор ўлди.

Ҳаёт айёминда бадкорлар анга бўлдилар, бадҳоҳ шармсор ўлди.

Агарин бир газал девонидан соза этсин муриблар

Эшитган аҳли маънис оғзиди номини шoir ўлди.

Хусусан «Хамса» чим— беш гананг ўзбеки бор этди

Бу тил дostonсароини бошлари ҳам тождор ўлди.

Бирин Фарҳоддан ёзди, бири Маънуи беш кетди

Барин бўстони саҳинда Навоий барқорор ўлди.

Калиби Моъийи соний, Навоий десангиз, айтгум

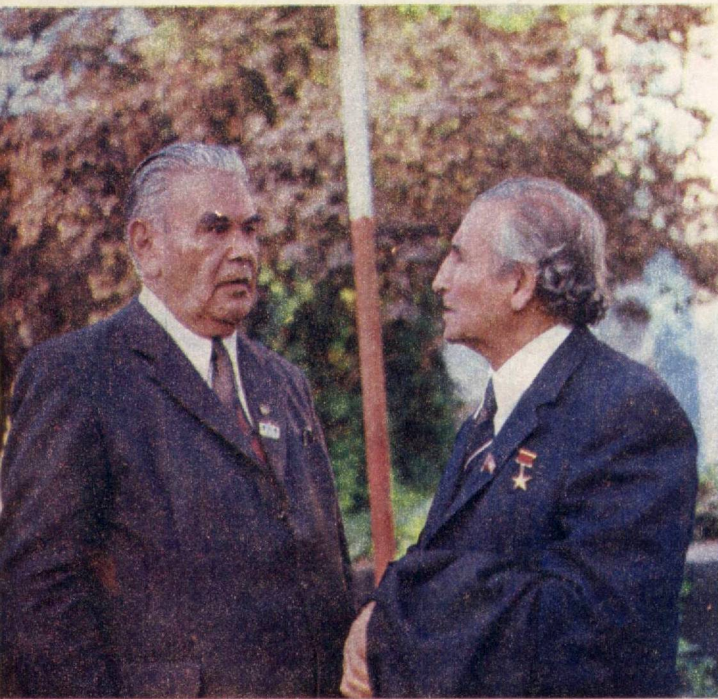
«Ҳазойинулу—маоний» «Хамса»да ҳайратбарор ўлди.

1983 йил, Самарқанд

Норин районидаги Калинин номли колхоз наслчилик комплексининг сут соғувчилари (чапдан ўнгга): Эргашхон Дадабоева, Пош-
шахон Усмонова, Мақсуда Эргашева, Холида Соипова

ТИНЧЛИК, ТАРАҚҚИЁТ УЧУН КУРАШГА УНДАЙДИ

Озарбойжон ССР халқ ёзувчиси, Социалистик Меҳнат
Қаҳрамони Мирза Иброҳимов ва Ўзбекистон ССР халқ
ёзувчиси Назир Сафаров

Қозоқ шоири Жубан Мўлдағалиев ва қорақалпоқ адиби
Тўлепберген Қаипбергенов.

Осиё ва Африка ёзувчилари VII Конференцияси иштирок-
чиларидан бир гуруҳи (чапдан ўнга): Аль-Делаймий (Ироқ),
Хусайн Лерувий (Ливан), Муҳаммад Жавоҳирий (Ироқ),
Ҳабиб Саденг (Ливан), Али Окля Арсан (Сурия).

Никарагуалик шоирлар: Глория Эрнандес ва Фернандо
Сильва Эспиноса.

Наманган область, Поп районидаги «Коммунизм» колхозининг 10 мингга яқин қўйи бор. Бу хўжалик чорвадорлари ҳар 100 бош совлиқдан 120 тадан қўзи олиш мақсади билан меҳнат қилмоқдалар Суратда: (чапдан ўнгга): Раҳимжон Еқубов бош чўпон Жумабой Имомов билан.

Самарқанд Давлат филармониясининг раққоса қизлари (чапдан ўнгга): Марина, Эльвира, Насиба, Зулайхо ва Елена

Ж. ТУРАЕВ фотолари
Н. ШАРИПОВ фотолари.

МУҚИМИЙ ШЕЪРИЯТИ

МУҚИМИЙ ижоди ўзбек классик шеърятининг энг ёрқин, жанговар даврларидан бирини ташкил этади. Шунинг учун унинг шеърятини ўзбек совет адабиётшунослигининг ҳаммиша диққат марказида бўлиб келаётгани, Муқимий даври ва ижодида доир янги материаллар топилиши муносабати билан мавжуд баҳслар тагин ҳам муайянлаша ва теранлаша бораётгани табиийдир.

Адиб Ойбек Муқимий даври шеърятининг демократик адабиётга қарама-қарши йўналишдаги вакиллари ижодида дин ва фаҳш мотивлари чаплашиб кетганлигини, бу, шубҳасиз, маданиятсизлик, жаҳолат, маънавий тушкунлик ва бузилишнинг чирик мевалари эканлигини айтиб ўтган эди. Бу маданиятсизлик, жаҳолат, маънавий тушкунлик ва бузилишдан балачада туриш, демократик маданиятнинг илгор намоёнчаси дарахасига кўтарилиш, ахлоқсизликни тарғиб этган «лирика»га қарама-қарши ўлароқ соф инсоний муҳаббатни қуйлаш, дин маддоҳлари никобини йиртиб, улар мақтаган ақибларнинг маънавий розолати ва тубанлигини бадийи фош қилиш учун шоир туғма истеъдод, классик шеърятнинг энг илгор аъёнчаларига садоқатдан ташқари, маънавий эҳтиёжга айланган ижтимоий йўналишга — расмий сивасга энд шеърят сиваси юргизиш жасоратига эга бўлмоғи лозим эди: Тошотар номи билан тарихга кирган халқ кўзголини Муқимийнинг кўз ўнгига рўй берди — шоир бу пайтда Тошкентда эди. У худди дўсти Фурқат каби кўзголини йўлбошчиси — Инъомхўжа Умурухўжа ўғли билан таниш эди. Тошотар кўзголини чуқур тушунамган эса-да, меҳнаткашлар шоирини бўлиши Муқимийнинг хоҳиши кўзголичлар тарафиди эди. Унинг «Тарихи Фаоти Ноиб Тошкандий» таърих-марсиyasi бунинг яққол далилидир. Халқ озодлиқ ҳаракатининг қаҳрамони «агарчи қамқоқд ва гурбатда қон ютган бўлса ҳам, оқибатда ҳақда бўлиш шарафига муяссар бўлди», дейди шоир, яъни Инъомхўжа ўз маслаҳатидан қайтмагани ва шу йўлда халок бўлганини уқтиради. Халқ ўз қаҳрамонини қадрлагани ҳақида тарихга гувоҳлик беради: «У вафот этган кунда бутун Хўқанд халқи — қари ва ёш, катта ва кичик — ҳамма баробар мотам тутди». Халқ мотами — халқ шоирини Муқимийнинг ҳам мотами эди: «Муқимийнинг ҳам хотири паршон, қайғули

бўлиб, дарду алам билан ақлидан унинг таъриhini чиқарди». Мусибат-зада халқ қайғусининг бадийи ифодаси сифатида яралган бу таърих-марсиya орқали шоир Тошотар халқ кўзголини қаҳрамони Инъомхўжа Умурухўжа ўғли 1897 йил 3 февраль кунини Қўқонда — сургунда вафот этганини авлодлар хотирасида абадийлаштиради. «Муқимий поэзиясида 1892 йил Тошкент кўзголининг иккинчи қаҳрамони ҳақида ҳам — бир неча йиллар Сибирда бўлиб қайтган Аҳмадхўжа Абдурашидхўжа ўғли ҳақида ҳам маълумотлар учрайди, дейди профессор Ф. Каримов. Бу эса Муқимий ижодининг Тошотар кўзголи билан алоқаси биз билганимиздан чуқурроқ бўлиши мумкин, деган фикр уйғотади. 1892 йил кўзголини қаҳрамони вафотига 1897 йили ёзган марсиyasi Муқимийнинг бу тарихий воқеа ва унинг иштирокчиларига муносабати тадрижий бўлганини ва қисман эса-да, унинг ижодида мусбат идеалларни илгари суриш эҳтиёжи мавжудлигини кўради. Лекин, айтиш керакки, Муқимий ижодида мусбат идеал автор позициясида ёрқин намоён бўлади, «Саёҳатномада ҳам, шоирнинг бошқа асарларида ҳам бу яққол сезилади.

«Саёҳатномада айрим қишлоқларнинг ҳаққоний манзаралари жамъдан меҳнаткаш халқ учун воқеликнинг нобилигини, алоҳида одамлар — маҳаллий амалдорларнинг бадийи таърифлари уйғунлашувидан мавжуд разил тузумнинг разил амалдорининг умумлашма образи келиб чиқади. Албатта, мавжуд воқеликнинг, амалдорларнинг танқиди — инқори замири мусбат идеалларга маънавий эҳтиёж ташкил этади. Шунинг учун «дунё кўрилган дор экан» деган хулосага келган шоир ўз шеъронлари — меҳнаткашлар кўнглига оз бўлса ҳам нур олиб кирадиган табиатнинг гўзал манзараларини тасвирлайди. Яъни одамлар ҳақида эҳтиром билан сўзлайди. У Ҳожи Зухур деган кишини ўша давр учун истисно — инсофли амалдор сифатида тасвирлайди. Демак, Муқимий ижодий персонажларни ҳаммиша назарда тутган. Лекин бугунги шеърхонинг Муқимий қаҳрамонлари прототипларини билмаслиги, улар ҳақидаги мисраларнинг формула қадр сиққилиги, бу прототипларнинг тақдир, характерини шарҳлаб бериши тақозо этади.

Шерсиз эмасдур бешалар,
Бордур савоатпешалар,
Қилманг ёмон андешалар,
Яхшилари ҳам бор экан.

деб таъкидлайди шоир. Мусбат идеалларни амалий равишда илгари сурмаганининг сабаби эса, бу мусбат идеаллар ижтимоий ҳаётда амалий равишда майдонга чиқмагани — уларнинг майдонга чиқиши учун тарихий шароитнинг тўла етилмаганидир.

Муҳаммад Аминхўжа Мирзахўжа ўғли Муқимий ана шундай мураккаб шароитда Қўқон демократик муҳитининг пешвоси сифатида майдонга чиқди. У тирик одамлар, меҳнаткаш

лар дарди билан яшади, тирикчилик иқир-чиқирлари билан банд бўлиб қолмади, меҳнаткашлар ҳаётининг катта масалаларини англашга идрокки, қуйлашга қурби етди.

Асрлар давомида шаклланиб, тарраққий этиб, аънавий-қонуний тус олган гоаяий-бадийи оламни янгилаш учун ижтимоий-маънавий эҳтиёж туғилган эди. Дилшод Барнонинг ушбу сўзлари ўша давр демократик шоирлари ижодий изланишлари моҳиятини, йўналишини тўғри кўрсатиб беради: «Умримнинг охириги давларида, шайри ҳукми йилларида сафо ва адолат Фарғона ўлкасининг амричилиги ҳукмидан турли-туман ҳодисалар, жанг ва жанжалларга дучор бўлиб, рус ҳоқими қўлга ўтди. Натияжада, бир қанча зехн ва идрок эгалари икки ёқлама зулм: мутлақ ҳоқимлик ва ислом улмоқларининг иккиюзламачилик мазмунидан ўзларига махсус мавзулар олиб, назмлар айтиб, ижод қила бошладилар». Тарраққийлар даври ижод аҳли Урта Осиёнинг Россияга қўшиб олиншининг ижодий томонини кўрдилар. «Руслар наъра тортмагунча, инсонга ёруғлик кўринмади», деб ёзди Анбар отин. Лекин «рус кўшнисига хайрихоҳ» бўлса-да, «ҳукумат расми-одати билан келишувини йўқлигини ҳам уқтирди. Бу инсоплар демократик муҳит вакиллари ўша мураккаб тарихий вазиятда тўғри ижодий позицияда турганлигини яна бир марта тасдиқлайди. Бинобарин, Муқимий даври шеърятини мавжуд воқеликни аввал мисли кўрилмаган бадийи ҳаққонийлик ва микёслилик, танқидий реализмга хос ошқора тенденциозлик билан қамаб олди.

Муқимий ўз шеърятини биринчилардан бўлиб оммани, халқни тасвирлайди. Омма, халқ образининг Муқимий ижодида ўз тадрижи бор. Масалан, у «Танобчиларда мурсою мадора қилади:

Ақча қўлида — икки-уч мўйсифид
Дерки: «Бу назринишу биллар мурид».

Ҳикоячи: «Зулм қилур... менга эллими» деб арз этади, «ҳисоб ўргатмасиз», деб Жалолхон деган дардисар ўғлини ўзига қўшиб қўйганини айтиб қолади. Ҳикоячи, яъни шоир танобчиларнинг порохўр ва ёвуз ниятли кишилар эканлиги, буни кўриб-билиб турган халқ ҳозирча уларга қарши бирон иш қилишдан ожиз эса-да, лекин пировадиде бир иложини топиб, уларнинг жағига уриш пайида бўлишга ишонади. Ҳикоячи, ўзи кўрган ва тасвирлаган воқеа-ҳодисалар, характерлар моҳиятини, ўз позициясининг маъноси ифодалаб:

Ўзгалари роҳату менга азоб.

дейди.

Бу ўзбек бадийи тафаккури тарихида шеърятнинг мавжуд воқеликка муносабатида янги давр бошланганини далилловчи мисралар. Халқ неқбилиги ва маънавий қудратининг бадийи мужассами бўлиши элик қаҳрамонлар, Мажнун, Фарҳод каби образлар, бутун бир ўлка бойўли маконига айланганини тинсол, маъжоз воситасида тасвирлаган «Зарбулмасал» ҳикоячиси — шоир, Машраб шеърятининг эзилган халқни кўрган инқор лирик қаҳрамони, бирлашува кўчиси Турди ҳаживётининг мустабид Субхонқулихоннинг ўзи ва амалдорларини фош этган, қўқон икки ўзбек қабилисини бирлашмага чақирган лирик қаҳрамони давомчиси сифатида Муқимийнинг «мени» — меҳнаткаш халқ намоёнчаси, меҳнаткаш халқнинг эзиллиги, кўз ёши эвазига ўзгалар роҳат қилаётганини идрок қилган, бу эса ўзи учун азоб эканини англаган — мазкур ижтимоий тенгсизлик ҳақидаги ҳаётий ҳақиқатни баралла айтган — пировадиде:

Тадқиқот
кашфиёт,
ахборот

вардида золимларга қарши онгли курашга қўшилиши шубҳасиз бўлган лирик қаҳрамон туғилганини билдирувчи, далолат этувчи мисолдир. Классик шеърятимизда ижтимоий тенгсизлигини кўриб азобли ўйлар сурган — коллизияга тушган меҳнаткашининг илк образидир.

Бу меҳнаткаш Муқимий ҳажяётида тадрижий ўсиб боради. «Масковчи бой таърифидан» ҳажяётида Ҳодихўжа заводидан ишлайдиган мардикорлар ишни ташлаб қочадилар, чунки улар иш ташлаш даражасида онгли эмаслар, зеро, сиёсий курашнинг бир шакли бўлиши иш ташлаш учун шароит яратадиган маҳаллий ишчилар синфи ҳали туғилган ҳам эмас. Лекин мардикорнинг ишни ташлаб қочиши — аввалгидек ўзини хўрлашларга йўл қўймаслиги ижобий ҳодисадир.

Чизиб қочди бир-бир ҳамма мардикор...

Ҳодихўжа — ўлкада эндигина туғилиб келаётган буржуазиянинг вақили. Шунинг учун у мардикорларнинг бу хатти-ҳаракати моҳиятини тушуниб етмайди:

Купес қолди бу сирга ҳайрону зор.

Шунинг учун Ҳодихўжа мардикорлар издан аттариб боради, «қайтиб юринлар», деб илтимос қилади — нақадар ибтудой муомала:

Топиб мардикорини: «Сейчас юринг. Пожалиста,— дер эрди,— амди туринг».

Мардикорлар қатъий фикрга, ўз позициясига эга эмас. Улар ўз илҳомиз ҳолатини — Ҳодихўжанинг, бўлмаса бошқа бир бойнинг қўлида ишлашга маҳкумлигини англамайди; шунинг учун ўз ижтимоий маъқени мухтафламайдиган — синфий талаблар қўя олмайдилар.

Деда: «Ҳар куни берсанг ўн сўм ҳам, Борилмайди, қўй зовутини, хўжам».

Ҳодихўжа яна ишга таклиф қилиб борганда эса: Сўкиб: «Нет,— деди,— келма, дуррак, пошўли!»

Меҳнаткашининг ижтимоий нафрати муайянлашгани, ўз норозилигини қўрқмай намоён қилгани — ўзини ижтимоий куч деб ҳисоблагандан далолатдирки, бунинг поэзияда тасвирланиши ажойибдир ва «Танобчилар» ҳикоячиси — лирик қаҳрамонига нисбатан ўсиш экани — мардикор бевосита амалий ҳаракатга ўтгани диққатга сазовордир. Бу мардикорлар орасида ўзбек адабиётида илк марта қаламга олинган рус меҳнаткашлари ҳам борлиги айниқса эътиборга лойиқдир. Ҳодихўжанинг мардикорларга рус тилида мурожаат қилиши ва уларнинг рус тилида жавоб қилишлари айни фикрни далиллайди.

«Дар мазаммати замона» ҳажвий гезалининг лирик қаҳрамони:

Уриб бир неча ерин босмачилар зор қақшатиб, Ки аскар бевау бечоралар бехонимон бўлди.—

деб ҳақиқатини баралла айтиди, лекин аниқни қўл ёқада бўлиши керак деб ҳисоблайди. Бу айбдорнинг ижтимоий моҳиятини кўрмайди — мазкур иллат шахар мирасиси — қорзул бошлиғида, деб билади.

«Воқиаи Кўр Ашурбой ҳожи»да: Бу сўзда ҳалойиқ гулдуз айлашиб, Тутиб чиқдилар этгани сансгор.

Лекин ҳалойиқ ва — Ҳақорат қилинган кишилар қолиб, Топиб бой сўзи бунда зўр эътибор.

Муқимий лирик қаҳрамоннинг овози мардона анграйди:

Бачон камбағалларнинг сўзи ўтар, Агар бўлса ақнаш, сўзинг — зулфиқор.

Ижобий қаҳрамонларни ноҳор қилиб қўйган салбий қаҳрамонлар эса ижтимоий шароитнинг хўжайинларидир: Дариго, мулкимизнинг соҳибни аҳли шарор ўлимиш, Шарнат ҳукми қозилар қўлида пурғубор ўлимиш, Ба жойи амри маъруф, қори мунар ошқор ўлимиш, Ҳокиму олимۇ соҳибфасоҳат хори зор ўлимиш, Бу кунда кимки имонин сотар, ул эътибор ўлимиш.

Султон Али Хўжа билан Ҳакимжон, Кўр Ашурбой ҳожига наҳрон кўйиб бериб қочирган қоровул, старший, мингбошилар, ишни шарнатга ҳавола қилган пристав, сувдан қуруқ чиққан Кўр Ашурбой ҳожининг ўзи — разолат асосига қурилган жамиятнинг типик вақилларида.

Муқимий ўз ҳажяётида замона ҳақсизлигини борган сари бадийй тўлақонли ифодалай боради. Кўр Ашурбой ҳожига бағишланган ҳажия амалдаги ҳокимият ҳақсизлик негизига қурилганини бадийй ёрқин акс эттиради:

Ярим оқшомда қоровулнинг уйдан дод овози эшитилди. Маҳалла аҳли йигилиб келади. Ҳокимиятнинг «кўз-қулоқлари» —

Қоровул, старшино мингбошилар Чопиб келдилар, деб: «Начук кор- зор!»

Сиртдан қараганда, улар — қонуннинг чопар тешаси. Биров воя деган ерда ҳозир нозир. Ҳатто:

Босиб кирдилар бу нечук дод деб, Қоровулнинг уйига беҳтиёр.

Ана шу ерда уларнинг кимлиги маълум бўлади:

Кўруб дедилар: «Бой экан, чокиринг». Ашур кўр ўзи ҳам бўлур беқарор.

Кўюб томга бир бузук наровон, Қўлидан тутиб кўрни, қидаи дучор.

Қонун ҳимоачилари жиноятчини қочириб юборади — бу жамият бузғунчилигининг муҳим белгисидир. Бой шовиллади, шоти (наровон) синидаи, Ашур кўр йиқилади. Қоровул, старший, мингбоши —

Итариб кетидин пишанлар билан, Азоб ила томга қилишди сувор.

Муқимий зулм, порахўрлик замонининг бутун бир жараёнини бадийй тасвирлайди. Айбдорни ва жиноятчини гароншига келтиради. Кўр Ашурбой ҳожи ўзини йўқотмайди, чунки қарга қарганинг кўзини чўкимаслигини билади.

Бу амалдор ишни қил қилмай, приставга оширади. Пристав: «Ишни қози өсин», дейди. Қози пора ейди:

Ниҳони сочиб симу зар сув каби Босиди машаққат билан бу губор...

Порахўрлик авж олган жамият — маънавий жиҳатдан хароб бўлган жамият. Номус-ор сотиладиган жамият. Муқимий бунни таъкидлаб, шундай дейди:

Халойиқга қилмас эди ихтилоф, Агар татыбда бўлса номусу ор.

Муқимий шеърятига хос хусусиятлардан бири шунки, у салбий типларни ҳикоячи — мусбат идеал орзусида юрган киши билан бақамати тарзда тасвирлайди. Чунончи, у «Танобчилар»да салбий типларни назарда тутган ҳолда:

Тоғи булар яхшию, бизлар — ёмон, Эл тамизайдин, ҳазар эт, алъамон.—

дейди.

Муқимий халқни музаян тарихий широкта, ҳаётий тарзда бадийй кўрсатиб, уни эъзабтан золимларнинг характерини яратди. Айни пайтда, элининг зулм қаршидада номлуж туриши ҳазар қилишга лойиқ ҳолат эканлигини тушуниб ва золим олдда қўл қоватириб ўрганган шу элга ёрдам сўраб хитоб қилди.

Бу ўзбек шеърятда янги таркиб босқичи бошланганлигини кўрсатуви, Муқимий сарварлигидаги демократик шеърятнинг гражданилик савясининг намоён қилувчи бадийй ҳодисадир.

«Халойиқ» образи «Масковчи бой таърифидан» давом этади:

Ҳикоят қилай, турфа даврон экан, Халойиқ ҳама маҳву ҳайрон экан.

Ҳикоячи турфа давронни ва маҳву ҳайрон халойиқни аниқ кўриб туради, яъни у ала халойиқдан фикран баяланд.

Шоир эл, халойиқ образини конкретлаштиради: Ҳодихўжа андиқонлик маҳаллий бойлардан ҳам қорздор, лекин улар капиталистлар каби кескин фикрли эмас:

Нетармиа, дебон қўстмас эл пулин, — Берурмет,— деса,— сўмига ўн тийин.

Вахоланки, Ҳодихўжа «ўрусга нисфин берай» деса:

Муқаррар дегайки, печать бойласин.

Шу тариха шоир капиталистик муносабатлар туғдирган бу ижтимоий ҳодисани «синганнинг бутун молмулки пулдорлар томонидан ушланиши одатини тасвир этади, шунингдек, феодализм ва капитализм муҳитида вояга етган кишилар психологиясидаги катта ижтимоий фарқни бадийй очиб беради.

Муқимий бевосита характерни очиб йўлидан боради. Бу унинг ҳақиқатан ҳам бадийй тафаккурининг юқори босқичига кўтарилганини намоёни қилади. Чунончи, у, бош қаҳрамонларидан бири — Ҳодихўжа характерини ҳам, шунингдек, персонажлар — Карим оҳун, хизматкор характерларини ҳам индивидуаллаштиради. Эшонга билмай бир рубурў бўлиб қолган хизматкорнинг томоғидан овқат ўтмайди. Энди Ҳодихўжанинг айтганига юргунча, ўлимга қараб боши билан чопишни афзал кўради. Шоир унинг руҳини шу қадар бадийй ёрқин ифодалайди. Аммо Ҳодихўжанинг оғайниси —

Эшитнач Охун ушбу ҳангомани, Олиб бошга қотти кулиб жомани.

Карим оҳун бу воқеага қулади... Бу кулгуси унинг маънавий олами нақадар жирканчилигини кўрсатади. У Ҳодихўжанинг ахлоқсизлигидан нафратланмайди, инсон ҳақоратланганга қандай бўлмасин, балки қулади... У ҳар қандай разолатдан ҳам тоймайдиган даражада тубан шахс. Ҳожидаки, «Воқеан Кўр Ашурбой ҳожи»да бойнинг бузуқлигини билиб қолган халойиқ «гулдуз айлашиб», уни «сангсор этгани тўтиб чиқади», уни «халойиқнинг маънавияти юксаклигини билдиради. Шу тариха Муқимий халқнинг номуси қаттиқлигини, Ҳодихўжа, Кўр Ашурбой ҳожи, Карим Охун каби эзуви синф намоёндаларининг ахлоқсиз ва номусизлигини диалектик узвийликда тасвирлайди. Бу Муқимий шеърятининг энг кучли ва юксак жиҳатларидан биридир.

Албатта, Муқимий поэзиясининг ёрқин жиҳатлари яна кўп.

«Воқеан Виктор»да Муқимий пулдорлар дунёсининг кенг галереясини беради. Ҳодихўжа шондан бошқа бойларнинг ҳам портретини чизади. Айниқса, уларни ўз стихияларида — пул, савдо, судхўрлик муносабатларида кўрсатилиши ажойибдир. Яъни типик характерни типик шароитда кўрсатади.

Аммо, айтиш керакки, Муқимий бадийй тафаккури,— бу сўзининг энг юксак маъносига,— замонавий эди. Айни фазилат айниқса ўша давр социал типлари яратилган ҳажвий ҳикояларида равшан кўринади. Унинг мисралари телеграф орқали борилаётган фикрдек — содда, ёрқин, кўхтасар, образли, кескин. Муқимий фикр драматизмининг тўла бериш

мақсадида мубоғалардан моҳирона фойдаланади. Хўжайин, жумладан, ана шундай дейди:

Ман ризомас, кишига нон берсанг, Е тозуқ сақласанг дон берсанг. Туйдунгидан агарда чиқса тутун, Мунда бер дастмояларни бутун.

Хўжайиннинг охириги гапиде унинг умрининг мазмуни, ҳаёти шиори ифодаланган.

Бўлса умидингиз агар биздан, Манфаат кўрмасин биров сиздан,—

дейди у.

Ҳикоячи — халқнинг эзгу аъёналари руҳида фикрлайдиган киши: Соф ният сувини лойланса, Не ажаб, ҳайр эшиги бойланса. Кичику қатта, хўрд ила реза, Қилдилар бир-бирига истеа,—

деб лирик чекинш қилади у ва бу ёлгон тўй уни «соф ният сувининг лойланиши, ҳайр эшигининг бойланиши» сифатида — ижтимоий-маънавий қашшоқлашув жараёнини очиб берувчи мисол сифатида қизиқтиради.

Гумашанинг мунофиқлигини шоир ёрқин лавҳаларда — ишонарли акс эттиради.

У маҳалласидан тўйга келган одамга шундай деб илтимос қилади: «Яхшилар, тўй қилди, деманг зинҳор, Хўб бўлмас эшитса кешу табор. Билсалар бойлар — аҳли расталарим, Ичларида қийин кейин юрарим. Нима кўп моца — ёру ошно кўп, Вой кўп, шайху хўжа, мулло кўп. Етса ногаҳ қулоқларига бу гап. Обруйим кетиб қолур-да тугаб».

У ўзининг ижтимоий маъқени билади. «Мен бир одамнинг одамию малайи, деб тан олади. Тўғрироғи, у зўру зар оламнинг одамию малайи эди. Шунинг учун у ўзини ана шу одамга муносиб кўрсатиш мақсадида мунофиқлик қилиб:

Бархо айтур эрди тўйларда, Еру дўстига кўча-қўйларда: — Қирқ чорак гурунч олай дейман, Яна: «Тўйимга етмайгай», дейман. Хотирим жам тўғрисида ушум, Камалигим бир сўкум билан ўтунум. Шовласам тўй агар қозонни қуруб, Ўтказинг ўзингиз бошида туруб.

Муқимий бадийй тафаккури ўзининг энг кучга тўлган фаслида ана шундай социал типларнинг бутун бир галереясини яратди.

Демократ шоир бевосита тирик одамларни назарда тутган ҳолда эди қилдики, бу унинг бадийй жиҳатдан кўтариллиши учун имкон берган омиллардан бири бўлди.

Доҳийиқ Владимир Ильич Ленин 1920 йил 2 февралда қилган докладида: «Шарҳда бизнинг сиёсатини янада кўпроқ эҳтиётли ва чидам билан қўлланлиши лозим, чунки Шарҳдаги мамлакатлар диний таассуб таъсири остида бўлиб келган, рус халқига катта ишонсизлик кўзи билан қараб келган, ўн йиллаб ва юз йиллаб чор капиталистик сиёсатининг ва империализмининг зулми остида бўлган мамлакатлардир, бу мамлакатларга нисбатан буюк давлат бўлган Россия ана шундай сиёсат олиб борган эди», деб таъкидлаган эди.

Муқимий, Дилшод Барно, Анбар отин, Фурқат, Аҳмад Доғиш, Аваз Утар, Заъқий, Сатторхон каби ажойиб ижодкорларимиз чор Россияси ана шундай мустамликачилик сиёсатини йўлга қўйган эз авж олдиравган бир пайтда яшадилар. Лекин улар икки Россияни фарқлай олдилар, прогрессив Россияни, унинг маданияти, техникаси, эзгу ниятли кишиларини тарғиб қилдилар. Бу ўша шароит учун ниҳоятда катта маънавий жасорат эди, тафаккур жасорати эди.

Муҳаммадали ҚўШМОҚОВ

1 В. И. Ленин. Урта Осий ва Қозғонистон тўғрисида. «Узбекистон» нашриети, Т., 1967, 538-бет.

Она сайёрамиз мўъжизага бой

Юрт ишқида ёнайлик...

Мироқи боғида

Салқин ҳаво, само беғубор,
Чарақлайди юлдуз галаси.
Кезган сайин тунни ёритар,
Ун тўрт кунлик ойнанинг шуъласи.

Навақирон боғ шундай гушанки —
Ҳатто гулга кўминган ариқ,
Кечалари шундай равшанки —
Топилади йўқолса тарих.

Олма, гилос, олча дарахтлар
Эгилади мўл ҳосилдан.
Куюқ соя солган япроқлар
Чапак чалар ел ҳазилидан.

Гўзал, ширин кучоқларига
Имлагандай бўлар дарахтлар.
Боқсанг клуб пештоқларига
Ранг-баранг нақш нурда ярақлар.

Омон бўлгур йигитлар, қизлар
Боғ ичига тўлдирар чирой.
Суқланади кўкда юлдузлар,
Суқланади ҳатто тўлин ой.

Меҳнатсевар қувноқ элларнинг
Уз яратган боғидир бу боғ.
Салмоғи бор бизда йилларнинг
Шаҳар тусин олмоқда қишлоқ.

Ажабо, ҳар гулнинг ҳиди бошқача,
Бироқ барчаси ҳам қалбга олар йўл.
Ҳар кимнинг севгиси, диди бошқача,
Бироқ ҳуш ёқади барчасига гул.

Она сайёрамиз мўъжизага бой,
Ҳид бордир палаклар, чакалларда.
Ёр васли — юракда умидбахш чирой,
Шу чирой нақши бор чақалоқларда.

Гоҳ ўхшаш, гоҳ ҳар хил тарелади бўй
Ҳандалак, зирк иси — ҳаммаси яхши,

Шарофжон Орифийга

Нурлантириб сўзимни оловли меҳринг билан,
Дўстлигимиз инига маржон каби тизаман,
Дўста қувват бергувчи идроким, зеҳним билан,
Бу шеъримни, эй дўстим, сенга атаб ёзаман.

Сулаймон Стальский қирқдан ўтиб шеър ёзди,
Охирги нафасгача ижодидан безмади.
Жамбул тўқсон ёшида ялқовликка гўр қазди,
Сенга ўрнақдир шундай устозларнинг хизмати.

Ҳа, дўстим, ҳасадчилар бордир азал-азалдан,
Ҳурган лайчани доим писанд қилмадик филдек.
Шеъримиз ёнга захар, дўста ширин асалдан,
Ғолиб чиқдик курашда, юртга жон фидо қилдик.

Гўзал илҳом парисин — шеърят маликасин,
Ҳурматлашдан ортиқроқ шараф борми шоирга.
Улоқтирдигин йироққа беғамлик кўланкасин,
Азиз умринг бахшида поэзия — шеърга.

«Соғинч» китобинг учун сенга олқиш, таҳсинлар,
Яхши асарларимиз бизга абадий гулларга.
Мансабпарастлар бизни майли мақтамасинлар,
Ўткинчи шону шуҳрат учун эмасмиз муҳтож.

Охирги сўзим шулки, бахт ёр бўлсин, бўлгин соғ,
Юрт ишқида ёнайлик дарёлар мисол уйғоқ,
Қўлимиздан қўймайлик тигдай ўткир қаламни!

* * *

Шундай ҳидлар ҳам бор — нақадер бадбўй,
Табиат ишига эмасмиз қарши.

Аммоки бир ҳидга — кўнглин яйрамас,
Унинг ижодкори эмас табиат.
У ҳид кезган жойда булбул сайрамас,
У ҳидлар захарли илонга нисбат.

У ҳид кезган жойда очлик, қирғин ҳам,
Танқис бўлиб қолар иссиқ нон ҳиди.
У ҳид таралмасин, ҳатто бир кун ҳам;
У ҳид — бомба дуди, у ҳид — қон ҳиди.

Бахшига

Октябрь яратган Совет юртини,
Севинч-ла қаршилаб олган шоирсан.
Яшнаган қишлоғинг — «Қайнар» кўркини
Қувноқ кўшиқ-қуйга солган шоирсан.

Ғамли кунларингни, шод кунларингни
Достон қилганингда, кичик дўмиранг
Катта хизмат қилди — қалбинг торини
Ўзидай янгради, бўлолди журанг.

«Дангасага: «Мол боқ», десам, боқмайди...»
Иш ёқмас устидан кулиб куйлади.
Халққа ким ёқмас, сенга ёқмади,
Халқ шоири бўлдинг, билиб куйлади.

Ижод, меҳнат билан топдигин қадрингни,
Қабринг буркангандир турфа гулларга.
«Қайнар» булоғидай тиниқ сатрингни
Кўлдан ёд олганмиз, борсан дилларда.

Гулларга

Мақтовларга бойсиз, аммо севгилим —
Келиб қолса сизни оралаб, кулиб,
Юзини тўссангиз ранжийди кўнглим,
Чунки у кўринар ягона бўлиб.

Эй гуллар, сиз билан безанса-да тўй,
Қанча соз бўлса-да муш-анбарингиз.
Ёрим сочларидек таратолмас бўй,
Чиройда ёримдай эмас барингиз.

Қарши

Алижон ИҮЛДОШЕВ

Бугдойзорда

Ой нурини ҳовучлаб сочар,
Нурга чўмилади қир-тоғлар.
Туйғу кийик бўлиб далага қочар,
Ўзига чорлайди бўлиқ бошоқлар.

Бугдойзор бағрида буюқ хазина,
Хирмонлар юксалар орзулар мисол.
Хув, олмос чўққида тўхтар озгина
Дехқон ўроғига ўхшаган ҳиллол.

Арқондек ингичка сўқмоқдан келар
Отлар туегининг дупур-дупури.
Сабо хаёл бўлиб атрэфда елар,
Бугун бугдойзорда кўшиқнинг зўри.

Энг ажиб ёшда
Ажиб бахт кутарди.

Ногоҳ изғирин туриб,
Бойчечакни сўлдирди.
Гўёки табиатни
Ғам-ғуссага тўлдирди!

Озгина яшади, бироқ у,
Қалбимда бир титроқ қолдирди мангу.

Юракдаги, осмондаги
момақалдироқ —

Унинг ноласи.
Ахир, бойчечак эди
Баҳорнинг тўнғич боласи!

* * *

Анҳор лабида ялпиз,
Ялпиз терарди бир қиз.
Гўзалликка боқаман,
Қалбга олов ёқаман.

Анҳор лаби қирғоқда,
Кўм-кўк майса ўтлоқда.
Тамом бўлди бор ялпиз,
Қолди фақат ажиб из.
Қиз ялпиз териб кетди,
Қалбга завоқ бериб кетди.

Бойчечак

Жарнинг тик ёқасига жонин осганча,
Дилдираб-дилдираб нозли бойчечак.
Зар тўла қуёшни бағрига босганча
Сўзлар бир эртақ.
Бойчечак бошида кўкламни тутарди,

* * *

Азиз дийдорингга ташна яшардим.
Эзгу ният билан ошна яшардим...
Бир ачиқ сўзингдан чўчиб кетдим мен,
Ҳадик олган қушдек учиб кетдим мен,
Ҳувиллаб қолди-да дўстлиқнинг боғи,
Бир умр ўчмагай ёмон сўз доғи!

П. КРАСНОЯРЦЕВ. Мироб Маъмур Худойбердиев.

Китоб беаги
республика кўрғазмасида

Инсонга тинчлик [туркумдан].

Э. ОХУНОВ, Сайроқи
қуш.

Оналик

Бахт туйғуси.

РАССОМ
ҚУТЛУҒ
БАШАРОВ
АСАРЛАРИДАН

ЮЛДУЗЛАР ОСМОНИ «МЕҲМОН» КУТМОҶДА

XVII асрда Ғарбда тарқалган «Ажойиботлар тарихи» китобида «думли юлдузлар» — худо ғазабининг элчилари деб талқин қилинган эди. Жумладан, унда мана бундай гаплар бор эди: авом кишилар қадимдан, «думли юлдузларнинг кўчишини турли бахтсизликлар белгиси деб билганлар. Афсуски, ҳозир ҳам кинотдаги бу ажойиб ҳодисага бахтсизлик нишониси деб қарайдиганлар йўқ эмас.

Ҳўш, кометалар қандай осмон jismlари ва нима учун улар бошқа осмон jismlаридан фарқ қилган ҳолда «думли» бўлади! «Комета» грекча сўз бўлиб, «сочли деган маънони аниқлатади. Дарҳақиқат, бу осмон jismlари икки қисмдан иборат бўлиб, унинг юз миллионлаб километрга чўзилган «думи» тузилишига кўра, таралган соча ўхшаб кетади. Кометалар кўёш системасига тегишли майда осмон jismlаридан ҳисобланиб, уларнинг асосий массаси ядро қисмида мужассамлашган бўлади. Узоқдан хира юлдузга ўхшаб кўринган кометанинг ядроси, Кўёшга яқинлашган, сийрак газ булути билан ўралади. Кома деб аталуви бундай газ булути Кўёш ҳароратидан баҳраманд бўлган ядронинг ўзидан ажраллади. Комадан эса, ўз навбатида, Кўёшга қарама-қарши томонга яна ҳам сийрак газ булути кўринишида «дум» чўзилади.

Қадимда, бир неча юз йиллар давомида, «думли юлдузларга осмон jismlарига ҳеч алоқаси бўлмаган, Ер атмосферасига тегишли ҳодиса деб қараларди. Биринчи бўлиб машҳур даниялик астроном Тихо Браге 1577 йилда ўз кузатишлари асосида кометаларнинг планеталар оралиғида ҳаракатланувчи осмон jismlари эканлигини исботлади. Бирок уларнинг Кўёш системасидаги орбиталарини аниқлаш учун яна ўнлаб йиллар вақт керак бўлди. XVII асрда яшаган, юлдузлар атласини тузган ва унда гравюралари орқали Самарқанд расадхонаси ҳақида маълумот берган поляк астроном Ян Гевелий, «думли юлдузларнинг орбиталар бўйлаб эгри чизикли ҳаракатланшини аниқлади. Кометаларнинг параболлик орбита бўйлаб ҳаракатланшини эса, буюк инглиз физиги Ньютон исбот қилди. Ньютон томонидан кўйилган ва барча кузатишган кометаларнинг орбиталарини ҳисоблашдек муҳим масалани ечишга унинг шогирди, таниқли олим Галлей киришди.

Галлей 1337 йилдан то 1698 йилга қадар кузатишган 24 та «думли юлдуз»нинг орбиталарини ҳисоблаб,

1705 йили бу кометалар орбиталарини элементларининг [комета орбитаси текислигининг Ер орбитаси текислиги оғмаллиги, Кўёшга энг яқин масофадан ўтиш вақти ва ҳоказо] катталикларини ўз ичига олган каталог — жадвални тузди. Катта меҳнат эвазига тузилган бу жадвал олимга кутилмаганди зўр шўҳрат келтирди. Гап шундаки, бу кометалар ичидан 3 тасининг [1531 йили Аппан, 1607 йили Кеплер ва Лонгомонтан ҳамда 1682 йили Галлей томонидан кузатилганлари] орбита элементлари деярли бир хил бўлиб чиқди. Бу фавқулодда ҳол эмаслигига қаттиқ ишонган Галлей 1705 йили шундай деб ёзди: «Ҳамма элементлари [учала кометанинг] жуда аниқ мос келади. Фақат биринчисининг даври 76 йилу 2 ой, иккинчисиники 74 йилу 10,5 ойлиги билан бир-бирдан бир оз фарқ қилиб, уларнинг учаласини битта комета дейишга асос бермайдми. Бироқ биз билмаемизки, Сатурннинг ҳаракати ҳам бошқа планеталар, аниқса Юпитер таъсирида ўзгариб туради ва унинг айланishi даври бир неча кунлик хатоликка эга. Бинобарин, Сатурндан қарийб 4 марта нарига кетадиган комета ҳаракатига планеталарнинг таъсири бир неча марта кўп бўлишини тушуниш кийин эмас. Шунинг учун ҳам ишонч билан айтилолмайми, бу учала комета аслида битта комета бўлиб, у 1758 йили қайтиб келади. Агар у қайтса, бошқа кометаларнинг ҳам вақт ўтиши билан даврий равишда Кўёшга қайтишларига шубҳа қолмайди».

1742 йили Галлей вафот этди. 1758 йилга келиб, Галлей башорат қилган кометанинг Кўёшга қайтиш вақти яқинлашаётган эди. Бу даврда француз математиги ва астрономи А. Клод-Клеро ўзаро тортишши кучлари таъсирида ҳаракатланадиган осмон механизмининг машҳур «уч жисм масаласи» устидаги ишларини яқунлаш арасида эди. Олимни кўпроқ «уч жисм масаласини ечиш жараёнида топган формулалари, Ньютоннинг тортишши қонунини текширишига қанчалик имкон бера олиши қизиқтирарди. Худди шунинг учун ҳам Галлей башорат қилган комета Кўёш таъсиридан ташқар яна бошқа планеталар, асосан Юпитер ва Сатурн таъсирида бўлишини билган К. Клеро, бу планеталарнинг қомета ҳаракатига, бинобарин унинг даврига қанчалик таъсир қилишини ҳисоблашга киришди. Вақт оз қолган эди. Фан душманлари кометанинг қайтаётганлиги, Ньютон тортишши қонулирининг уйдирмалигидан дарак беради, деб даъво қила бошладилар. Клеро ҳисоблашларини тезда тизига қарор қилди, акс ҳолда, кечикиса, бундай мураккаб ҳисоблашларнинг қиймати «бир пул» бўлиб қолиши ҳеч гап эмас эди. Унга машҳур француз астрономи Лалаанд ва математик аёл Гортензия Лепстлар ёрдамга келишди.

Уч жисм масаласи устида учала олимнинг тинчмасиз ишлаши ўз натижаларини берди. Комета кўринишига икки ой қолганда барча ҳисоблаш ишлами аяқуланди: «Менинг ҳисоб-китобимга кўра, — деб ёзган эди Клеро ўшанда, — Юпитер туфайли кометанинг навбатдаги даври олдин-

гисига нисбатан 518 сутка ортиқ бўлади. Сатурн эса уни яна 100 кунга чўзади, шунинг учун ҳам комета перигелийдан апрелнинг ўрталарида [1759 йил 13 апрелда] ўтади». Шунингдек, у ўз ҳисоблашларининг фарқи бир ой бўлиши мумкинлигини эътироф қилади.

Олимлар янглишмаган эдилар. Галлей башорат қилган «думли юлдуз» 1759 йилнинг 12 мартда, яъни олим эътироф қилганча, роса бир ой фарқ билан перигелийдан ўтди. Кометани ҳаммадан олдин — 1758 йилнинг 25 декабрида астрономия ишчибози Г. Палич кўрди. Францияда биринчи бўлиб «думли юлдуз»ни Париждаги Деңиз обсерваториясининг ходими Мессье 1759 йилнинг 21 январда кузатди. Комета февралнинг бошларига яқин кўринди, кейинчалик ҳавонинг аийини ва кометанинг Кўёшга яқинлашиши уни кўришга имкон бермади. 4 апрель куни тонг шафаги муҳитида комета яна осмонда ярқираб порлади. Унинг дум узунлиги 25 градусгача этди. Майнинг охирида Кўёш ва Ердан узоқлашадиган бу «юлдуз»ни оддий кўз билан кўриш мумкин бўлмай қолди. Июннинг бошларида эса у бутунлай кўздан гойиб бўлди.

Шундай қилиб, Галлейнинг башорати тўла тасдиқланди. Бу эса, ўз навбатида Ньютоннинг бутун олам тортишши қонунини яна бир бор исботлади. Натжида, Кўёш системасининг аъзоси эканлиги тасдиқланган комета ўз кашфиётичи шарафига Галлей деб аталадиган бўлди.

Кометанинг Кўёшга навбатдаги қайтиши яна ҳам аниқроқ ҳисобланди. Чунки бу даврда В. Гершель орбитаси Сатурндан кейинда бўлган Уранини очди. Француз олимни Понтекулан, кометанинг кўринишига бир йилча қолганда, ҳисоблаш ишларини ва Галлей кометаси 1835 йилнинг 13 ноябрда перигелийдан ўтади, деб маълум қилди. Бунда олим ўз ҳисоблашларининг фарқи ўн бир суткадан ошмаслигини таъкидлади. Аслида комета перигелийдан 16 ноябрь куни ўтди [фарқ атғи уч кун бўлди] ва бу билан осмон механизми таъин ҳуусида Ньютон ва Кеплер башорати яна бир қарра исботланди.

Кометанинг Кўёшга навбатдаги яқинлашини биринчи бўлиб римлик Дюмушель 1835 йилнинг 5 августда Савр юлдузлари туркумида хира туман доғча шаклида кузатди. 25 сентябрга келиб, уни оддий кўз билан кўриш мумкин бўлди. 17 октябрда Пулково обсерваториясининг асосчиси В. Струве икки хира юлдузчанинг комета билан тўқилишини кузатди. Ўз кузатишлари натижасида Струве, кометанинг ҳатто бош қисмида [яъни унинг ядроси яқинида] газ массасининг зичлиги жуда кам миқдорни ташкил қилишини аниқлади.

Галлейнинг навбатдаги қайтиши 1910 йилда рўй берди. Январ ойининг охирида комета ўз номига муносив қисқа «дум» пайдо қилди. Февралда уни оддий кўз билан бемалол кўриш мумкин бўлди. Март ойининг бошларида комета Кўёш нурларига «қўйилиб» кўринмай қолди. Апрельнинг ўрталарида, уни яна эрта тонгда осмоннинг шарқ томо-

нида кўриш мумкин бўлди. Комета перигелийдан ўтган, май ойида, айнисқа, ўз чиройини намойиш этди. Есентуқлик астрономия ишчибози К. Пашин 10 майда Галлейни кузатиб, ўз кундалигига қўйидагиларни битди: «Дастлаб булутлар ортидан Давнинг юлдузлари, кейин Пегаснинг юлдузларига қариб тақалган кенг ёруғ йўл кўзга ташланди. Бирдан хаёлга келган фикрдан титраб кетдим. Ахир, бу йўл комета думининг давоми-ку! Бу қадар улкан «дум!» «Дум» булутлардан борган сари узоқлашиб борарди. Ниҳоят, кометанинг бош қисми кўринди. Энди у бутун борлиги билан кўз ўнгимда намоен эди. Ажойиб буюклик ва гўзаллиқни ўзда касб этди комета ўша ту!»

Комета 19 май куни Ердан 22,5 миллион километр нарида — Ер ва Кўёш орасидан ўтди.

Охириги марта кометани америкалик астроном Кертс 1911 йилнинг 15 июлида кузатди. Маълумки, Галлейнинг Кўёш яқинидан охириги ўтишидан кейин тўққизинчи планета Плутои топилди. Астрономлар маълум тўққизта планетанинг Галлей ҳаракатига таъсирини ҳисобга олган ҳолда унинг навбатдаги перигелийдан ўтиш пайтини ҳисоблаб қўйганларга анча бўлди. Бу ҳисоб-китобга кўра, машҳур «думли юлдуз» перигелийдан 1986 йилнинг 9 февралда ўтади. Комета 1948 йилдаёқ афелийдан [орбитасининг] Кўёшдан энг узоқдаги нуқтасидан] ўтиб, Кўёшга томон йўлга чиққан. Айим кунларда эса, у Сатурн билан Юпитер планеталарининг орбиталари оралиғида, биздан қарийб 1,5 миллиард километрли масофада Кўёшга олган катта тезлик билан учмоқда. Бу «ай улкан масофа» ядроси атғи бир неча километрдан иборат бўлган Галлей кометасини планетазининг энг гнган телескопи ёрдамида 1982 йил охирида фотографик йўл билан кўришга муваффақ бўлинди. Кометани оддий кўз билан 1985 йилнинг декабрь ойларда Савр юлдуз туркумида кузатса бўлади.

Ҳар йили телескоплар ёрдамида ўнлаб кометалар кузатилишига қарамай, уларнинг физик табиатлари, орбиталари ва келиб чиқишлари ҳамда парчаланиб йўқолишлари билан боғлиқ бўлган кўп жумбоқларга ҳали тўла жавоб топилгани йўқ. Бундай ийрик кометаларнинг Кўёшга, жумладан, Ерга яқинлашувлари жуда кам учрайдиган ҳодиса эканлигини эътиборга олиб, жаҳон олимлари, биринчи навбатда астрономлар, Галлейнинг навбатдаги яқинлашмига катта тайёргарлик кўрмоқдалар. Маълумки, олимлар эса «думли юлдузларнинг физик табиатини ўрганиш ва улар билан боғлиқ бошқа муаммоларни ҳал қилиш мақсадида Галлейни Ергаги обсерваторияларда кузатишдан ташқари, кометанинг яқинлашми арасида махсус космик аппаратлар ёрдамида у ҳақда маълумот олишни планлаштирмоқдалар.

Мамадмуо МАМАДАЗИМОВ,
физика-математика фанлари
кандидати

РАНГ-БАРАНГ
ОЛАМ

АКАДЕМИК ЗИЁДУЛЛАЕВ

(70 ЕШГА ТУЛИШИ МУНОСАБАТИ БИЛАН).

Ўз илми, истеъдоди билан Ватанининг янада гуллаб-яшнашига хизмат қилган олим бахтлидир. Академик Сандкарим Зиёдуллаев худди шундай деб ўйлайди. Чунки у буни ўз тажрибасидан билади.

Экономика — рақамлар тили билан сўзлайдиган фан. Аммо Совет Ўзбекистони экономика соҳасида эришган муваффақиятларини тасаввурга келтирсангиз, республикамизда экономика фанининг тараққиётини назардан кечирсангиз, қалбингиз ифтихор туйғулари билан тўлиб-тошади, рақамлар рўҳингизга ахши шеър каби таъсир этади. Мана шундай юксак туйғу — ифтихор ҳисси Сандкарим Зиёдуллаев илҳомига ҳамшира қанот бағишлаб келмоқда.

С. Зиёдуллаев жуда катта амалий ишни илмий фаолият билан қамбарчас боғлаган ҳолда олиб бораётган олимларимиздан ҳисобланади. У ўзоқ йиллар масъул лавозимларда сдқидилдан ишлаш билан биргаликда, маҳаллий саноат ва қурилишни раванқ топтириш муаммоларига доир, Ўзбекистон ССР халқ ҳўжалигини планлаштириш, ишлаб чиқарувчи кучларини жойлаштириш ва комплекс ривожлантириш, территориал ишлаб чиқариш комплексларини ташкил этиш масалаларига оид кўплаб тадқиқотлар яратди. Сўнгги ўн йил давомида С. Зиёдуллаев ўзини батамом илм-фанга бағишлади. Унинг Ўзбекистон ССР Фанлар академияси Президиуми қошидаги Ишлаб чиқарувчи кучларни ўрганиш бўйича кенгаш рақиси сифатидаги фаолияти айниқса эътиборга моликдир.

Сандкарим Зиёдуллаевнинг илмий раҳбарлиги ва бевосита иштирокида ўзоқ муддатга мўлжалланган йирик ишлар — республикада ишлаб чиқарувчи кучларини тараққий эттириш ва жойлаштиришнинг истиқбол схемаси, илмий-техник тараққиёт ҳамда территориал ишлаб чиқариш комплексларини ташкил этиш ва ривожлантириш программалари амалга оширилди ва улар мамлакат илмий жамоатчилигининг юксак баҳосига сазовор бўлди. Республика экономикаси ва унинг истиқболи борасида тўпланган чуқур илмий тажрибалар Сибирь дарёларининг бир қисмини Урта Осиёга оқизиш кечиктириб бўлмайдиган масала эканлигини ҳал этишга сафарбар қилинди, бунинг учун сўнгги ўн йил давомида изчил илмий тадқиқот ишлари олиб борилди.

С. Зиёдуллаев қаламга мансуб 200 га яқин илмий тадқиқотлар орасида «Ўзбекистон саноати ва уни ривожлантиришнинг асосий иқтисодий масалалари», «Ўзбекистон ССР экономикасини планлаштириш ва унинг тараққиёти», «Коммунистик қурилиш тажрибасида социализмининг иқтисодий қонуллари»,

«Урта Осиёда ишлаб чиқарувчи кучларини ривожлантиришнинг регионал хусусиятлари ва потенциал имкониятлари» каби асарлар алоҳида ажралиб туради.

Бу ва бошқа тадқиқотларда республикани индустриалаштиришнинг назарий масалалари, коммунистик қурилиш тажрибасида социализмининг асосий иқтисодий қонуниятларидан фойдаланиш йўл-йўриқлари баён қилинган, халқ ҳўжалигига плани раҳбарлик қилиш ленинча ғояларининг рўёбга чиқиши жараёнлари, социалистик планлаштиришнинг буюк афзалликлари ҳамда унинг республика экономикасининг ривожига самарали таъсири таҳлил этилган.

С. Зиёдуллаевнинг асарларида планлаштиришнинг илмий савиясини оширишга қаратилган ленинча йўлнинг афзалликлари, Ўзбекистон халқ ҳўжалигини планлаштиришнинг яқин йилларга ва истиқболга мўлжалланган режалари СССРдаги қардош республикаларнинг ягона иттифоқда рўёбга чиқарилиши зарурлиги, планлаштириш ва халқ ҳўжалигини бошқаришда илмий мўлжални таомиллаштиришнинг аҳамияти кўрсатиб берилди.

Олимнинг кўпгина асарлари экономика тараққиётининг асосий босқичлари таҳлилига бағишланган. Ушбу тадқиқотларда халқ ҳўжалигини комплекс ривожлантиришнинг истиқбол йўллари, табиий бойликлар ва меҳнат ресурсларидан тўқисроқ фойдаланиш базасида Бутуниттифок меҳнат тақсимида Ўзбекистоннинг рақонал иқтисослашувига доир масалалар оидинлашади, ўлка экономикасининг ўзигагина хос хусусиятлар очиб берилди. Олим асарларининг илмий қиммати салмоқли бўлгани учун ҳам уларнинг талайгина қисми инглиз, француз, араб, испан, немис тилларига таржима қилинган.

Сандкарим Зиёдуллаев СССР Фанлар академияси қошидаги «СССРда ишлаб чиқарувчи кучларини жойлаштириш» Илмий кенгаши Урта Осиё комиссиясининг рақиси сифатида ҳам жуда катта илмий-ташқилий ишларга бошчилик қилмоқда. Унинг раҳбарлигида мазкур комиссия Урта Осиёда ўзоқ истиқболга мўлжаллаб ишлаб чиқарувчи кучларини ривожлантириш ва жойлаштириш масалаларини, Урта Осиёдаги ёнлиги-энергетика ресурсларидан комплекс фойдаланиш, табиий бойликларини комплекс ўзлаштириш ва Урта Осиёнинг мамлакат халқ ҳўжалиги комплексига қўшаётган ҳиссасини кўпайтириш каби проблемаларини ҳал этмоқда.

С. Зиёдуллаев ўзининг серқирра ва самарали фаолияти билан партия ва халқимизнинг юксак ишончига сазовор бўлди. У 1949 йилдан бери Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг аъзоси-

дир. 1947 йилдан 1975 йилга қадар Ўзбекистон ССР Олий Советининг депутати бўлди, КПСС XXII съездига, Ўзбекистон Компартияси Х—XX съездларига делегат қилиб сайланди.

Олимнинг фаолияти партия ва ҳўкуматимиз томонидан муносиб тақдирланди. Сандкарим Зиёдуллаев Ленин ордени, уч марта Меҳнат Қизил Байроқ, «Хўрмат Белгиси» орденлари, Ўзбекистон ССР Олий Советининг Фахрий ёрлиқлари, СССР медаллари, «СССР халқ ҳўжалигини планлаштириш аълочиси» нишони билан мукофотланган. Иқтисод фанини ривожлантириш, юксак малакали илмий кадрлар тайёрлашдаги хизматлари ҳамда тўғилган кўнига етмиш йил тўлиши муносабати билан С. Зиёдуллаев партия ва ҳўкуматимизнинг яна бир олий мукофоти — Халқлар дўстлиги орденига сазовор бўлди.

Партия ва халқ ишига садоқат, юксак даражада меҳнатсеварлик, ўзига ва бошқаларга талабчанлик, ёш авлодга домий меҳрибонлик ва ғамхўрлик олим ва арбоб Сандкарим Зиёдуллаевга катта хўрмат-эътибор келтирди. Ҳозирги пайтда ҳам олим Ўзбекистонининг ишлаб чиқарувчи кучларини тараққий эттиришнинг муҳим проблемаларини илмий жиҳатдан ҳал қилиш билан боғлиқ кинодий режалар билан машғул.

Одиззамон МИРЗАЕВ,

иқтисод фанлари кандидати

ҚИЗЛАР

Бибисора ТУРОБОВА

Қизлар!

Бу кеч — ўйларимнинг ағдуси сизлар,
Дил ёқар баҳордан минг ҳисса сулуви!
Сизни ўйлаганда сержоранг сўзлар
Тинмасдан қуйилар, бежанг, бегулу...
Қизлар! Менинг шўх, қалби чўғ дугоналарим,
Покликда тенги йўқ дурдоналарим.
Муҳаббат бобнда хаёлдан юксак,
Меҳнатда, шухратда ягоналарим!
Мен сизни қуйлайман, тугамайди сўз,
Ниҳоя бўлмайди завқ, ҳаяжонга,
Куйимни тинглагач ҳатто ой, юлдуз,
Қувш ҳам рашк этар, Сизга — Инсонга!
Қизлар! Қерда бўлмайин ҳамроҳ, чиройсиз,
Пахтазор, қирдами, тўйдами, куйда.
Ҳар ерда ардоқли, иззатга бойсиз,
Эл меҳри, юрт ишқи ёр бўлгач шу-да!
Қизлар! Мен сизни қуйлайман, нурда чайилган,
Уктам чеҳрангизга тикилиб, ўйчан.
«Оқ олтин» уйдингиз мағрур, керилган —
Чўққилар меҳнатни ўргансин Сиздан
Бинолар қурдингиз бахтга қорилган —
Қатор, жуфт чироқлар зилансин Сиздан!
Қизлар! Мен севган баҳордан боқира қизлар!

Хали туймаганим шодликдан бекам;
Ениб интилганим қўшиқдан кўркам,
Ҳаётда қолдиринг — бекайғу излар...
Қизлар! Хаёлим кўкида сонсиз юлдузлар!..

Қўшиққа навбат

Муножот Ийльчиевага

Тингла, осмон, тинглаг тоғлар, қўшиққа навбат,
Ҳар бандида севинч, орзу, тилақлар қат-қат.
Дарёларнинг тўлкинидан мавжини олган,
Ол қуёшдан ёлқинини, авжини олган.
Шўх қизларнинг қулгусидай уқтам бу қўшиқ,
Йигитларнинг орзусидай кўркам бу қўшиқ,
Бу қўшиқда — келинларнинг висол алласи,
Бу қўшиқда — оналарнинг ойдан алласи.
Кўнглимларнинг нозик-нозик тоғларини чертар,
Севинчларга қанот бергай, ғамларни ўртар.
Бу қўшиқда Ўзбекистон очади жамол,
О, бу қўшиқ! Зарафшоннинг сувидек зилол...
Тингла, осмон, тинглаг тоғлар, қўшиққа навбат!

Самарқанд

И ЖОДКОР МАСЪУЛИЯТИ

Сайдулла МИРЗАЕВ,

Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган фан арбоби,
профессор

КПСС Марказий Комитетининг Июнь пленуми партиянинг идеология ва оммавий-сиёсий ишлар соҳасидаги вазифаларини очик-ойдин белгилаб, меҳнаткашларни инсонпарварлик, она-Ватанга садоқат ва муҳаббат, Ленин ва партия ишига юксак эътиқод руҳида тарбиялашдек муқаддас ишга бевосита катта ҳисса қўшаётган адабиёт ва санъатни янада тараққий эттириш учун янги ижодий уфқларни кўрсатиб берди.

Июнь пленуми томонидан адабиёт ва санъат олдига қўйилган шарафли ва масъулиятли вазифани бажаришда адабиётимизнинг келажаги бўлган ёш ижодкорларни гоёвий жиҳатдан тарбиялаш масаласи ҳам муҳим аҳамият касб этади. Маълумки, ҳозирги адабиётимизнинг тараққий этишига Уйғун, Назир Сафаров, Комил Яшин, Шароф Рашидов, Зулфия, Сарвар Азимов, Изаат Султон, Раҳмат Файзий, Ҳамид Фулом, Мирмуҳсин, Саид Аҳмад, Асқад Мухтор, Шукрулло, Одил Ёкубов каби устоз ёзувчилар билан бирга, уларнинг истеъдодли

шоғирдлари — истиқболи порлоқ талантли ёшлар ҳам муносиб ҳисса қўшаётирлар.

Маълумки, ижодкор ёшларни тарбиялаб вояга етказиш Коммунистик партиянинг доимо диққат марказида турибди. Партия бу соҳада янги-янги тadbирларни амалга ошираётир. КПСС Марказий Комитетининг 1976 йили «Ижодкор ёшлар билан ишлаш тўғрисида» қабул қилган қарори ҳам ана шу ғамхўрликнинг ёрқин кўриниши эди. Партия сўзларида, пленумларида ва КПСС Марказий Комитетининг кундалик фаолиятида бу ғамхўрлик зўр куч билан муттасил тарзда намоён бўлмоқда.

Шуни ҳам унутмаслик керакики, Коммунистик партия ижодкор ёшларнинг граждон ва ёзувчи сифатида ўсишига ҳар жиҳатдан ёрдамлашар экан, улар олдига ҳалқ ва жамият манфаатлари нуқтан назаридан маълум талаблар ҳам ҳўяди: қаламкашларни доимо ростгўй бўлишга, ҳаётни ҳақоний акс эттиришга, меҳнаткаш халқнинг манфаатларини, орзу-

истакларини изчиллик ва қатъиятлик билан ҳўйма қилишга даъват этади. Ижодкор ёшлар эса партиявийлик билан ижод эринлиги ўртасидаги ана шу диалектик бирлиكنи чуқур идрок этиб, бу бирлиكنи тўлиқ маъқуллаб чиқмоқдалар: гоёвий-бадний етук асарлар яратиб, ҳалққа, партияга, она-Ватанга виждонан хизмат қилиш иштиёқида яшамоқдалар. Улар томонидан яратилган кўнгина шеърлар, достонлар, ҳўкоялар, очерк ва қиссалар бу фикрнинг тўлиқ исботлайди.

Лекин бундан ёш ёзувчилар билан ишлаш соҳасида, ёшлар ижодида ҳеч қандай нуқсон йўқ, ҳўма нарсга жойида экан, деган ҳўлоса чиқмаслиги лозим. Чўночки, воқеликни тасвирлашда айрим ижодкор ёшларда маҳорат ва сиёсий ўткирлик етишмай қолаётир. Баъзи ҳўлларда ишл-муҳаббат, тор ва интими оилавий ҳаёт билан боғлиқ ўртамийна асарлар ёзишдан нариги ўтилмайтир. Ваҳоланки, ҳаёт жамиятдаги барча моддий ва маънавий бойликларни яра-

тиб, мамлакатимизнинг буюк тараққийини таъминлаётган меҳнаткаш замондошларимизнинг тилик ижобий образларини ёрқин акс эттиришга янада кўпроқ диққат айтишни тақозо қилмоқда. Ижодкор ёшлар ана шу ҳаёт талабини назарга олиб, ҳозирги замоннинг коммунистик қурилиш, ижтимоий меҳнат, ватанпарварлик, инсонпарварлик, дўстлик, тинчлик учун кураш муаммолари билан узвий боғлиқ бўлган долзарб мавзуларини кўтариб чиқишга қанчалик интишлар ва ўз асарларида муҳим замонавий мавзуларни жонли ҳўмда тўлақонли қилиб тасвирласалар, уларнинг ижодий ютуқларини шўнча кўп бўлади.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ Юрий Владимирович Андропов Июнь пленумида (1983 йил) сўзлаган нуқтида бундай деди: «Ҳатто энг ёрқин ва мароқли проплагада, энг моҳирона ва оқилона сабоқ, энг истеъдодли санъат ҳам башарти ҳозирги кўннинг реаликлари билан чамбарчас бў-

макруз

ФАОЛИЯТ КИШИЛАРИ

Ортиқбўй АБДУЛЛАЕВ,

филология фанлари кандидати

Таниқли ёзувчи Сайдулла Кароматовнинг яқинда эълон қилинган «Сўнги бархана» романи бугунги кўнларнинг қайноқ руҳини, ҳалқ фаровонлигини учун курашаётган ҳўлол, пок-киза виждонли, меҳнатсевар замондошларимизнинг ёрқин образларини гавдалантиришга бағишланган. Роман чуқур замонавий мазмун билан сўғорилган. Ундаги воқеалар республикамизнинг шароити оғир, сува таъсиқ областларидан бирнда (ёзувчи уни шартли равишда Шаҳристон деб атайд) бўлиб ўтади. Асарда ана шу

област кишиларининг бугунги ҳаёти, меҳнати, орзу-умидлари, интижишлари ранг-баранг бўёқларда тасвирланади. Янги тиндаги раҳбарга хос юксак фазилатларни ўзида мужассамлаштирган обкомнинг биринчи секретари Абдукарим Ваҳобов образини ёзувчи эришган муваффақиятлардан деб ҳисоблаш керак. Адиб бу қаҳрамон ҳаётидаги энг масъулиятли даврини — област раҳбарлигига янги сўйланган демлардаги ташвиш, кўвонч, изланишларга тўла кўнларни қаламга олади. Романда у ташеббускор, фаолият киши сифатида намоён бўлади. Ваҳобов област ҳўжалиги ва иқтисодини кўтариш учун курашар экан, дадиллик билан бир қанча тadbирларни илгери суради. Ўз зиммасидаги юксак масъулиятни чуқур тушунган, давр билан ҳамнафас юрган бу тиниб-тинчимас, серғайрат киши област меҳнаткашлари ҳўмда раҳбар ҳодимларнинг асосий диққат-этиборини биринчи навбатда маҳсулот мўл-кўллигини таъминлаш, турмуш фаровонлигини юксалтириш ишларига қаратади ва шу йўлда ҳўрмай-толмай меҳнат қилади.

Романда ҳозирги кишлоқ ҳаётидаги асосий муаммолар ўртага ташланади. Кейинги вақтларда баъзи ҳўжаликларда кишиларнинг шахсий турмуши, эҳтиёжларига эътиборсиз қараб, кўпроқ план, процентлар орқасидан қувшиш, ҳатто йўқ маҳсулотни бор қилиб ёзиб, сохта обрў, шўхрат ортидан қувшиш оқибатида айрим маҳсулотлар қамайиб кетаётганини, бу ўз навбатида, аҳўлининг турмуш даражасига салбий таъсир эта бошлаганини кўраемиз. Асарда таъкидланганидек, бу нуқсонлардан қутулишнинг тўғри йўли — меҳнаткашларнинг талаб-эҳтиёжларини ўз вақтида қондириш, уларнинг яшashi ва ишлashi учун ҳар томонлама қўлайликларни яратиб бериш, ҳўжаликни тadbиркорлик, ҳўлоллик билан бошқариш, ишнинг кўзини билишдир.

Романда Ваҳобов фаолиятининг яна бир қирраси сува учун кураш муаммолари фоннда очила боради. Ёзувчи ҳаёт талабидан келиб чиқиб, сува масаласини асарнинг етакчи проблемаси даражасига кўтаради. Асарда ана шу бош гоя кучли оҳанрабо сингари барча қаҳрамонларнинг фаолияти, хатти-ҳўракатлари моҳиятини бир нуқтага йиғиб, бирлаштириб туради.

Ваҳобовнинг яна бир ташеббуси тadbир ҳўм ашб материалларнинг бошқа жойларга юбориш ўрнига областнинг ўзида маҳсулот ишлаб чиқаришнинг йўлга қўйиш масаласи билан боғлиқ. Бу гоя заминда област истиқболлик йўлаш, ҳўжаликни ақл ва тadbиркорлик билан бошқариш, ортиқча сарф-ҳўражатларнинг олдини олиш завазига самарадорликка эришиш ва оқибат-натийжада ҳалқ фаровонлигини таъминлаш истиғи ётади. Партия ва ҳўкуматимиз раҳбар ҳодимлар зиммасига ҳўмиша ана шу вазифаларни қўйиб келган. Ваҳобов замонамизнинг илғор кишиси, етук партия раҳбари сифатида даврнинг ўзи турмуш

олдиға кўндаланг қилиб қўйган долзарб масалаларни чуқур ҳис этади ва уларни ҳаётга тadbир этиш учун бутун куч-гайратини, истеъдод ва биллигини аямая сарфлайди. Маълумки, бу вазифаларни шўнчаки санаб ўтиш, гапиршиш осон, аммо амалга ошириш, ҳаётга тadbир қилиш, айнқиқса, раҳбар ҳодим учун ниҳоятда қийин. Чўнки у фақат корхоналар, колхоз, совхозларнинг фаолиятигагина эмас, балки каттаю кичик ҳар бир инсоннинг тақдирига, келажакига, хатти-ҳўракатига жавобгар. Беш қўл барабар бўлмаганидек, одамлар ҳар хил. Минглаб одамлар билан бирдек тил топишиб ишланишнинг ўзи бўлмайди. Қийинчиликларга дуч келганда, уни енгиш ўрнига жонининг ҳўзурини ўйлаб, тинчгина яшашини афзал кўрадиган маъсул раҳбар ўртоқлар ҳам учраб туради. Улар учун тегишли планлар бажарилиб турса, эғаллаб турган вазифасида узоқроқ ўтирсса, бас, кишиларнинг қандай яшаб, қандай шароитда ишлаётгани билан қизиқишини ҳаёлиға ҳам келтирмайди... Ҳўллас, романда биз ҳаётий муаммолар фоннда ана шўндай турли кишилар, турли қиёфадаги раҳбарлар образини кўраемиз, уларнинг иш фаолияти, турмуш тарзи билан танишамиз.

Ёзувчи Ваҳобовни ҳаётда адашмайдиган, ҳато қилмайдиган, фақат ижобий фазилатлар йиғиндисидан иборат «идеали» инсон қилиб тасвирламайди. Унинг фаолиятидаги қамчиликлар ҳам ўз меъёрида акс эттирила боради. Масалан, у ишлаб чиқариш, ҳўжалик вазифаларига берилиб кетиб, раҳбар қадрларини танлаш ва тарбиялашдек муҳим масалани эътибордан четда қолдиради. Оқибатда назоратсиз қолган айрим маъсул кишиларнинг ишда жиддий нуқсонлар сезила бошлайди. Уларни тузатиш учун яна қанчадан-қанча тўсиқларни енгишга тўғри келади. Қаҳрамонни ана шўндай муражаиб қирралари билан кўрсата олгани ёзувчининг ютуқларидан биридир.

Ёзувчи Ваҳобов бошлаган ташеббуслар табиий равишда қаршиликлар, тўсиқликларга учраганини ҳам ҳаётий зиддиятларга асосланган ҳўлда ёритишга интилади. Абдукарим Ваҳобов пухта ҳисоб-китоблардан сўнг Амударёдан олинмаётган суванинг ҳўжмини қўлайтиришга буюқ беради. Бу эса, ўз навбатида, яна бир қанча

1 «Шарқ юлдузи» журналин, 1983 йил, 3—4—5 сонлар.

ланмаган ва бундан буйга олга силжи йўллари кўрсатиб берадиган гошлар билан тўлдирилмаган бўлса, мўлжалланган мақсадга эриша олмайди. Демак, замонавий мавзуларни гогавий-сиёсий юксалиқдан туриб тасвирлаш, барча меҳнаткашларни қизиқтирадиган ҳаётий гошларни олга суриш ҳозирги куннинг бадийи адабиёт олдига қўйган муҳим вазифасидур. Ҳолбуки, баъзи ёшлар ижоди худди шу жиҳатдан бирмунча оқсайди. Айрим ҳолларда гогавий заиф асарларнинг майдонга чиқиб қолаётганининг сабаби ҳам ана шунда.

Ижодкор ёшларимиз жаҳондаги миллион-миллион тараққиётларвар кишиларни тўқинлантирадиган катта муаммоларни, тинчлик, озодлик, дўстлик, биродарлик, социализм ва коммунизм мавзуларини сиёсий лирика торларига солиб қўйлаша кўпроқ эътибор берсалар, айни мудооа бўлар эди. Бу соҳада Владимир Маяковский, Ҳамза каби буюк сиймоларнинг эзгу аъналарини давом эттириш, уларнинг сиёсий лирика яратиш бобидаги бой тажрибаларидан унмели фойдаланиш ютуқлар гаровидир.

Ижодкор ёшлар замонавийликка ва гогавий юксалиқка интилиш билан бирга, ўзларининг профессионал маҳоратларини ошириш устида ҳам тинмай ишлашлари, устоз санъаткорлар маҳоратининг «сир»ларини пухта ўрганишлари лозим. Айниқса асар тилига, фикрнинг образли тарзда ра-

шан ифодалашга махсус эътибор бериш шарт. Ҳолбуки, сўнгги вақтларда айрим ёш ижодкорлар томонидан ёзилган шеърларда сохта новаторликка дахлдор бўлган қандайдир ноаниқ мавдумийлик аломатлари, тушунилиши қийин бўлган хира мажозий образлар учрайди. Бундай шеърларда замон руҳи билан суғорилган ва эркин ифодаланган жангдор гошлар ўрнини ноаниқ фикрлар, чалқаш поэтик мулоҳазалар, мавҳум интеллектуалликка хос белгилар эгаллаб олади. «Самарқанд бўйлаб тунги сайр» (Х. Даврон), «Биринчи муҳаббат» (Э. Абдуллаев) каби шеърларда ўқувчи моваллифларнинг нима дедоқчи эканлини англаб олишга қийналади. Зеро, шеър фақат шеършунос мутахассисларига эмас, балки барча китобхонларга мўлжаллаб ёзилади. Шеърятда фикрнинг ҳақдан ташқари туманлаштириш, ҳақдан зиёд яшириб беришга, топшиқоққа, ребусга ўхшаш шеър тўқишга интилиш — мазмун аниқлигига, гогавий равшанликка пухта урғу етказида. Шу сабабли бундай тажрибасиз ёшлар устоз сўз санъаткорларидан ўрганишлари зарур.

Ана бир мулоҳаза. Тегишли ташкилотлар, нашриётлар ва мабтуот органлари томонидан ижодкор ёшларга ҳар жиҳатдан ғамхўрлик, меҳрибонлик кўрсатилмоқда. Бу жуда яхши. Бироқ ана шу ғамхўрлик билан талабчанлик доимо кўшиб диалектик бирликда олиб борилиши зарур. Ёш

ижодкорларни тарбиялашда талабчанликни бўшаширмаклик, уларни бўлар-бўлмагасга мақтаб, мағрурлантириб юбормаслик керак. Аниқроғи, ёшларнинг баъзи асарларида учрайди турли нуқсонларга беварқ қарамаслик, уларнинг камчиликларини рўй-ост кўрсатиб, талантларни доимо ижодий юксалиқка бошлаш шарт. Афсуски, айрим ҳолларда бу адолатли принципдан четга чиқилмоқда. Баъзан айрим ёш ижодкорлар кераксиз ҳолда ортиқча таъриф-таъсиф қилинмоқда. Бу эса ижодкорнинг унинг-ўсишига фойдадан кўра, кўпроқ зиён етказиши муқаррар.

Худди шунингдек, бу соҳада талабчанликни ошириб, ёш ижодкорларга мадад беришда тажрибали, устоз ёзувчилар ҳам янада фаол хизмат қилишлари лозим. Дарҳақиқат, ёш ижодкорларни тарбиялаб ўстиришда устоз ва шоғирд масаласи катта аҳамиятга эга.

Ўзбекистон адаблари орасида бу соҳада бой тажриба ва яхши аъна бор. Йирик ёзувчиларимиз бағри кенглик ва сахилик билан ижодкор ёшларга доимо оталарча ғамхўрлик қилиб келганлар ва келмоқдалар. Бу жиҳатдан, айниқса, Ойбек, Ҳамид Олимжон, М. Шайхзода, Файратий, Ғ. Ғулумнинг хизматлари ибратлидир. Ёш ёзувчиларни тарбиялашда олий ўқув юртлири ҳамда газета ва журналлар қошида ташкил этилган ижодий тўғарақларнинг ҳам роли катта.

Бу фикрни Самарқанд Давлат университетида 30 йилдан бери мунтазам равишда фаолият кўрсатиб келаятган ва Самарқанд область Ленин комсомоли мукофоти билан тақдирланган «Шаллоа» ижодий тўғарагини ютуқлари ҳам тўлиқ тасдиқлайди. Бинобарин, Ўзбекистонда танилган Барот Бойқобилов, Нормурод Нарзуллаев, Душан Файзий, Омон Матжон, Ориф Икромов, Нуриддин Шукурлов, Ботир Валихўжаев каби истеъдодли шоир ва олимларнинг шу ижодий тўғарақдан етишиб чиққанлигидан Самарқанд доирлиқларини коллектив ва ҳақли равишда фахрланади.

Хулоса қилиб айтганда, совет воқелиги адабиётга янги-янги талантларни етказиб бераётган ва улар ҳалққа, она-Ватанга, Коммунистик партияга сидиқидан хизмат қилишга интиляётлар. Ана шу интилиш янада самарали бўлиши учун сиёсий эришлар ва юксак маҳорат керак. Бинобарин, биз ижодкор ёшларни маҳорат чўққиларини дадил ёлларга даъват этамиз ва бу машаққатли ва шарафли йўлда уларга катта ижодий парвозлар тилаймиз.

Самарқанд

қўшимча муаммоларни келтириб чиқаради. Ваҳобов қарама-қаршиликлар қаршисида чекинишни истамайди. У бошқа қурлишларни вақтинча тўхтаиб қўйиб, ҳамма кучни биринчи даражали вазифага — сува муаммосини ҳал қилишга қаратади. Мана шу ҳаётий муаммолар замирида асар конфликтли ривожланиб, кескинлаша боради. Ваҳобов образига эмас, область сува ҳужайиғи бошқармасининг бошлиғи Пўттиеве, министр Жавлон Мардиев, ирригатор олим Раҳим Аҳмедович, тарихчи, археолог олимлар Румия, Кедров каби кўпгина образларнинг ҳам маънавий дунёси бевоқифа шу сува муаммоси фонида намоён бўлади. Биз булар ҳақида бирма-бир тўхталиб ўтирмадан, раҳбар ҳодимлар образларини кўздан кечирамиз. Юқоридаги қаҳрамонлар орасида Пўттиеве образи анча кенг ишланган. Узоқ йиллар давомида областдаги масъул раҳбарлардан бири бўлиб келган бу киши ўзининг эски хизматлари, фронтвокилигига ортиқча маҳлиб бўлиб, кейинги вақтларда жонини қойитмаслиқни, тинчгина яшашни маъқул кўрадиган бўлиб қолган. Оқибатда у ҳаётининг катта оқимидан узилиб, консерватив раҳбарга айланади. Пўттиевнинг ишдаги калтабинлиги, йўл қўйган нуқсонлари обком бюросида очиб ташланади. Ёзувчи бу образнинг қалбига чуқур кириб боришга, руҳий аҳоли, ҳатти-ҳаракатларини таҳлил қилишга эришган. Маълумки, киши характеридаги иллатлар йиллар давомида шаклланиб, кучайиб боради. Уни бир зарб билан ўзгартириб, аслига қайтариш қийин. Агар ёзувчи Пўттиевни бюродан кейин дарров бошқа одамга айлантириб қўйганда, тайёр схемалар изидан борган бўлар ва бу нарса ўқувчини ишонтирмаклик мумкин эди. Пўттиев обком бюросида тавбагазару, ваъдалар билан ўз лавозимига қолади, аммо бундан тегишли хулоса чиқара олмайди. Насос станциялари ремонти масаласида ҳам сохта нарядларга қўл қўйиб, одамларга гаприқонуний пул тўлашга бош қўшади. Иши чалқайиб, боши берк қўчага кириб кетган бу одам охириқибатда чет элдга гогавий муҳолифларимизнинг қўғирчоғига айланганини ўзи ҳам сезмай қолади.

Ана шу кейинги ҳолат тасвирида, назаримизда, ҳаётий меъёр бузилиб,

қаҳрамон ёзувчи иродаси билан ҳаракат қилаётгандек тасаввур тугдиради. Ҳар ҳолда романдаги Пўттиев билан мистр Таксон (Тўқсонбоев) муносабатлари, шунга боғлиқ воқеаларнинг асарнинг асосий сюжет чизиқлари ва гогавий йўналишига мустаҳкам сингиб кетмагандек туюлади.

Романда обком секретари Зулфидинов билан боғлиқ воқеалар ҳам анча ўрин эгаллайди. У чорва бўйича яхши мутахассис, фан доктори. Кўп йиллардан бери қишлоқ ҳужайиғи масалалари билан шуғулланиб келади. Ўз соҳасини пухта билади, бироқ унда ҳам ўқарлик, худбинлик иллати бор. Ваҳобовнинг кенг миқёсда юрлаган ишларига зимдан қўйилмай туради, у берган топшириқларни вақтида бажармайди. Ўзини кўрсатиш, обрўсини ошириш пайида бўлади. Унда шахсий манфаат туйғуси кучли. Марказком топшириғига мувофиқ иккита ихтисослаштирилган қўйилмак совхозни ташкил қилишга киришар экан, Зулфидинов билан бошқалар билан маслаҳатлашиб ўтирмайди. Ҳеч қандай шароит йўқ жойда, бийдек қўлда совхоз ташкил қилишга буйруқ бериб юборади. Совхозлардан бирига директор қилиб лаёқатсиз қайинисини тавсия этади. Уйламай қўлинган бу иш оғир қўнғилсизликлар билан уқулланади. Қишда қўйлар қирлиб кетади, бир чўпон ҳалок бўлади. «Қилмиш-қидирмиш» деганларидек, бу ишларнинг бош сабабчиси бўлган Зулфидиновнинг иши Марказком бюроси муҳокамасига оширилади. Шунда ҳам у айбини янги секретарга тўнкаб, қутулиб қолиш пайида бўлади. Аммо унинг бу хом ҳаёллари сароб бўлиб чиқади.

Асарда бу сюжет линияси анча пухта ишланганини таъкидлаган ҳолда, бир эътирозли нуқтани ҳам айтиш ўттиш лозим. Зулфидиновдек тажрибали, кўпни кўрган раҳбарнинг янги совхоз ташкил қилиш масаласида бунчалик пала-партиш иш туттиши кишини ўйлантириб қўяди. У райком секретари Ибодовга керакли барча нарсаларни, жумладан, чорвадорларга уй-жой қуриш учун зарур материалларни топиб бераман, деб катта алгариган, уни ишонтириб юборган эди. Романда бу масала қайта тилга олинмайди. То пичоқ бориб суякка етуғунча, фожиа юз бермагунча, бу хусусда на райком секретари, на

Зулфидинов, на янги совхозларнинг раҳбарлари бош қўрадиладар. Обкомнинг биринчи секретари эса бу масаладан мутлақо беҳабар. Бу ўринда ҳам ҳаётий тасвир билан бадийи тўқима ўртасидаги меъёр бузилгани кўриниб турибди. Шунга қарамай, Зулфидинов образида муҳим ибратли жиҳатлар бор. Раҳбар ҳодим ўз зиммасидаги юксак вазифага соувқонлик билан қараса, умум манфаатидан кўра ўз шахсий манфаатларини кўпроқ ўйласа, узоққа бора олмайди.

«Сўнгги бархан»даги совхоз директори Даврон образи ҳам авторнинг муваффақиятларидан саналади. Бу образ талқинида схематик бўёқлар деярли учрамайди. Даврон характеридаги мураккаб, зиддиятли жиҳатлар, ижобий ва салбий томонлар ишонарли тарзда гадалантирилган. Бу ишчан, ташаббускор йигитда етуқ раҳбарга хос вазимнинг, сабр-бардош етишмади. У қўл остидаги ишчиларга қўпол муносабатда бўлади, баъзан керагидан ортиқ қаттиққўллик қилади (ғузапоёга кирган Очил болонинг сигирини аяб ўтирмай отиб ташлайди), лекин ишчи ҳалоллик билан бажаради. Даврон студентлигида Румияга нисбатан ҳам қаттиқ адолатсизлик қилган, унинг севгисини топтаб, бошқа қиз — Нуқра билан бўлиб кетган. Бу қилмиши учун у кейинчалик ўзини ўзи қаттиқ тергаб, виқдон азобида ўртганиб яшайди. Ёзувчи унинг хилма-хил ҳолатдаги қайфиятлар, изтиробларини самимий тасвирлаган. Хуллас, бу образ ҳаёт, инсоний муносабатларнинг мураккаблигини ўзинга жалмай олган.

Романдаги Румия билан боғлиқ сюжет линияси ҳам китобхон диққатини ўзинга тортиб туради. Бу тарихчи аёл — илм фидойиси. У Шахристоннинг аёл ўтмишини катта меҳр билан ўргангани, бу ерлардаги қадимий деҳқончилик маданияти, суғрорш ишоотлари тарихига ҳодир материалларни излаб топишдан эринмайди. Унинг дэдлаб илмий хулосалари янги ерларни ўлаштирувчилар учун муҳим дастурга айланади. Автор Румиянинг изланишларига мос равишда вақти-вақти билан олис ўтмишга саёҳат қилган, ўлкамиз тарихида қўллаб ҳоз берган қонли урушлар, дахшатли босқинлар фожиясини жонлантиради. Булардан мақсад: ўтмишдаги оғир

кўнлар билан ҳозирги воқелигимизни солиштириш, совет тузумининг афзаллигини исботлашдир. Адиб бу гогавий ниятини бадийи ифодалай олган. «Сўнгги бархан»да публицистик руҳ кучли.

Ёзувчи жиҳидий ҳаётий муаммоларни, бугунги кунда ҳўжалик юриштига доир пишиб, етилиб қолган қўллаб масалаларни куюнчаклик билан ўртага ташлайди ва эхтирос, завқ билан тасвирлайди. Бирок бу тасвир усули ромоннинг ҳамма саҳифаларида бирдек эмаслигини ҳам айтиб ўтиш керак. Баъзан ёзувчи муҳим бир масалани кўзгаёйди-ю, реал тўқнашулар, характерлар кураши асосида тўла ёритиб бермайди. Масалан, романда тасвирланган илгор чўпон Тожбобо обком секретари билан бўлган бир субхатда етарли шароит йўқлиги туфайли қўзилаштиш вақтида қўллаб қўзиқоқлар Бекордан-Бекорга нобуд бўлиб кетаётганини айтиб, амалий ёрдам сўрайди. Ваҳобов: «Сира ташвишланманг, бугун-эрта бу ишни ҳал қиламиз» деб ваъда бергач, чўпон хурсанд бўлиб, ўтарига қайтиб кетади. Шундан кейин бу хусусда бошқа раҳбарлар билан секретарининг субхати келтирилади ва яна бир қанча муаммолар тилга олинади. Хуллас, ёзувчи илгари сурган проблема хусусида қаҳрамонлар гаплашадилар, ўз нуқта назарларини билдирадилар-у, аммо уларнинг амалий фаолияти ёритилмай қолаверади. Бундай усул очеркда ўзини оқлаши мумкин, аммо катта эпик асарда автор нияти кучли тўқнашулар, кескин курашлар, мураккаб психологик коллизиялар воқитида акс эттирилгандагина ўқувчига кучли таъсир этади.

Ниҳоят, персонажлар тилида баъзи ўринларда шева элементлари керагидан ортиқ қўлланилганини ҳам айтиш эъзур.

Савдулла Кароматов мазкур романи билан адабийимизга янги ҳаётий муаммолар тасвири ҳамда янги қаҳрамонлар олиб кирди. Улар ўқувчини ўйлашга ундайди, фаолиятга чорлайди, ҳаёт чорраҳаларида қоқилмасдан, қатордан қолмасдан, аддамасдан юришга даъват этади. Роман ана шу муҳим фазилатлари билан ўқувчи қалбидан жой олади, деб ишонамиз.

МАКТАБ ЯРАТГАН АДИБ

Ҳаким НАЗИР,

Ҳамза номидаги ЎзССР Давлат мукофоти лауреати

Совет Иттифоқи болалар адабиёти ҳақида сўз кетганда, даставвал тилга олинмаган ижодкорлардан бири Аркадий Гайдардир. Бу санъаткор ўзининг худди чақмоқдек қисқа умрида икки ёқлама— ҳам граждандлик ҳаётида, ҳам ёзувчиликда катта жасорат кўрсата олди. Аркадий Гайдарга ҳам мундарижа, ҳам шакл жиҳатидан тамомил янги воқеа бўлган совет болалар адабиёти бешинчи тебратилиш ва оёққа турғизишда бевосита қатнашиш nasib этди. У яратган ижод ҳазинаси кўп миллатли болалар адабиёти учун бебаҳо мактаб вазифасини ўтамоқдаки, бу мактабга мансуб бўлиш биз, болалар ёзувчилари учун фахрлидир.

Гайдар граждандлар уруши оловларидан ўтиб, ҳаётнинг актив қурувчилари бўлиб майдонга чиққан Александр Фадеев, Дмитрий Фурманов, Николай Островский сингари янги типдаги ёзувчи эди. 1904 йили Курск областининг Лыгов шаҳрида ўқитувчи оиласида туғилган Аркадий Петрович Голиков жанговар ва шиддатли умр кечирди. Кейинроқ «Гайдар» [«Баҳодир»] лақабини олган бўлчан, бақувват ўсмир довуорак инқилобчи отаси кетидан бориб, болшевикларга хизмат қила бошлади. Ун тўрт ёшида Қи-

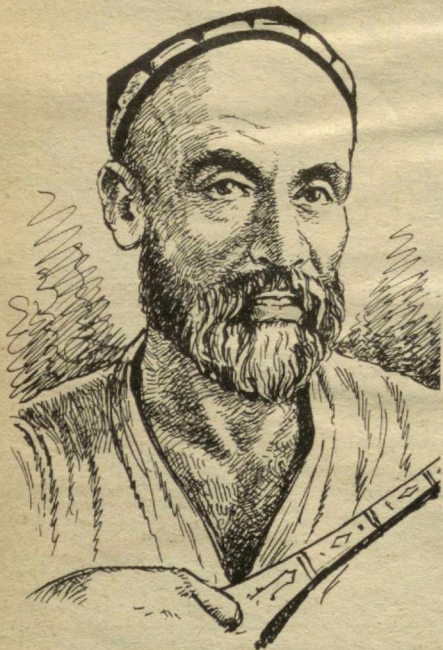
зил Армия сафига кириб олди. Бор кучи билан машқ қилиб, бир-икки йил ичида рота командири, батальон командири бўлди, ўн етти ёшидаёқ полк командири даражасига кўтарилди.

Аркадий Гайдар олти йил муттасил граждандлар урушининг кўп фронтларида янги тузум душманларига қарши жанг қилди. Бу йиллар у жиддий ҳаёт мактабини ўтади— чиникди, маънавий камолотга эришди. Аркадий Гайдар Қизил Армияни жондан севар, унинг жангчиси бўлгани билан фахрланар ва унинг сафида бутун умр қолишни истар эди. Лекин урушларда орттирган касали— бошининг ўнг томонидан эски контузияси қўзаб, безовта қила бошлади. 1924 йил уни полк командири вазифасида запасга чиқаришди. Бу пайтда у эндигина йигирма ёшга етган йигит эди.

Аркадий Гайдар ҳаётнинг аччиқ-чучугини жуда эрта тоғиб, кўп машаққатлар чекиб, ахлоқлик ва ёмонлик ҳақида бир дунё таассуротлар орттирган эди. У ўз бошидан кечирганларини ёш ўғил-қизларга ҳикоя қилиб беришни орзу қиларди. Ёзувчининг вазифаси «қизил юлдузлик мард гвардиячиларини», гўзал она юртининг ҳақиқий курашчан граждандларини

тайёрлашга хизмат этиш, деб биларди у. Шунинг учун ҳам унинг аксарий асарлари жанговар мавзуларга бағишланди. Дастлабки ҳикояси «Р. В. С.» [1926]ни олайлик. Бунда ўсмирларнинг граждандлар уруши воқеаларидаги роштароки болаларга хос қизиқари тарзда— ҳам романтик, ҳам реалистик бўёқларда ҳаққоний аксини топган. Димка ва Жиган

ДОСТОН, ҚУШИҚ КУЙЛАБ...

тонлар куйлаб, термалар тўқиган бахшилардан бири Бўри Содиқ ўғлидир.

Бўри шоир ҳозирги Фарғона область, Ленинград районидagi Қумариқ қишлоғида 1886 йили туғилиб, 1954 йили вафот этган. Унинг отаси ҳам халқ шоири бўлиб, қўбиз билан куйлар эди.

Бўри шоир янги давр билан барабар одимлашга ҳаракат қилди. У колхоз тузилишида, қулоқларга қарши курашда фаол қатнашди. Ававал қўшчилар союзига, кейин ўз қишлоғида ташкил этилган «Янги ҳаёт» колхозига аъзо бўлиб кирди. Айни пайтда достон, термалар куйлаб, халқ дилини хушнуд этади. Айниқса, «Алпомиш» ва «Масбачча» каби анъанавий достонларни мароқ билан айтади. Бўри шоир куйлаган «Алпомиш» достони ҳақида тўхталган фольклоршуносларимиз бу нисбатан кам тарқалган қадимий вариант эканлигини уқтирадilar. Биз 1980 йилда Бўри шоирнинг жияни— 77 ёшли Назирой Қўзйбоевдан магнит лентасига ёзиб олган «Алпомиш» достонидаги мифологик мотивлар ҳам бу фикрни тўлдирди ва тасдиқлайди.

Бўри шоир миллий фольклордаги сатира жанрининг такомилга ҳам ўзига хос хисса қўшди, деб айтиш мумкин. Унинг «Кўк чой», «Хўкизининг арзи» сингари ҳажвий термаларидан парчаларни ҳозир ҳам кўпчилик эслаб юради. Ўз даврида бу халқ шоирининг босмачиларга қарши қаратилган термалари омма ўртасида кенг тарқалган эди. Шунинг учун босмачилар Бўри шоирни ҳозирги Фрунзе районидagi Олахамак қишлоғида тутиб олиб, азоблайдилар. Сўнг, унинг қўл-оёғини боғлаб, ёлғиз қолдириб, эшикларни тамбалаб, у қамалган уйга ўт қўйиб қочадилар. Қишлоққа босмачи оралаганидан хабардор одамлар ёрдамга келиб, бахшини қўқариб қоладилар.

Бўри шоир 1938 йили Тошкентда ўтказилган халқ ижодкорлари олимпиадасига қатнашиб, муваффақият қозонади. Унинг репертуари Буюк Каримий ва Юсуф Султонов сингари олимларнинг диққатини тортади. Шоирнинг репертуарини ёзиб олишга киришадилар.

Ўқоринда таъкидлаганимиздек, Бўри шоир доим халқ билан бирга, ҳамнафас бўлишга интилган. Маълумки, Катта Фарғона каналининг қурилиши 1939 йил 25 июлда бошланиб, умумхалқ қурилишига ай-

ланиб кетган. Бўри шоир ушбу зарбдор қурилишда ҳам кетмон, ҳам дугор билан иштирок этган. Водий бўйлаб экспедицияга чиққан фольклоршунослар, ўша йилнинг 21 августида Буюк қурилиш бунёдкорлари орасида бўлиб, кечкурун қурувчилар билан биргаликда Бўри шоирнинг янги термаларидан тинглайдилар ва унинг бир қисмини ёзиб оладилар. Шулардан бири— «Канал ичинда» радиодифл термисини фольклоршунос Ҳодид Зариф 1941 йили олий педагогика ўқув юртига унун тузган «Фольклор хрестоматиясига киритган.

Бўри шоир Содиқ ўғлининг ўзбек халқ оғзаки поэтик ижодининг ривожланишига қўшган катта хизматларини ҳисобга олиб, унга бир умрлик пенсия тайинланди.

Бўри шоир Улуғ Ватан уруши йилларида ва урушдан кейинги тикланиш даврида ҳам кўплаб терма ва қўшиқлар ижод қилган. Унинг ҳофизасидаги асарлар асосан 1946 йил 14—21 июлда Тошкент шаҳрида ўтказилган «Ўзбекистон ССР бадий ҳаваскорлик кингини республика олимпиадаси» кунларида ёзиб олинган. Бу асарлар ЎзФА А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институтининг фольклор архивида сақланмоқда.

Иброҳимжон БЕКМУРОДОВ,

Фарғона область адабиёт музейининг директори

Халқ оғзаки ижоди

Бахшилар асарлар давомида халқнинг кўнглидаги эзгу муудоаларни куйлаб келдилар. Уларнинг ижоди қуввати айниқса Улуғ Октябрь социалистик инқилобидан кейин мисли кўрилмаган даражада зўр куч билан рўёбга чиқди. Бутун совет халқи каби Ленин замонасида бахтини топган, ихлос билан дос-

сингари болалар образи, ҳатти-ҳаракатида биз ўша таҳликали йилларнинг даҳшатли, фожияли томонларини кўз олдимиғизга келтирамиз. Болалар Революцион Ҳарбий Совет аъзоси, яраланган қизил командир Сергеевнинг ҳаётини сақлаб қолиш йўлида галмўрлик қилишади, у билан суҳбатларда кўп нарсаларин билиб, тушуниб олишади. Гайдар ана шу биринчи ҳикоясидаёқ, жиддий воқеаларни болалар онги-руҳига мос ва табиқий қилиб етказиш йўллариини жуда яхши билганлигини кўрсатади ҳамда янги замон болаларининг ҳаётдаги ўрниларини аққол белгилар бера олади.

Аркадий Гайдарнинг 1930 йилда босилиб чиққан «Мактаб» қиссаси ёзувчи ижодидагина эмас, умуман совет болалар адабиётида ҳам энг яхши асарлардан бўлиб қолди. Бу — ниқилобнинг ёш авлоди бошидан кечирган оғир синовлар, ўша йилларнинг жанговар воқеаларидан ҳикоя этувчи, ёруғ келажак учун адолатли жангга ўзини чоғлаган оталар ва болалар ҳақидаги қиссадир. Унда Аркадий Гайдарнинг ўз ҳаёт мактабини, ўз образини кўрамиз, навқирон чоғида бошидан ўтказган жанговар ишларнинг шохиди бўламиз.

Гайдарни болаларга яқин қиладиган хислатлар кўп эди. У ёш китобхонларга дўстона катта ҳурмат ва ишонч, очик кўнгли ва самимийлик билан ҳурматди. Адиб ўз асарлари воситасида болаларни катта муқтаб ҳаёт сари йўллар экан, бу ҳаёт сўқмоқларида учрайдиган тўсиқликларни яширмасдан, буюмасдан кўрсатиб беради. У ёш авлодини қийинчиликлардан чўчимайдиган, яхшилик билан ёмонликни ажрата оладиган, оғир синовларни бардош билан енга оладиган ҳақиқий жангчилар бўлиб етишишга ургатарди.

Гайдарнинг «Барабанчининг тақдирини» қиссаси шундай асарлардандир. Бунда гап ўш уч ёшли ўсмир — пионер отрядининг барабанчиси Серёжанин бошига туганган оғир синов ҳақида боради. Асарнинг Серёжа тилидан ҳикоя қилиниши, сюжет асосини ташкил этган ўткир конфликт бош қаҳрамоннинг ички дунёсини аққол очишга ёрдам беради. Гайдар:

«Менин бу китобимда уруш ҳақида бўлмасам ҳам, лекин урушдагидан нам бўлмаган жиддий ва хавфли ишлар ҳақида гап кетади», деб айтганди. Чиндан ҳам асарда, отаси жиноят қилиб қамалган Серёжанин оғир кўргуликларга учрагани, кейин совет воқеялиги таъсирида, яхши одамлар кўмагида мушкулдан қутулиб, тўғри йўлга тушиб олгани кўрсатилади ва китобхонда чўқур таассурот ўйғотади.

Аркадий Гайдарнинг «Ҳарбий сир», «Хаворанг коса», «Тўртинчи блинджиде», «Урмондаги тутун», «Чук ва Гек» асарларида ҳам биз гўзал фазилатли рус кишиларни образлари билан танишамиз. Мазкур асарларнинг қаҳрамонлари турмуш қийинчиликлари ва ташвишларини мардона энгиб ўтувчи, бир-бирларини оғир кунларда қўловчи, дўстлигини қадрловчи, қалби кенг, ақл-иродали, фидокор кишилардир. Шунинг учун ҳам биз уларни севиб, умр бўйи эслаб қоламиз.

Атоқли адибнинг ёш адабий қаҳрамонлари орасида, айниқса, Тимур болаларга яқин ва севишлидир. 1940 йилда чиққан «Тимур ва унинг командаси» китоби мавзунининг актуаллиги ва шаклининг қизиқарлиги билан тезда Совет Иттифоқи ёш китобхонларини ўртасида машҳур бўлиб кетди. Унда чин дўстлик, граждонлик бурчи, катталарга галмўрлик, Ватанга, муҳаббат сингари гоат муҳим аъёнавий-ахлоқий масалалар кўтарилгандир. Фронтчиларнинг оиналарига ёрдам берувчи пионерлар командаси бошиги Тимурни болаларга севишли қилган нарсаси унинг ҳалоллиги, мардлиги ва олижаноблиги эди. Китоб эълоин этилиши биланоқ Тимур ва унинг шерикларидан ибрат олган динг-минглаб совет болалари тилмурчилик ҳаракатини бошлаб юборишди. Уруш йилларида ва урушдан кейин ҳам тилмурчи пионерларнинг оливайи қийинчиликларини енишда, ижтимоий фойдали ташаббуслар билан катталар меҳнатини енгилатишда кўрсатган ёрдамлари сезиларли бўлди.

Аркадий Гайдар шонли, ибратли умр кечирди. У ўзининг охири нафасигача содик жангчи бўлиб қолди — Улуғ Ватан урушининг бошида ўз ихтиёри билан фронтга жунади. 1941 йилнинг октябрда ёвуз

душманга қарши ҳаёт-мамот жангида қурбон бўлди. Унинг умри қисқа ва лекин жуда ибратли кечди. Аркадий Гайдар курашларга тўла ҳаёти ва ажойиб асарлари билан ўзига абадий, жонли ҳайкал тиклаб кетди. Ватанпарвар ёзувчининг асарлари неча авлодин эл-юртга сидқидиддан хизмат этиш, бахтли келажак учун кураш, юксак коммунистик ахлоқ руҳида тарбиялаб келмоқда.

Биз, ёзувчилар Аркадий Гайдарни профессионал болалар адабиётининг классик намуналарини яратиб, бу адабиётда ўлмас эз қолрган катта новатор адиб сифатида севаамиз. У қолдирган бойлик ўзбек болалар ёзувчиларининг ўсишида ҳам муҳим ўрин тутди ва тутмоқдаки, биз уни миннатдорлик билан эслаймиз. Бу Аркадий Гайдарни ўзимизнинг моҳир, доно, улкан устозларимиз қаторида қадрлаймиз. Унинг ижодида алоҳида ҳурмат билан қараймиз ва унинг бу традициясини давом эттириш ва янги мазмун билан бойитишга интиламиз. Талантли болалар ёзувчиларидан Худойберди Тўхтабоев, Латиф Махмудов, Оқилжон Хусанов, Фарход Мусамонов, Носир Фозилловларнинг қатор қисса ва ҳикояларида Гайдар таъсири кўриниб туради. Эргаш Раимов, Сафар Барноев, Анвар Обиджон ва бошқалар ҳам шулар кетидан бормоқдалар. Асарларимизда замонавий мавзунини, замонашларимиз ижобий образларини, пионерлар ҳаракатини, болаларнинг ижтимоий-ахлоқий камолотларини қанчалик кенгроқ ва яхшироқ ёритсак, Аркадий Гайдар руҳига ва бутун илгор рус адабиёти аъёнасига шунчалик кўп садоқат кўрсатган бўламиз.

Каттаю кичик китобсевар жамоатчилик Аркадий Гайдарни ҳамон ўз сафрда сезади. Ҳа, Гайдар бебаҳо хазинаси билан ҳозирги авлод ҳаётида фаол қатнашмоқда. У ўзининг «Чук ва Гек» ҳикояси охирида бахтининг нималиги ҳақида ёзиб, бу «ҳалол яшаш, кўп меҳнат қилиш, Совет мамлакатини деб атланиш буюк бахтли юртин севиш ва сақлашдан ибрат, деган эди. Доно устознинг бу юрак сўзлари ёш авлод учун муқаддас васият каби ҳамон янграб туради.

БУРИ ШОИР СОДИҚ ҲҒЛИ

КАНАЛ ИЧИНДА

Колхозчилар туман-туман,
Мард йигитлар бўлсин омон,
Қанча азамат қаҳрамон
Ишлайди канал ичинда.

Тепасида тикиб чодир,
Кетмон чопиб қанча ботир,
Метин беллар патир-патир
Ишлайди канал ичинда.

Меҳнатини ҳеч азмай,
Ени-берига қарамай,
Қўли каваарса бойламай,
Ишлайди канал ичинда.

Ишлашди кечю кундуз,
Томошани кўрди юлдуз,
Умумлашиб қанча колхоз,
Ишлайди канал ичинда.

Шоирлиқни биздан англа
Ҳиммат қилиб келсан, тингла,
Етмиш ёшга кирган бобо
Меҳнатингиз барақалло!

Ташиган шағали қир бўлиб,
Бойланди дорё кўл бўлиб,
Район-район бир бўлиб,
Ишлайди канал ичинда.

Қаҳрамон ишлаб қотириб,
Шағалга кетмон ботириб,
Танка деган полновларга,
Шағалин ташиб тўқдириб,
Ишлайди канал ичинда.

Таниа қувайти тошин кесар,
Барабани шағал сузар,
Замбил ушлаб хотин-қизлар.
Ишлайди канал ичинда.

Кўрганлар осмон кўприк,
Ўтди поевд бўкириб,
Ўтди район халқи бир бўлиб,
Ишлайди канал ичинда.

1930 йил

Шингил ҳикоялар

ЕР ЗАРРАСИ

Мен аслида она ер зарраси —
тупроқданман. Нақ шу олгин тупроқдан!

Бундан юз йилча муқаддам мендан гувалак ясаб, офтобда қуритдилар, девор қилдилар. Юз йил кесак бўлиб яшадим... Нописанлар андишали ва камсуқум одамларни менга қиёс қилдилар, дардсиз, ҳиссиз, дедилар...

Кўп йил кесак бўлиб яшадим. Деворда туриб, азиз инсонларни совуқдан, жазирама иссиқдан сақладим.

Девор бузилди... Кўп қадимий девор эди. Мен пастлика — девор ортидаги богчага думалаб тушдим. Бағримга нам тегди. Ахир, мен сув билан тирикман-ку! Ҳаётга қайтдим. Кесаклигимда менин бағримда бир дон гул уруғи бор эди. Юз йил авайладим уни! Қурт-қумурсқалардан сақландим. Бағримга нам тегиб, баҳор кўёшининг илқ нурлари тафтида мен ардоқлаб келган гул уруғи кўкариб чиқди. Богчага фанз бериб яшнади. Гул очди. Унинг муаттар бўйи оромбах сабо билан узок-узокларга таралди. Бир соҳибжамол келиб, шу гулни дудоқларига босди. Ошигининг ўтли муҳаббатидан сархуш бўлган кўзларини оҳиста юмиб, пок севиғи, гўзал ҳаёт ҳақида куйпади.

...Энди бағримда минг-минг уруғ бор. Одамларга агаган бир олам чаманим бор!

Мен тупроқман!..

ШУМҒИЯ

Қовун палаклари орасидан шумғия ўсиб чиқди. Гуллади. Уз наздида бунақа гиёҳ оламда йўқ эди гуё. Ноёб. Усимлик дунёсининг сарвари. Одамлар чаккасига тақадиган гуллардан қаери кам? Ҳидсизлигимми? Эҳ-ҳе, дунёда ҳидсиз гуллар озмунчами? «Лекин менда маълум даражада хушбўйлик бор...» ҳаёл қилди шумғия. — Боя ҳалиги декқон ху нарида туриб менга бирпас қараб қолди. Чамамда: «Шу гулдан қандоқ кўпайтирсам экан», деган мулоҳазага борди... Тўғри, хонақ гуллар бироз кўркамроқ. Аммо, тикани-чи? Бу тиканларнинг нозик бармоқларга озор етказгани-чи? Менин шохчаларимда тикан йўқ. Ялпиздай майинман. Дарвоқе, одамлар мени номлашда катта хатога йўл қўйган. Агар одамларга ўхшаб, тилим бўлганда: «Менин номим шумғия эмас — қуёшгул, негаки, гулларим қуёшининг оқ-сарғиш рангидан, деб уялтирар эдим. Йўқ, бари айб мана шу шокоса япроқли палакларда! Шулар бўлмаганда, деҳқондан алоҳида парварши кўрар эдим».

— Ҳой, шакарпалак, — деди шумғия ўз ҳасадларини не машаққатлар билан яширишга уриниб, — намунача менга ўхшаб гулламасанг? Тақлид қилганин билан мен сингари қуёшгул бўлолмайсан-ку?

— Йўқ, шумғия, — деди шакарпалак хотиржамлик билан, — гуллашдан мақсадим сенга тақлид қилиш эмас. Билсан-ку, бу гулларимнинг ҳар бири кучоққа сигмас қовун бўлади. Азиз инсонларга тухфам бу! Кўн-

лингга келмасину, сенда бу хусусият йўқ. Мевасиз гиёҳсан.

Шумғиянинг шашти қайтди. Шакарпалақнинг гапларини бир дам тафаккур қилди. У ҳақ... Бироқ рақибнинг жони унинг измида-ку! Нега энди ўзи сингари бепушт, ноғирон қилиб қўёلمасин? У ширадор қовунлари билан ҳамманин эътиборига сазовор бўлсинчу, бу қуёшгул бўла туриб... Бирдан шумғия қалбида адоват тўлқини мавж урди. У бутун кин ва ҳасадларини яшириб ўтирмади.

— Ҳой, шакарпалак, — деди япроқлари кул ранг тус тортиб, — билиб кўй, гапнинг очиги, сенинг ҳамма тугишинга йўл қўймайман! — Ва бирдан пўписа қилишга ўтди: — Сени оқлаб қиламан! Гулларингни тўқаман, қуритаман!!

Деҳқон жўяк оралади... Шумғия эса оппоқ илдизларини қўзиб, каттакон кесак устида ётарди.

АЗАДА

Бир ҳовли одам йиғлайди... Уларнинг фарёидан еру кўк ларзага келади. Кўчада қатор бўлиб турганларнинг бошлари эгик. Кўзларида надомат ёши қалқиб турибди.

— Марҳум ёш эди...

— Бундай одамлар дунёга камдан-кам келади...

Нарида ҳалитдан бери ёнидаги одамга тўнғиллаб гапирётган киши муштумини оғзига тираб, хирлллаб қулди. Яна қулди... Яна... Атрофдагилар унга нохушлик билан қараб қўйишди. Паёқамоди. Унинг шунчаки келганлиги Билинди.

Йиллар ўтди. Уша одам марҳум бўлди. Ҳовлисида ҳар замонда қисқа-қисқа йнги товуши эшитилиб турди. Лекин фарёдага айланмади. Теззияга келганлар эса, ҳеч нарсга бўлмагандай, турли мавзуларда бемаълихотир гурунлашар эдилар.

Абдураҳмон ЖУРАЕВ

Қаشقадарё

ИНТЕРНАЦИОНАЛ

ТАРБИЯ ОМИЛИ

Ешларни интернационализм руҳида тарбиялашда миллатлараро алоқанинг муҳим воситаси бўлган рус тилининг аҳамияти каттадир. Бу ҳаётий ҳақиқат кўп миллатли республика бўлган Совет Ўзбекистони тимсолида ўзининг яққол ифодасини топмоқда.

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Совети «Иттифоқдош республикаларининг умумий таълим мактабларида ва бошқа ўқув юртлирида рус тилини ўрганишни яхшилаш бўйича қўшимча тadbирлар тўғрисида» қарор қабул қилди. Мазкур қарорда миллий республикаларда рус тилини ўрганишни яхшилашга қаратилган муҳим тadbирлар белгиланган. Бундан сал илгарироқ эса КПСС Марказий Комитетининг Сиёсий бюроси йиғилишида ҳам миллий республикаларда рус тилини ўрганиш масаласи махсус муҳокама этилган эди.

Партия ва ҳукуратимизнинг бу масалага ҳозирги шароитда жиддий эътибор бераётгани бежиз эмас. Зеро, рус тили бугунги кунда мамлакатимиз халқлари учун муҳим алоқа воситаси, фан ва техника тили, миллатлараро мулоқот воситаси бўлиб қолди.

Рус тилини ўрганишни яхшилаш борасида республикамизда ибрат олса арзигулик ишлар қилинмоқда. Масалан, бизда боғчаларнинг нисбатан катта болалар гуруҳларида ташкил этилган тайёрлов синфларида ўзбек тили билан бир қаторда рус тилини ҳам ўргатиш йўлга қўйилган. Бу эса болалар мактабга борганларидан кейин Алишер Навоий тили билан биргаликда Александр Пушкин, Николай Чернышевский, Иван Тургенев тилини осон ўзлаштиришларига имкон бермоқда.

Шу ўринда бир истак: рус тили ўргатиладиган тайёрлов синфларини фақат шаҳар боғчаларидагина эмас, район ва қишлоқдаги боғчаларда ҳам ташкил этилса, айни мuddао бўлур эди. Шунингдек, бунинг учун кўргазмалли қурооллар ва бошқа ўқув воситаларини етарли миқдорда тайёрлаш ва нашр этиш мақсадга мувофиқдир.

Биз олий ўқув юртининг рус тили ўқитувчиси, қолаверса, шу соҳанинг мутахассиси сифатида ўз фаолиятида баъзан маълум қийинчиликларга дуч келаётимиз. Республикаимизнинг қишлоқларидан ва районларидан ўқув юртига энди кирган ёшлар рус тилидан бирмунча нуноқ бўлади. Грамматик қоидалар билан озгачи нуқтни боғлаш олмайдилар. Шу босидан улар рус тили бўйича олий ўқув юрти программаларини ўзлаштиришга қийналадилар. Бундай ёшлар ҳарбий хизматга чақирилганда ҳам уларнинг рус тилидан ожизликлари янада яққолроқ билиниб қолади. Бунинг сабаби шундаки, кўпгина қишлоқ мактабларида рус тилини ўқитиш савияси анча паст. Демак, область ва район халқ маорифи бўлимлари, ўқитувчиларнинг малакасини оширишга даъват этилган ўқув муассасалари янги ўқув йилидан бошлаб рус тилини ўқитишни гуддан ахшилаш ва рус тили ўқитувчиларининг малакаларини ошириш масалаларини тўғри ва пухта ҳал этиш тadbирларини кўришлари лозим.

Партия ва ҳукуратимиз миллий республикаларда рус тилини ўрга-

нишни яхшилаш тadbирларидан бири сифатида 1983 йилдан бошлаб РСФСР ва Украина педагогика институтларига республикамиздан қабул қилинадиган студентлар сонини ҳам кўпайтирди. Албатта, бу ҳам малакали рус тили ўқитувчилари тайёрлаш имкониятини беради. Лекин, шу билан бирга, республика Маориф министрлиги ва унга қарашли ўқув муассасалари бу борада мавжуд ички имкониятлардан кенгроқ фойдаланиш тadbирларини ҳам кўришлари лозим.

Республикамизнинг қайси бир соноат корхонасига ёки қурилишига борманг, у ерда турли миллат вакилларининг бир оила аъзоларидек аҳил, дўстона, фидокорона меҳнат қилаётганликларига гувоҳ бўласиз. Бизда фақат шаҳар корхоналари эмас, балки қишлоқ ҳўжалигида ҳам турли миллатларнинг фарзандлари ягона мақсад билан меҳнат қилмоқдалар. Масалан, Тошкент областидаги Ҳамроқул Турсунқулов номи колхоз, Сирдарё областидаги «Малик» совхоз, Самарқанд областидаги Карл Маркс номи колхоз каби йирик қишлоқ ҳўжалик коллективларида ўн ва ҳатто ўн олтигача миллатларнинг вакиллари ёнма-ён яшаб, елкама-елка хизмат қилмоқдалар. Улар учун ҳам рус тили, худди она тиллари каби, асосий мулоқот воситасидир.

Республикамиз олий ўқув юртлирида мамлакатимиздаги бошқа олий ўқув юртлири каби чет эллик студентлар кўпплаб таълим олмоқдалар. Улар учун институтлар ва университет қошида рус тилини ўрганиш бўйича тайёрлов курслари ташкил этилган. Шунингдек, мазкур олий ўқув юртлирида ташкил этилган дўстлик клублари ёшларни интернационализм руҳида тарбиялашда муҳим роль ўйнамоқда. Клубларда ўтказиладиган оммавий ва маданий тadbирлар, учрашувлар ва кечалар ҳаммаси рус тили воситасида олиб борилади.

Мамлакатимизнинг Байкал-Амур магистрали қурилиши, Ножоратупроқ ерларни ҳамда Жиззах, Қарши ва Шеробод чўллариини ўзлаштиришдек улкан ишларда, зарбдор қурилишларда барча миллатларнинг вакиллари фаол иштирок этмоқдалар. Хуллас, дили ва нияти, мақсади ва орузи бир бўлган кўп миллатли Советлар оиласида рус тили муҳим интернационалистик функцияни ўтамоқда. Рус тилининг обрўси халқаро майдонда ҳам тобора ортиб бормоқда. У халқаро анжуманларда ва йиғилишларда расмий тиллардан бири бўлиб хизмат қилмоқда. Демак, рус тилининг Иттифоқимиз ва халқаро миқдасдаги аҳамиятининг мислсиз ошиб бориши уни ўқитишни ва ўрганишни республикамиз шароитида янада яхшилашни тақозо этмоқда.

Утган йил баҳорида Самарқанд шаҳрида рус тилини ўрганиш масалаларига бағишлаб ўтказилган республика илмий-амалий конференциясида ҳам бу борада яхши тadbирлар белгиланди.

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг миллий республикаларда рус тилини ўрганишни яхшилаш ҳақидаги қарори рус тилини ўқитиш ва ўрганишни ривожлантиришда биз учун асосий дастуриламалдир.

Тамара ЧЕЖЕМОВА,
педагогика фанлари кандидати

Муҳаббат Холхўжаева Тошкентдаги «Учқун» Тўқимачилик-галантерея ишлаб чиқариш бирлашмасининг илғорларидан ҳисобланади.

М. Нурриддинов фотоси

ҚИСҚА МАСАЛЛАР

Олим ҚУЧҚОРБЕКОВ

Керасиз тош

Тегирмонга бугдой ичдаги думалоқ сип-силлик Тош мактанибди: — Мени бугдой билан бирга майдалаб, ун қила олмайсан, бари бир сендан бутун чиқаман.

— Бутун чиқишинг мумкин,— дебди Тегирмон,— аммо сен элақда тутилиб қолсан ва одамлар сени итқитиб юборишадди.

Ром ва ойна

Уйнинг кўрки бўлиб турган Ром Ойнага писанда қилибди:

— Агар мен бўлганимда, сен бундай ялтираб турмасдинг!

— Кечирасан,— дебди Ойна Ромга,— агар иккимиз бирга турмуш қурмаганимизда, умуман бу уйнинг кўрки бўлмасдик.

Ким керак?

— Оқ теракми, кўк терак! Биздан сизга ким керак?

— Оқ терак оқ бўлгани билан ҳасадгўйлиги туфайли ўз ичини ўзи еган ярқисиз пўкак,— деб жавоб қилибди Қурилиш.— Шунинг учун бизга кўрт емаган кўк терак керак.

Гўзаллик азоби

Хиёбондаги бир туп қизил гул товланиб, атрофга хушбўй ҳид тарагарди. Ҳаваси келган ўткинчилар унинг гуллариини бир-бир узиб кетишди. Гуллари узилиб, чўлтоқ сурғудек бўлиб қолган танаси ўзига ўзи деди:

— Ҳаддан ташқари гўзаллик ўзимга душманлик экан. Эҳ, атанг!

Дарс соатлари

Дарсга кириш учун кўнгирик чалинди. Болаларнинг ўйин-кулгиси билан тўлган мактаб ҳовлисига бир зумда сокинлик чўкди.

Мактаб директори Садриддин Холтоев бизни ўқитувчилар хонасига бошлади. Хона дид билан безатилган. Девордаги: дошизмандларнинг ҳикматли сўзлари, фанларга доир турли жадал ва схемалар киши эътиборини тортади.

— Ўқитувчининг ўқувчи ва жамоатчилик олдидagi обрўси,— деди Холтоев мактаб таълими ҳақида гапираркан,— унинг малакаси дарсининг сифати ва самараси билан ўлчангиси аниқ. Шу боисдан ҳар бир дарс ва ундан ташқари машғулловларни юқори савияда ўтказиш ўқитувчининг асосий бурчидир. Бунинг орадан ҳис этиб фидойилик кўрсатаётган ўқитувчиларимиздан бири Холлида Рустамовадир. У касбининг севади, ҳар бир дарсга алоҳида тайёргарлик билан келади. Шу боисдан у коллектив ўртасида эътиборли.

Шу пайт кўнгирик чалинди. Муаллимлар бири-кетини ўқитувчилар хонасига

кириб келишди. Холлида Рустамова билан шу ерда учрашди. У эндигина синф журналини стол устига қўяётганди, қўлида «Физика» дарслигини ушлаб турган ўқитувчи унга мурожаат этди:

— Холлида, 8 «ав» синфидаги Озода сизнинг фанингиздан қийналмаптими? Физикадан бироз оқсаяпти-да. Қандай қилиб ёрдам беришни билмаяпман.

— Озодами!— Холлида бироз ўйлаб қолди. Сўнг сўзида давом этди.— Математика тўғрисидаги қатнаша бошлагач, яхшироқ ўзлаштирадиган бўлди. Унгача қиналди. Сиз ҳам бир тўғраракка жалб қилиб кўринг-а...

Холлиданинг самийи чехрасидан, бутун вужудидан ёшларга бўлган меҳр, касбига бўлган садоқат сезилиб турарди. Шунинг учун бўлса керак, барча ўқувчилар уни ҳурмат қилишди, «муаллима, муаллима», дея атрофида парвона бўлишди.

— Ҳозирги ёшларнинг характери мураккаб,— дейди Холлида Рустамова.— Ҳар бири билан тил топишмасанг бўлмайди. Биз «ноўнаг» болалар билан мулоқотда бўлганимизда кекса, тажрибали педагоглар ишига, Макаренко, Сухолинский сингари устозларнинг ўғитларига таяниб иш тутамиз.

Уша кунин Холлида Рустамова уйга ҳар кунгидек

кеч келди. У энди ором оламан деб турган эди, эшик очилиб, почталовчи хат тутқазди. Хатни оқабтган пайтда ўқувчилари Озода Исмоилова билан Дилором Каримжоновалар кириб келишди.

— Холлида опа «Қизиқарли математика» китобини ваъда қилган эдингиз, шунига келди,— дейишди қизлар.

У ўқувчиларига жавобан ўша китобни топиб бериб, уларни кузатиб қўйди-да, укасидан келган хатни оқибта ўқий бошлади: «...Опажон, бир вақтлар менга: «Ўқи», деганингизда ялқовлик қилгандим. Ўқинингиз қадрини энди билинапти. Кўзим мошдек очилди. Армия хизматини тутатган, албатта ўқийман. Салом билан: укангиз Абдуазиз».

Холлидага укасининг хати ўқувчилик даврларини эслатди. Едиди: уйга берилган вазифани бажаролмай, хунбо бўлганида математика ўқитувчиси Дилором Воҳидова келиб қолган эди. Ушанда ўқитувчи холаси мазали икки йул билан ечилишини тушунтириб берган эди.

У кейинги гал келганида эса Холлидага математикага оид қизиқарли китоблар келтирди. Шу-шу унда математика фанига қизиқиш ортди. Холлида олдларини математик мисол ва масалалар устида соатлаб бош қотирар ва ҳар бир масалани қийналиб ечар эди. Лекин эринмасди. У тушунмаганларини математика ўқитувчиси Маориф ака Мансуровдан сўрарди...

Холлида ўзини синфини тамомлағач, ҳеч иккиланмай ҳужжатларини Низомий номидagi Тошкент Давлат педагогика институтининг математика факультетига топширди. Кириш имтиҳонларини муваффақиятли топширгач, иштиёқ би-

лан тиришиб ўқиди. Устозларининг машғулоти, ўғити, маслаҳати ёш талаба учун бир мактаб бўлди. Институтини тамомлағач, Тошкент области Калинин районидagi 38-мактабга йўлланма олди.

...Холлида Рустамова биринчи иш кунини мактабга жуда вақтли келди. Илмий мудир ўқитувчиларнинг иш планларини кўриб, конспектлари билан танишган эди. У Холлиданинг, гарчи ёш муаллима бўлса-да, иш плани ва конспектларининг фозил мукамаллигини кўриб: «Ишингизга пухтасиз!» деди. Холлида бунинг вақтларида тажрибали ўқитувчиларининг дарсларини кузатди. Уларнинг дарс ўтиш усуллари, кўргазмалар куруллардан фойдаланишларига эътибор берди. Уз навабатида устозлари ҳам унинг дарс ўтқиши билан қизиқишди.

Уша кунин Холлида дарсини қандай ўтганини билмайдди. Ўтаётган мазунини тушунтириб бўлганида, ҳали дарсининг тамом бўлишига ўн беш минут вақт бор эди. Ўқувчиларга айтадиган бир оғиз сўзи ҳам қолмади. У «Уч оғайин ботирлар» эртанинг айтиб бера бошлади.

Хуллас, ёш муаллима ўқувчилар қалбига аста-секин йул топа билди.

У мактабда математика кабинетини ташкил этишда ҳам жонқурлик қилди. Математика тўғрисида ақзолирини ўзларига ҳам кўргазмали куруллар ясашни ўргатди. Ҳозирги кунда кабинет мунтазам равишда турли материаллар ва экспонатлар билан бойиб бормоқда.

Ҳа, мактабнинг Холлида Рустамова раҳбарлик қилаётган «Еш математиклар» тўғрисидаги ишлари яхши. Тўғрарак аъзо бўлган ўқувчилар математика бўйича ўтказилган олимпиадага

тайерланадилар, турли хил мураккаб ва қизиқарли масалаларни ечишни машқ қиладилар. Ҳар бир тўғрарак аъзоси математик альбомга эга.

Холлида Рустамова Ҳозир Калинин районидagi Қориниёзий номли 29-мактабда ўқитувчи, мактаб бошланғич партия ташкилотининг секретари. У самарали хизматлари эвазига ўтган йили «Халқ маорифи аълочиси» нишони билан тақдирланди. Холлида таълим берган ўқувчилар республикамизнинг турли бурчларида турли касбларда меҳнат қилишмоқда. Улар ўзларининг меҳрибон мураббийларини беихёс миннатдорчилик билан эспайладди. Байрақ кунлари иш столи табрик телеграммаларига ва анвойи гулларга тўлиб кетади.

Бир соат дарс— 45 минут. Эндилкида Холлида опа учун бу вақт дақиқалардай қисқа туюлади. Бир кун мактабга бормаса, бахтиёр болаларнинг шодон кулгусини соғиниб қолади, негадир вақти тез ўтмаётгандай туюлаверади. Шундай пайтларда иш хонасига кириб, ўқувчиларнинг ёзма ишларини текшириб бошлайди. Ёзма ишлар ортида эса ўқувчиларнинг жилмайган юзларини кўради.

Мазпура НАБИЕВА
Тошкент области,
Калинин райони

Ибн Сино музейи

Янги Афшона қишлоғидagi Абу Али ибн Сино музейига киришиш билан бизнинг Шарқнинг буюк қонунсый олимни Ибн Синонинг ҳаёти ва ижодидаги боғлиқ тарих ўз оғушига олади. Бу ерда дастлаб аллома яшаган даврга оид кўпгина ўтмиш манбалари ва тарихий ҳужжатлар эътиборингизни ўзинга тортади.

— Буюк олим туғилган табаррук заминда унинг ҳаётига бағишланган музейнинг ташкил этилганлиги,— дейди музей директори Қисмиддин Чорев,— бу биргина ўзбек халқининг улуг алломага бўлган эҳтиромлигига эмас, балки бутун мамлакатимизнинг унга чексиз ҳурматининг раъзидир. Музейда тўпланган ҳужжатлар Ибн Сино ҳаёти ва ижоди ҳақида бугунги ва келажак авлодга кўпгина маълумотлар беради.

Дарҳақиқат, аллома музейига қизиқиш катта. Уни ҳар кунин юзлаб кишилар

томоша қилмоқдалар. Музей ўзининг тематик экспозициясига кўра сақизта катта-катта заллардан иборат. Биринчи зал Ҳамза номидagi Ҳабестон ССР Давлат мўкофоти лауреати, раъсом Чингиз Аҳмаров ва унинг шоғирдлари — Тошкент Театр ва раъсомлик институтининг ёш раъсомлари Соҳиб Раҳмонов ва Эркин Назаровларнинг табобат фанининг улуг соҳибни Ибн Синонинг ёшлиги ва йигитлик чоғларини акс эттирувчи миниатюралари билан безатилган. Иккинчи зал «Оқ зал» деб номланган бўлиб, унда улуг зотнинг бронзадан ишланган бюсти, шунингдек, бухоролик меъмор Уста Ширин Муродовнинг ганч ўймакорлиги усулида деворларга битилган Ибн Синонинг ҳикматли сўзлари ўрин олган. Учинчи зал «Ибн Сино даври» деб аталади. Унда IX—X асрларга оид ҳужжатлар, халқ маданият меъморчилиги, ҳунар-

мандчилиги ва карвон йўлларини акс эттирувчи рангбаранг экспонатлар мавжуд. Тўртинчи залнинг деворларини Ибн Синонинг буюк саъафлари Арасту, Афлотун, Архимед, Гиппократ, Ал-Хоразмий, Форобий, Беруний, Галилей ва бошқаларнинг портретлари безаб турибди.

Музейнинг сўнгги заллари эса бевосита Ибн Синонинг илмий ва амалий фаолиятига бағишланган. Мазлумки, Ибн Сино 450 дан ортиқ асарлар яратган, ана

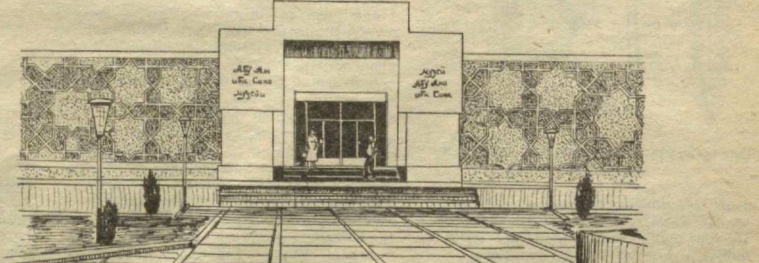
шу асарларидан 240 га яқини бизгача етиб келган. Улардан 40 таси медицинага оиддир.

«Ибн Сино — шифокор» деб номланган стендада буюк олимнинг табиик фаолиятини акс эттирувчи миниатюралар, медицинага оид асарларни намойиш қилинган. Шунингдек, Ибн Синонинг шоҳ асари «Китоб ал-қонуний» («Тиб қонунари»)нинг араб, форс ва лотин тилларида нашр этилган нусхалари ҳам ундан ўрин олган. Ибн Синонинг

файласуф сифатидаги буюк фаолияти ҳам алоҳида стендада намойиш этилган. Зотан, унинг Европада «Файласуфлар пири» деб улуғланиши бежиз эмас эди.

Улуг алломанинг юрти — Пешку районидagi Абу Али ибн Сино номли колхоз территориясидagi янги Афшона қишлоғидagi ташкил этилган уй музейи ҳамюртлари ва чет эллик меҳмонлар учун муқаддас зиёратгоҳ бўлиб қолган.

Рашид АСЛОНОВ

Ибн Сино музейининг умумий кўриниши.

ТАБИАТГА ҲАМКОР БЎЛИБ

Илмий техника бекиёс ривожланган ҳозирги шароитда табиатни ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ҳар қачонгидан кўра муҳим аҳамият касб этмоқда. Бу борада қишлоқ ҳўжалик экинлари зараркунандаларига қарши биологик кураш энг фойдали усул-дир.

Иттифоқимизнинг асосий пахтачилик базиси бўлган республикамизда ҳашаротларга қарши биологик кураш усулининг аҳамияти йилдан-йилга ортиб бораётди. Биз мазкур мақолада ҳамкасб олимларимизнинг шу соҳада олиб бораётган ишлари ҳақида фикр юритмоқчимиз.

Қишлоқ ҳўжалик экинларига, айниқса, ёўзага 214 турдан ортиқ зараркунанда ҳашаротлар зарар келтиради. Булар орасида деҳқончилигимизга энг катта зарар келтирадиганлари ўн турдан ортиқ: ўргимчак кана, ўсимлик битлари, кузги тунлам, кўсак қурти, карадина ва бошқалар-дир.

Бу зараркунандаларга қарши ўз вақтида кураш чоралари қўлланилмаса, булар етиштирилган ҳосилнинг 30—40 проценти ва ундан ҳам ортинги нобуд қилиши мумкин. 1970 йилгача республикамизда зараркунандаларга қарши асосан кимёвий усулда курашиб келган мазкур тадбир яхши ва тез самара бериши билан бирга, бир қатор салбий ҳусу-сиятларга ҳам эгадир. Кимёвий дори-ларни узлуксиз қўллаганимизда, инсон ва тирик мавжудотга, атроф-муҳитга салбий таъсир кўрсатиши билан бирга, зараркунанда ҳашаротлар уларга кункиб қоладилар ва кимёвий усулининг самарадорлиги камаяди.

Маълумки, табиатда зараркунанда ҳашаротларнинг бир неча юз турдан ортиқ табиий кушандалари ҳам мавжуддир. Булар орасида айниқса трихограмма, габробракон, апантелес, микроплитис, хон қизча, олтин кўзча, тахнин ва сирфид пашшалари, афидиллидлар кабилар жуда фаол. Бу фойдали ҳашаротлар зараркунандалар ҳисобига яшайди ва шу билан зараркунанда ҳашаротлар зарарини бирмунча камайтиради. Лекин деҳқончиликда кимёвий усулининг узлуксиз ишлатилиши бу табиий «дастёрларнинг қирилиб кетишига ҳам олиб келмоқда».

«Кимёвий дориворлар қўлланилмаган экин майдонларида ҳам зараркунанда ҳашаротлар зарар келтиради, бу ерда табиий дастёрларнинг роли қанча!» деган савол туғилиши мумкин. Ҳа, бундай экин майдонларида ҳам энтомофаглар (фойдали ҳашаротлар) учрайди. Лекин зарарли ҳашаротлар сони табиий кушандалардан бир неча марта ошиқ бўлганда экин табиатнинг баъзи бир инжиқликлари таъси-

бошқа бир қатор табиий ўзгаришлар киритганимизда, гоҳо фойдали ҳашаротларнинг яшаши учун ноқулай шароит юзага келмоқда, зараркунандаларнинг эса ривожланишига қулайлик туғилмоқда. Бу эса олимлар ва мутахассислар олдида бир қатор мураккаб муаммоларни қўймоқда.

Мазкур масалалардан энг муҳими қишлоқ ҳўжалик экинлари етиштириладиган майдонларда зараркунанда ва фойдали ҳашаротларнинг табиий мувозанатини сақлаб қолиш, энтомофаглар сонини кескин кўпайтириш-дир. Бинобарин, энтомофагларни лабораторияларда сунъий кўпайтириш ва улардан зараркунанда кўпайган экин майдонларида фойдаланиш усулини мўтадиллаштириш масалани ижобий ҳал этишга ёрдам беради.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ва республика Министрлар Советининг биологик кураш усуларини тез суърат билан ривожлантириш кераклиги ҳақидаги кўрсатмалари асосида бу усулни жадал ривожлантиришга жиддий эътибор берилмоқда.

Трихограмма ҳашарот тухумига ўз уруғини қўймоқда.

Ҳозир табиий кушандалардан жуда катта пахта ва бошқа экин майдонларида фойдаланилмоқда. Маълумки, трихограмма асосан зараркунанда ҳашаротларнинг тухумига ўз тухумини қўяди ва шунинг ҳисобига яшайди, лекин экинга зарар келтир-майди. Трихограммани лабораторияларда сунъий етиштириш гоъят мураккаб жараён. Бунда асосан хонанинг ҳарорати ва нәмлиги, олинган тухумларнинг тозаллиги катта аҳамиятга эга. Чунки уни етиштириш технологияси бузилса, трихограммалар кучсиз бўлиб қолади ва булар экин майдонларига қўйилганда, зараркунанда тухумини топиши, унга тухум қўйиши самарасизроқ бўлади.

Бундан ташқари, трихограмма 7—9 авлоддан кейин албатта табиий зараркунандалар — кўк қурт тунлами, кўсак қурти тухумида зарарлантириши керак, акс ҳолда, сифатсиз бўлиб етилиши билан бирга асосий зараркунанда уруғига тухумини қўйиш қобилияти кескин сусаяди.

Лабораторияларда кўпайтирилган трихограммаларни зараркунандалар далага тухум қўя бошлагандан эътиборан экинзорларга қўйиш мақсадга мувофиқдир. Баъзи лабораторияларнинг ходимлари далада бир марта трихограммалар ишлатиб, шу билан биз биологик усулни қўлладик, деб ўй-лайдилар. Бу—мутлақо нотўғри. Чунки зараркунанда капалагининг ҳар бир авлоди йигирма кун ва ундан ҳам ор-

Фарғона область «Сўх» совхозида яшовчи 103 ёшли Мадамин ота Ғиёсов ўз эвараси Алишер билан сўхбатлашмоқда.

[ЎзТАГ фотохроникаси]

тиқ муддатда уруғини қўяди. Демак, қўлланиладиган биологик агентлар ва бошқа хил курашувчилар об-ҳаво маълумотига амал қилган ҳолда фойдаланилганда, зараркунанданинг олдини олиш мумкин.

Зараркунандалардан бири — кўсак қуртнинг қуртлари пайдо бўлганда, уларга қарши габробракон ҳашароти лабораторияларда кўпайтирилиб далаларга қўйилади. Бу энтомофаг ўрта ёшга ўтганда, ҳашарот қуртларини кучсизлантиради, сўнгра, унинг танасига ўз тухумини қўяди. Бундай қуртлар зарарлангандан кейин овақланишдан қолади ва ўсимлиқни зарарлаши кескин камаяди. Габробракон личинкалари зараркунанда қурти ҳисобига яшайди ва шу йўл билан зараркунандани йўқотади.

Ҳозирги кунда ушбу икки энтомофагини кўпайтириш учун республика-

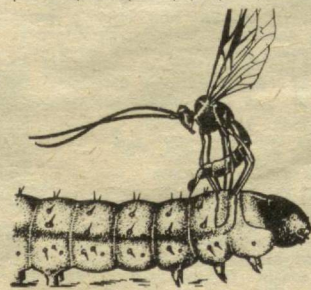
мизда 590 дан ортиқ биологик лаборатория ташкил этилган, буларга 263 та механизмлашган трихограмма кўпайтирувчи линиялар ўрнатилган. Бу лабораторияларда етиштирилган фойдали ҳашаротлардан трихограмма 1983 йилда қарий 2 миллион гектардаги ва габробракон эса 6 минг 500 гектардаги экинзорларда зараркунандаларга қарши ишлатилди.

Биз ҳозир ўсимлик битлари ва ўргимчак қананинг кушандалари — олтин кўзча ва хон қизини лабораторияларда кўпайтириш, буларни ишлаб чиқаришга қўллаш усуллари устида ишлаяпмиз.

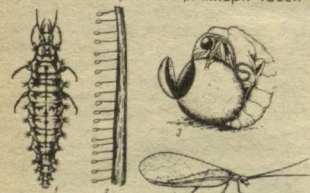
Хуллас, республикамизда пахтачилик кўлами муттасил тарада кенгайиб бораётган ҳозирги даврда қишлоқ ҳўжалик экинлари зараркунандаларига қарши биологик кураш тобора муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ёўза зараркунандаларига қарши самарали биологик курашиш усулларини ишлаб чиқаришлари учун ВАСХНИЛ муҳбир аъзоси, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган фан арбоби Султон Алимуҳамедов, биология фанлари кандидати Б. П. Адашқев, қишлоқ ҳўжалик фанлари кандидати Ҳўкумет Мирзалиева ва бошқа бир гурўх олимлар ҳамда ишлаб чиқариш мутахассислари СССР Министрлар Советининг 1983 йилги муқофотига сазовор бўлдилар. Бу, албатта қувончлидир!

Илгор УРИНОВ,
Зоҳид ОДИЛОВ,
Озод ҲАКИМОВ,
биология фанлари кандидатлари

Габробраконни зарарлаш пайти.

Олтин кўзча личинкасининг тухумдан чиқиш пайти.

рида энтомофаглар қишлоқдан бир вақтда ёппасига чиқмаслиги сабабли зараркунанда ҳашаротлар тез кўпайиб, ҳосилга катта зиён етказаяди.

Биз қўриқ ерларни ўзлаштирганми-зда экин маданий экинлари алмашлаб эканимизда ва деҳқончиликка

ҚИЙМАЛАНГАН ИХТИРО

Қутби НОСИРОВА

Масаллар

Юмрон билан мушук

Ямин ҚУРБОН

Мушукка кўриниб қолди-ку Юмрон Кўрингани каби айиққа асал! Макжор илондайин ўрмалаб пинҳон, Утлар орасидан ташлади чангал. Лек Юмрон шўнгиди инига илдам Бақа шўнгигандек ҳовуз тубига. Алам қилдики, ваҳ, Мушукка бирам, Оташ пурқади нақ кимдир думига, Кавлай кетди аммо инни умидвор Тасаввур этиб у ўзини буюқ. Қарасаки Юмрон, какшағуси зор, Бостириб кирмоқда бешафқат Мушук! «Э-ҳей,— деди фармон оҳангида у,— Тирик тутинглар-да, ўйинглар кўзин!» Бирдан тушиб Мушук қалбига ғулув, Тирақайлаб қолди ит қуваган кўсин: «Ииртқиқлар ўрдаси эканми, ҳай-ҳай, Ҳозироқ аридек дув талашади!»

Эҳ, калла, йўл кўрсат, қайга биқинай, Тутиб олишса гар, бурдалашади!»

Дерларким, кўрқанга қўша кўринар, Кўринган мисоли қўйга бўрилар.

Шафтоли

Ваҳ, қаранг-а, авжи пишган чоғлари Синар шафтолининг ларзон шохлари. Мана, бу йил яна худди шу аҳвол, Топдилар шамалоқ шохлари завол. Бунга Оличанинг ачишди ичи, Ачишди қиргандек алам қирғичи: «Эсиз, ўтин бўлдинг, тамомсан энди; Ҳосилга зўр бериш бошингга етди!» «Умрим қисқартса ҳам берган неъматим, Хушнуд бўлса басдир мендан элатим».

Укки билан қуён

Дарахдан шўнгиди емак қасдида, Қуён питирлади Укки дастида: «Уҳ, вой, мунчалар ҳам ёвузсан! Аҳ, дод!» Укки эса гўштин ютаверди шод: «Яхшики, кўрқоксан, тобинг йўқ жангга, Жаҳд ила олишар бўлсангми агар, Бигиз тишларингдан ютардик захар. Яхшики кўрқоксан, учрадингми, бас, Бэрра этгинангдан ором олур нафс».

Гўшт қиймалағич уй бекаларининг беминнат дастери эканлиги ҳаммага маълум. Аммо унинг ҳам ўзинга яраша ташвиши бор: оғзига лаҳм гўшт солсангиз, кейин қийма чиқариб беради. Борди-ю, чандирли гўшт бўлсаки! Унда дорд устига чипқон бўлади. Инжиқ қиймалағични икки-уч марта очиб, тозалаб ишлатмасангиз, без бўлиб туравереди.

Еш ишчи Собиржон Луқмонов ана шу қиймалағич устида узоқ изланишлардан сўнг ихтирочилиқ таклифи киритди: «Қиймалағичнинг пичогини бундан ҳам ўткирроқ қилиб ясаш керак, токи у чандир тутул, суюкни ҳам ҳазми таом қилиб бераверсин».

— Жуда яхши таклиф,— деди завод ихтирочилиқ ишлари бўйича комиссия раиси,— фақат бу таклифни техника фанлари доктори, профессор Тўхташ Тўхтаевга билдириб қўйишимиз керак. Бўлмаса, бизларга гап тегди. Ахир, ихтироларни тасдиқлашда, мукофотга тақдим этишда у киши иштирок этадилар-да.

— Майли,— ноилож рози бўлди Собиржон. Аслида у нима учун фан докторининг бу ишга аралашшига ҳайрон эди.

Бир ойдан сўнг завод газетасида «Диққат, янгилик!» рубрикасида мазкур ихтиро эълон қилинди:

«Янги маркали гўшт қиймалағич бир қанча афзалликларга эга:

1. Уй бекасини кўп овора қилмайди.
2. Олмосдек ўткир пичоқ ўрнатилган.

3. Ҳатто суюкни ҳам қийма қилиб юбориш қудратига эга. Бу, айниқса, барча ошхоналарда қўл келади.

Ихтиро муаллифлари: Тўхташ Тўхтаев, техника фанлари доктори, илмий текшириш институти профессори; Ашур Баратов, завод ихтирочилиқ ишлари бўйича комиссия раиси, техника фанлари кандидати; Вали Сайдалиев, завод директори; Вафо Давронов, завод касабаси союз комитетининг раиси; Собиржон Луқмонов, ёш ишчи».

ЧАККИГА ДАККИ

Жўра АҲМАДЖОН

Эшпўлатвойда йўқ бирор улфат, Еру дўст бўлмаса, ҳаёт — қулфат. Киши кўрмас уни маҳаллада ҳам, Жам бўлиб эл йиғилган паллада ҳам. Унга маскан жиринди чойхона, Чойхонани гоҳо айлар майхона. Танлаган жойи хилвату чекка, Сўппайиб ўтирар ўзи якка. Йўқ «мукаммал», «доно» киши ўзидан. Эшитинг бир шингил унинг сўзидан: «Таъриф этсам, Маматкаримни агар, Утакетган чақимчи, ивogar... Абдужаббор одамдан сир олади, Бир фалокатни бошига солиди... Қатиқ сотар фалончининг келини, Учта эмиш сигирининг елини... Рўзимат бефаросату пасткаш, Касби-кори фариб бериш, алдаш...» Шунанга, Эшпўлатга ҳамма ёмон, Йўқ, унингча, бирорта соғ ва омон! Шунча танбехнинг босиш шу эди, Кўпчилик бир кун холис гапни деди. Бири айтдики: «Йшла бир жойда, Ҳайдалиб юрма ишдан ҳар ойда. На ишу турмушингда бор барака, Бўлмагил ёшу кексага калака». Бири айтди: «Ахир, ўзингга қара, Усти-бошингни қил шинәм ва сара. Киши афсусланар шу ҳолингга, Ғалати мўйлову соқолингга. Ешинг ўттизда, сен ҳамон буйдоқ, Бас, етар сўққабошлигинг, ўртоқ!» Бири айтди: «Саводинг, илминг бор,

Катта қарзингни узмогинг даркор, Яшасанг ҳамки, истаган жойда, Элга кўрсат, ахир, бирор фойда. Сени етказган ушбу дамларга, Раҳмат айтиб, қўшил одамларга, Элдан ажралса ким, унинг таги пуч, Халқ берар,— ким таянса,— қувату куч. Елғиз от чопса, чэзми чиқмайди, Чанги чиқса ҳам, донги чиқмайди».

Хуллас, Эшпўлатнинг ишлари чакки, Шу сабабдан ер ҳаммадан дакки. Сонда бўлмаслиги сазо унга, Англаса, энг оғир жазо унга. Менсимай кўпчиликини у хар дам, Оқибат бўлди шармисор, мулзам. Самарқанд

Латифа

Автоинспектор серқатнов кўчада шох ташлаб келаётган машинани тўхтади:

— Гувоҳномагизни кўрсатинг! Олифта йигит сигарета тишлаб машинадан тушди-да, ҳужжатини узатди.

— Ичганга ўхшайсиз, «уф» денг! Шу пайт ўтиб кетаётган Афанди инспекторга маслаҳат берди:

— Айтинг бу олифатага, аввал сигаретасини ўчирсин, бўлмаса, уфлаганда ёнғин чиқиб кетади!

Абдулла ҚОЗОҚ

Кавказнинг қоратир айиқлари ўзининг ҳужумкорлиги билан ном чиқарган. Қуйидаги воқеа ҳам бунинг далили бўлалади. Оқуни қишлоғидаги колхоз чўпони Отоша Жумития эчкилар подасини тоғдаги йўлакдан ҳайдаб борарди. Шу пайт олдиндаги буталар ортда у қўриқчи итларнинг ҳадиксираб вовуллашини эшитиб қолди.

Отоша ўша буталарга яқинлашиб, атрофидаги итларни пўписа билан у ён-бу ён суриб ташлаётган йирик айиқни кўрди. Чўпон яйловга адашиб келиб қолган ҳайвонни қўриқмоқчи бў-

либ, ҳўштан чалди, қичқирди ва унга тош отди. Айиқ атрофидаги итларни чалғитиб, чўпонга ташланди. Бу нарса шунчалки тез содир бўлдики, Отоша аввалига ўзини йўқотиб қўйди. У кичкина болта билан ўзини ҳимоя қилар, аммо айиқни ҳеч уролмасди, айиқ эса уни тобора босиб борарди. Сўнгги минутда у айиқнинг очилган оғзига муштумини тиқиб юборди. Айиқ бир лаҳзагина бўшади. Ҳайвоннинг бошига уриб ҳўшсизланткириш учун ана шу бир лаҳза кифоя қилди.

Одатда, ўсимлик маҳсулотлари билан озиқланидиган айиқнинг эчкиларни поклаши ва ови бəроридан келмаганидан сўнг инсонга ташланишининг боиси нима! Кечса овчиларнинг айтишларича, бу ҳайвон овлаган ўлжаларини еб мазахўрак бўлган. У ҳам гўштининг мазасини эслаб, эчкилар сурувига келган, сўнгра одам билан олишган.

Куракда

турмайдиған гап

Берт Моирой ва Жон Фас деган америкалик савдо корчалонлари ўзларининг шахсий корхоналарини кундан-кунга кенгайтираётдилар. Нью-Йоркда бир неча йилдан бери улар томонидан яратилган... водопровод сувини қўядиган оқим ўзани ишлаб турибди. Ҳа, рост, минерал сув ёки газлаштирилган сув эмас, водопровод жўмрағидан оқиб тўшадиган одатдаги сув — обиҳаёт шишаларга қўйиб сотиладди. Шишалардаги ёриқда: — «бутун дунёга машҳур миллионлар ичимлиги Нью-Йорк водопроводининг суви» деган ёзув бор. Бу сувининг нархи пиводан арзон эмас, лекин уни сотиш учун ортиқча заҳмат чекилмайди. Чўнки бу ерга келадиган миллионлаб туристлар орасида бундай сувини совға сифатида сотиб оладиганлар

ҳам кўп топилади-да. «Нью-Йорк таймс» газетаси куракда турмайдиған бу «мўъжиза» ҳақида хабар босиб чиқарди.

Бедана тухумидан

Венгриядаги «Интеркемия» бирлашмаси яқинда «Тетис» деган номда косметик дори-дармонларнинг янги группасини ишлаб чиқара бошлади. Бу группа кирадиган ва терига суриладиган дориюларга, шампунларга ва косметик кўпикка бедана тухумидан олинган концентрат аралаштирилган.

Аждодлар мероси

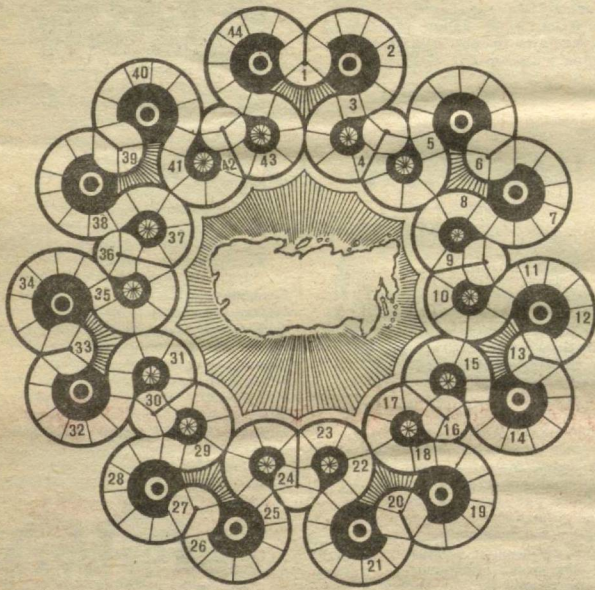
Яман Араб Республикасидаги машҳур «Таш устига қўрилган уй» қадимий Шарқ мейморчилигининг дурдоналаридан ҳисобланади. Мам-

лакат пойтахтидан унча узоқ бўлмаган жойда қад кўтарган бу улкан ишоот қадимги мейморларнинг юксак маҳоратидан далолат беради.

Йўлакда бўғма илон

Франциянинг Тулуза шаҳридаги ўт ўчирувчилар кўчада совуқдан ўлим ҳолидаги бўғма илонни қўтқариб қолдилар. Франс Пресс агентлигининг хабарига кўра, йўловчилар бир ярм метр узунликдаги бир ёшли бу жониворни йўлакда қўлча бўлиб ётганини кўрганлар. Аниқланишича, бўғма илон асли Ливандан келтирилган, эгаси уни ўз ортига қайтариб олиб кетаман деб турганида жонивор йўқолиб қолган экан. Ўт ўчирувчилар бўғма илонни ҳайвонот бўғмага топширдилар. Илон янги жойга кўчикиб кетди.

«ДАРЁЛАР» ЧАЙНВОРДИ

1. Усть-Илим ГЭСи қуриладиган дарё.
2. Узоқ Шарқдаги дарё.
3. Грузиядаги дарё.
4. Шарқий Сибирь денгизига қўйилувчи дарё.
5. Ўш областидаги тоғ шаршараси.
6. Или, Оқсув дарёлари қўйиладиган кўл.
7. Чита областидаги дарё.
8. Чимкент областидаги дарё.
9. Вахш дарёсининг бошланиш қисми.
10. Энг кўп (336) дарё қўйиладиган кўл.
11. Ватанизмдаги буюк дарёлардан бири.
12. Дон дарёси қўйиладиган денгиз.
13. Ильмен кўлидан бошланиб Ладога кўлига қўйилувчи дарё.
14. СССРдаги буюк дарё.
15. Кура дарёси ирмоғи.
16. Урал дарёси ирмоғи.
17. Волга дарёсининг чап ирмоғи.
18. Закавказьедаги дарё.
19. Раодан дарёси оқиб чиқадиган кўл.
20. Ленинград яқинидан оқиб ўтувчи дарё.
21. Кура дарёси ирмоғи.
22. Валхаш кўлига қўйиладиган дарё.
23. Обь дарёси ирмоғи.
24. Печёра ирмоғи, Коми АССРдаги дарё.
25. Енисей ирмоғи.
26. Тенгиз кўлига қўйилувчи дарё.
27. Якутистондаги дарё.
28. Тухтагул ГЭСи қурилган Фарғона водийсидаги дарё.
29. Литпадаги дарё.
30. Фарғона водийсидаги серсув дарё.
31. Красноярск ўлкасидаги дарё.
32. Волга дарёси ирмоғи.
33. Олтой ўлкасидаги дарё.
34. Қирғизистондаги дарё.
35. Жиззах областидаги дарё.
36. Молдавиядаги дарё.
37. Шимолий Кавказдаги дарё.
38. Узоқ Шарқдаги нулдонлар ўлиридаги дарё.
39. Қримдаги дарёлардан бири.
40. Лаптислар денгизига қўйилувчи дарё.
41. Стерловск областидаги дарё.
42. Нуорта дарёси қўйилувчи. Целиноград областидаги шўр кўл.
43. Ўзбекистондаги дарё.
44. Эстониядаги дарё.

Фозилжон ОРИПОВ

11-СОНДА БОСИЛДАН ЧАЙНВОРДНИНГ ЖАВОБЛАРИ

1. Аба, Ака.
2. Алла, Арпа.
3. Ариза, Абира.
4. «Аврора».
5. Аллома.
6. Аниетка.
7. Авдйёта, Авточан.
8. Автоллага, Авансена.
9. Ажойибхона.
10. Арифметика.
11. Аргентина.
12. Арматура.
13. Аралышма.
14. Айбонна.
15. Аксиома.
16. Анжом.
17. Андоза.
18. Альфа.
19. «Ароба».
20. Арча, Арпа.
21. Ава.
22. «Ара».

МУҚОВАДА

Биринчи бет: Тўрт буюк баҳши [Самарқанда Фозил Йўлдош ўғли, Эргаш Жуманбулбул ўғли, Исом шоир Назар ўғли, Мухаммадқул Жомрот ўғли Пулканга ўрнатилган ҳайкал].

Иккинчи бет: Андижон Ип-газлама комбинатининг ёш ишчиси Танзилат Жўраева тўртта ўрнига бешта дастгоҳни бошқармоқда. Медицина фанлари кандидати С. Дусанов Тошкент Врачлар малакасини ошириш институтининг ходимлари билан машғулот ўтказмоқда.

Р. АШУРОВ ва Г. ПУН фотолари [ЎЗТАГ фотохроникаси]

Тўртинчи бет: Тошкент қизлари [ЎзССР пойтахти ҳар йили ўнлаб йирик халқаро учрашувлар ўтказиладиган — дунё эътиборидаги муҳим марказлардан бири бўлиб қолди].

Н. Шарипов фотолари

Редакцияга келган бир босма тобоқча булган материаллар авторларга қайтарилмайди.

Журналдан олинган материалга «Гулистон»дан олинди, деб кўрсатилиши шарт.

Бу сонда «Правда», «Известия» газеталарининг айрим материалларидан фойдаланилди.

Бош редактор МИРМУҲСИН

Редколлегия: Сарвар АЗИМОВ, Наримон ИБРОҲИМОВ (бош рассом), Маҳмуд МУИДИНОВ, Анвар САИДУМАРОВ, Саид ШЕРМУҲАМЕДОВ, Комил ЯШИН, Азиз ҚАЮМОВ, Мухаммадали ҚУШМОҚОВ (масъул секретарь), Ислиддин ҲАЙДАРОВ, Оқилжон ҲУСАНОВ (бош редактор ўринбосари), Ҳаким ҲУСНИДДИНХУЖАЕВ.

«Гулистон» — ежемесячный, общественно-политический, литературно-художественный журнал ЦК КП Узбекистана [на узбекском языке].

Адрессими: 700000, Тошкент — П. Ленин кўчаси, 41.

Редакция телефонлари: бош редактор — 333520; бош редактор ўринбосари — 333590; масъул секретарь — 325833; ижтимоий-сиёсий бўлими — 333602; адабиёт ва санъат бўлими — 333659; фан ва маданият ҳамда рассомлар бўлими — 325832.

Босмаҳонага туширилди 18.11.83 й. Босишга рухсат этилди 15.12.83 й. Р — 07354. Ҳоғоз 70×108/16. Вотиқ усулда босилди. Шартли босма тобоқ 5.6. Нашр ҳисоб тобоғи 7.80. Тиражи 234510. Вьюртма № 2175. Нашр В-109.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ ордени босмаҳонаси. 700000. Тошкент. ГСП. «Правда Востока» кўчаси, 26.

Сут соғувчи, СССР Олий Советининг депутати Турсуной Икромова ўз сайловчилари билан суҳбатлашмоқда.

Л. Гусейнов фотолари

Миконд заводи 3-цеҳининг пешқадам ишчиси Комила Мавлонова ўз шогирди Хуршида Абдураҳмонова билан.

Тошкент

Диларо раҳбарликда "Азиянинг ёш ёзувчилари"нинг
Тошкентда бўлиб ўтган конференцияси

Диларо раҳбарликда "Азиянинг ёш ёзувчилари"нинг
Тошкентда бўлиб ўтган конференцияси

Welcome dear delegates and guests of the South
Conference of Asian and African Writers!

السلامة والرفاهية
للجميع

